MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA ÜHEKSAKÜMNE ÜHEKSAS NUMBER : SEPTEMBER 2020

HIND 2€

9 772346 662013

#99 : KASINUS

JUHTKIRI

ENTROOPIAST, LOOBUMISEST JA VABADUSEST

Foto: Ken Mürk

Osalesin möödanud sügisel kümnepäevases meditatsioonilaagris, kus igapäevase kümnetunnise mediteerimise kõrval pandi pausile suhtlus ümbritsevate inimestega ning lülitati välja igasugune infovoog nutiseadmetest ja muudest meediatest. Ometi magati, mediteeriti ja söödi külg külje kõrval ning selle käigus tekkis paratamatult ning vastupidistest ponnistustest hoolimata ikkagi mõtteid inimese loomusest ja tema käitumisest. Kümme tundi päevas mediteerida ei ole lihtne ja juba paari päevaga hakkasid osalejad väsima tähelepanelikkusest üksteise suhtes ning fookus muutus paratamatult enesekeskseks. Seda ilmestas hästi päeva viimane toidukord. Kui hommiku- ja lõunasöök olid rikkalikud, siis kella nelja paiku pakuti osalejatele puuvilja ja teed ning see jäi päeva viimaseks toidukorraks, et säilitada mediteerijate mõtteerksust. Varem laagris käinud ja kogenumad mediteerijad ei võtnud reeglina puuviljagi, ent paljude esimest korda askeesiga kokkupuutunute seas tekitas selline korraldus silmanähtavalt ärevust. See ärevus väljendus selles, et kui õunu ja pirne jagus kõigile, siis mõnekümne osaleja peale oli söögisaali puuviljakorvikeses vaid umbes kümme banaani, ja ütleme nii, et kohe esimestest päevadest peale läks nende banaanide pärast tihedaks rebimiseks. Soovidest ja ihadest vabaks pürgijad hakkasid juba aegsasti söökla ukse taha kogunema, juhtus sedagi, et mõni banaan haarati võidukalt täpselt järjekorras eespool seisnu nina eest. Kohati tundus, et mõne inimese jaoks kujunes sellest vaimsest rüselusest päeva tipphetk – see, mille nimel üldse pingutada, ja eks ole teada ka, et kui miski on defitsiitne, siis selle väärtus inimeste silmis kasvab. Iga päev sööklas lahtirullunud stseen mõjus omamoodi mudelühiskonnana, mida iseloomustab seesama lakkamatu võitlus banaani pärast, mida justkui kõigile ei jagu.

Kui vaadata säärase käitumise tagamaid, siis sageli on turvatunde puudumine see, mida kompenseerida püütakse. Inimesele ei meeldi elu püsitu loomus ja universumis valitsev entroopia – raske on elada, kui ei saa milleski kindel olla ega millelegi toetuda. Nii püüame kõik lakkamatult pidepunkte leida ja haarata, millest parajasti haarata annab – ümbritsevatest inimestest, kokku aetud varandusest, staatusest või ka lihtsalt toidust ja sellest saadavast mõnutundest. Aga pidev hirm ilmajäämise pärast tekitab stressi ja ühel päeval kätte võidetud banaan ei tähenda, et järgmisel hommikul oleks muretu ärgata. Uuel päeval ootavad ees juba uued võitlused ning ei paista, et sellele tuleks lõppu.

Ometi on võimalik leida ka märksa pingevabamaid toetuspunkte. Üheks heaks näiteks on kõikvõimalikud harjumused, millega saab kujundada seda – olgugi et näilist – turvalist struktuuri, mis aitab tulla eluga toime ka väljakutseterohketes olukordades. Korrutati ju karantiiniajalgi rutiini hoidmise vajalikkust. Baasvajaduste rahuldamiseks piisab tegelikult küllaltki vähesest, väljakutse on sageli seda isiklikul tasandil mõista. Ei, mul ei ole vaja talveks kolme paari saapaid, piisab ühest. Ei, mul ei ole vaja endale praegu kohe Woltist kiirtoitu tellida, mul on kapis tatart. Ei, mul ei ole vaja teistelt inimestelt sotsiaalmeedias oma olemasolule ja kogemustele pidevalt kinnitust, nendel on väärtus ka ilma selleta jne. Oma turvatunne tasub siduda teadlikult pigem jätkusuutlike tugitalade külge, nagu head suhted peres ja kogukonnas, hoidvad terviserutiinid või tasakaalukas meelelaad, ja isegi nende puhul ei tasu kõiki mune ühte korvi laduda, sest elule on iseloomulikud erinevad aeg-ajalt raputavad kriisid. Kui nende esinemisel on kuskilt kinni hoida, siis on lootust, et tuleme neist välja märksa targemate ja tugevamatena, kui olime varem.

Mulle tundub, et õnneliku elu alus ei seisne mitte niivõrd millegi saavutamises või saamises, vaid oskuses saavutatust ja saadust lahti lasta. Ja huvitav nüanss siin on see, et selleks, et millestki päriselt loobuda, peab see sul esmalt olemas olema. Kerge on loobuda asjadest või unistustest, mida sul pole kunagi olnudki, palju raskem nendest, mis sul kogu aeg olemas on olnud või – veel hullem – mille oled just kätte saanud. Soovitan omale jõukohastes piirides siiski seda loobumist proovida – luban, et kogemus on ühtaegu nii hirmutav kui ka ülendav. Ja parem on ju esialgu seda oskust omadel tingimustel harjutada kui see elu õppetund selleks valmistumata varem või hiljem kätte saada.

Helen Tammemäe, peatoimetaja

Esikaanel Hasso Krull. Foto: Gabriela Liivamägi

Müürileht on keskkonnasõbralik trükis, mille tootmisprotsessis on kulutatud vähe energiat, kasutatud minimaalselt keskkonda saastavaid kemikaale ning arvestatud maailma metsade keskkonnasõbraliku, sotsiaalselt õiglase ja majanduslikult elujõulise majandamisega.

NORDIC SWAN ECOLABEL Trükitoode 4041 0820

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	elustiili- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja teadustoimetaja	maia@muurileht.ee
Aleksander Tsapov	kultuuritoimetaja	aleksander@muurileht.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Tanel Mütt	müügi- ja reklaamijuht	tanel@muurileht.ee

Makett/kujundus: Madis Katz
Illustraatorid: Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Jaan Rõõmus, Liisa Kruusmägi, Lilian Hiob, Stella Salumaa, Vahram Muradyan, Villem Roosa
Fotograafid: Aleksander Kelpman, Janis Kokk, Ken Mürk, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, PIRET KARRO, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, ELLEN MACKAY, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAB KULTUURIMINISTEERIUM

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

JÄLGI MEID
@Muurileht

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn

Müürilehele pakke saates palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: *tellimine.ee/muurileht*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

INFO TELLIJATELE

Müürilehe levi korraldab Express Post. Kui värske leht õigel ajal kohale ei jõua, siis võta ühendust Express Posti klienditeeninduskeskusega telefonil (+372) 617 7717 või kirjuta aadressil *tellimine@expresspost.ee*.

SISUKORD

KASINUS

PERSOON
Intervjuu Hasso Krulliga – *Kaisa Ling* [6–9]

SOTSIAALIA
Minimalismi karidest – *Kristjan Peik* [10–11]

MEEDIA
Infohügieenist – *Kaspar Kruup* [12–13]

MAJANDUS
Kasinuspoliitikast – *Andreas Palm* [14–15]

KULTUUR
Koroonast ja kultuuridefitsiidist – *Aleksander Tsapov* [17]

PROOSA
Paast ja praazdnik – *Peeter Sauter* [18–19]

ZEN
Mis jääb alles, kui oled kõigest loobunud? – *Heilika Pikkov* [20]

PÄEVAKAJA

KESKKOND
Loobumise luksus – *Madis Vasser* [21]

LINNARUUM
Gentrifikatsioonist tööstusaladel – *Mattias Malk* [22]
Tartu Autovabaduse puiesteest – *Elo Kiivet* [23–25]
Kiirkohting: Kureeritud Elurikkus [25]

KULTUUR

SKEENE
Uus eesti disain: Adrikorn Artefacts [27]
DJ-ankeet: White Gloss [30]

FILM
EskoBrosi lühifilmid – *Aleksander Tsapov* [28–29]

ARVUSTUSED
Uued plaadid [31]

ESSEE
Lahtilaskmisest ja ohverdusest – *Peeter Laurits* [32]
Lindude suhe tehismaastikega – *Tuul Sepp ja Elin Sild* [33]

Kaarel Mihk

Kaarel Mihk on erapooletu vaatleja.

kõnnitee on hambaid täis
ehk oli seegi kunagi
kellegi naeratus

*

võrdseks lõpuks saand
diletant ja virtuoos
valss miiniväljal

*

elu on näidanud
pole raatsinud vaadata

*

naer ootab nalja
kannatus katkeb
tuleb leppida traagikaga

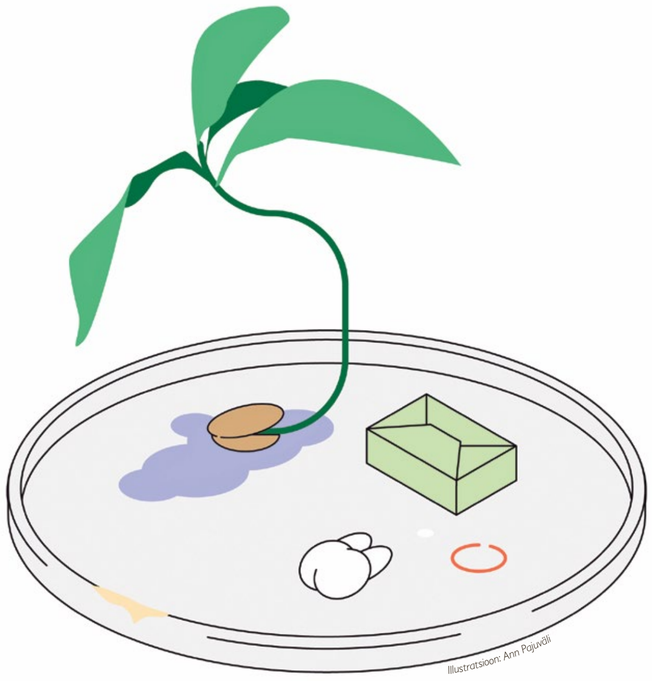

Illustratsioon: Ann Pajuväli

273 871

Nii palju elas selle aasta alguse seisuga Eestis noori vanuses 7–26, mis on 20,6% kogurahvastikust. Viie aastaga on noorte arv vähenenud 5000 võrra.

KONID PRÜGIKASTI!

Viieteistkümne Eesti linna umbes 1000 sademevee luuki on saanud endale märgistuse, mis kutsub suitsetajaid mõtlema oma äravisatud konide seotusele kohalike veekogudega. Iga linna kaevuluukide märgistus viitab läheduses asuvale veekogule. Eestis satub igal aastal tänavatele ja sealt kanalisatsiooni ligi miljard suitsukoni, mis kujutab endast kolossaalset keskkonnareostust. Kui muud abi ei ole, siis soeta endale alternatiivina plastist kaasaskantav konitops KOPS. 19. septembril toimub ka järjekordne maailmakoristuspäev, kus iga soovija saab lüüa kaasa ka väiksema ja nähtamatu prügi likvideerimisel.

Foto: Aleksander Tsapov

DIGITRENDIDE UUED VILJAD

Sotsiaalmeedia platvormil TikTok levib uus trend – kehastuda holokausti ohvriks. *#holocaustchallenge*'i kontekstis märgitakse surmapõhjuseid, näiteks „surin gaasikambris", ja teeseldakse kinnipeetavaid. Enam kui problemaatilise trendi põhjenduseks on kasutajad toonud nii ajaloo teadvustamise kui ka oma nähtavuse tõstmise. Idiokraatia õitseb.

LAULUPIDU TEHKU RUUMI

Juulis toimunud Tallinna Biennaal lõi kultuurimaastikul pretsedendi esiteks sellega, et võttis Tallinn Art Weeki asemel isepäiselt kaubamärgiks pretensioonika biennaali tiitli, ning teiseks saavutas üritus ulmelised külastajanumbrid. Korraldustoimkonna sõnul küündis kogukülastatavus 600 000 inimeseni. Raske on vist leida ajaloost publikumenult midagi nii suurejoonelist. Võrdluseks külastas viimast Veneetsia biennaali kuue kuu jooksul 593 616 inimest.

FUNK'I SUURSAADIK HENRIK EHTE

Henrik Ehte. Fota: Ingvar Kassuk

Kui Estonian Funk Embassy asutaja Henrik Ehte pärast Eesti Muusikaettevõtluse Auhindade galat oma sotsiaalmeedia kontol sõna võttis, teatas ta 2020. aasta muusikatootja auhinna pälvimisest järgmise kommentaariga: „Veidi sürreaalne asi juhtus." Võitjale endale võib säärane tunnustus tõesti sürreaalne tunduda, aga kui heita pilk Ehte veetava plaadifirma all tegutsevate artistide, sh Lexsoul Dancemachine ja Rita Ray, tehtule, on see punt mõne aastaga kohaliku *funk-* ja soulmuusika vaimule sedavõrd värske sutsaka andnud, et oleks patt see töö kroonimata jätta. Karantiinijärgselt juuli alguses Põhjala tehases toimunud Lexsouli plaadiesitluskontsert võttis suisa festivali mõõtmed ning tõestas ka muljetavaldava fänniklubi olemasolu. Funk Embassy artistid loovad head muusikat ja lisavad sellele tugeva karakteri, millega käivad kaasas nii uuendusmeelsus kui ka suur austus žanri juurte vastu. Samas teab muusikamänedžer Ehte, et minevikust on veel mõndagi avastamata, ja seda viga on ta parandanud raudse eesriide taga valminud souli-, džässi-, *funk*'i- ja diskolugudest koosneva plaadi „Groove of ESSR: Funk, Disco, Jazz From Soviet Estonia" avaldamise ning selle aja muusikaolusid kirjeldavate tekstidega, kuid ka R2 eetris olevas saates, mida ta veab koos Roma Vjazemskiga. Võib kindel olla, et Henrik Ehte on jätnud eesti muusikalukku juba praegu jälje, millest kunagi samamoodi lugusid jutustatakse, nagu ta neid praegu teistest jutustab.

VÄÄRIB JÄLGIMIST: *mitte_tallinn Instagramis*

Allikas: instagram.com/mitte_tallinn

Tallinn autostub, Tallinn segregeerub, Tallinn valgub. Kuigi pressitekstides on Tallinn ilus roheline, kaasav ja nüüdisaegne pealinn, siis tegelikkuses on see suuresti ehituspoodide ja tühjade kaubanduskeskustega täidetav jalgsi liikujate vaenulik kõnnumaa. Instagrami konto *mitte_tallinn* tegeleb kodanikuaktivismiga, võttes mõne tänava, nurga, maja või muu osa linnakeskkonnast ja näidates lihtsate visuaalidega, mis võiks seal teistmoodi olla. Enamasti on väljapakutavad lahendused lihtsad ja loogilised, osutades selgelt, et inimsõbralikkuse probleem jääb enamasti linna tahtmise taha.

SEAPÕIS

Lisaks juba linastunud Christopher Nolani „Tenetile" figureerib Laagna tee paeperspektiiv ka hispaania režissööri Chino Moya uues ulmefilmis „Alljumalad", mille vähemuskaastootja on Eesti. Müürilehe ilmeksimatu ja eriliselt terava silmaga prohvet näeb ette tulevikku, kus kõik maailma filmid lavastatakse Laagna teel. Romantilises komöödias kohtuvad tulevased armastajad Olerexis või Grossi toidupoes. Draamafilmis tõstetakse Lindakivi kultuurikeskusest välja rahvakunstiklubi. Valmib ka komöödiafilm, kus inimene ajab segamini Bauhausi ja Lasnamäe Centrumi Rimi. Peale selle filmitakse Laagna teel „Kiirete ja vihaste" frantsiisi järgmised kümme filmi, Vin Dieseli asemel on peaosas tuntud *petrolhead* Raivo E. Tamm. Suurimaks produktsiooniks saab aga Roland Emmerichi „LaagnaWorld", kus maailm on vee all ja müstilises Laagna sügavikus elab kakskeelne amfiibrass.

Toeta jätkusuutlikku maailmavaadet.

Reklaami Müürilehes.

Müürilehe lugejaskonna moodustavad peamiselt kõrgharitud noored vanuses 18–40, kelle väärtused ja harjumused on juba kujundamas ümber tööturgu, tarbimist ning sotsiaalseid suhteid. Tänapäeva noore jaoks on tähtsad nii julged sõnumid kui ka kanalid, millega ettevõtted end seovad. Reklaami müravabas keskkonnas ja loo oma ettevõtmistele tähendusrikkaid kontakte.

Julge eristuda ja vaata lähemalt: ***muurileht.ee/reklaam***

MÜÜRILEHT

TÄNAPÄEVA ASKEET, KES EI OLE LOOBUNUD MILLESTKI

Külluse ja kasinuse, niisamuti kui askeesi ja hedonismi vahel paistab pealtnäha laiutavat vastuolu. Ometi võib see lähemal vaatlusel osutuda illusoorseks, lausa väljamõeldiseks – seda nii igapäevapraktikates, n-ö filosoofiliselt kui ka näiteks keelest ja kirjandusest rääkides. Mis üldsegi on või peaks olema tänapäevane askees?

Intervjuu **Hasso Krulliga**. Küsis **Kaisa Ling**, pildistas **Gabriela Liivamägi**

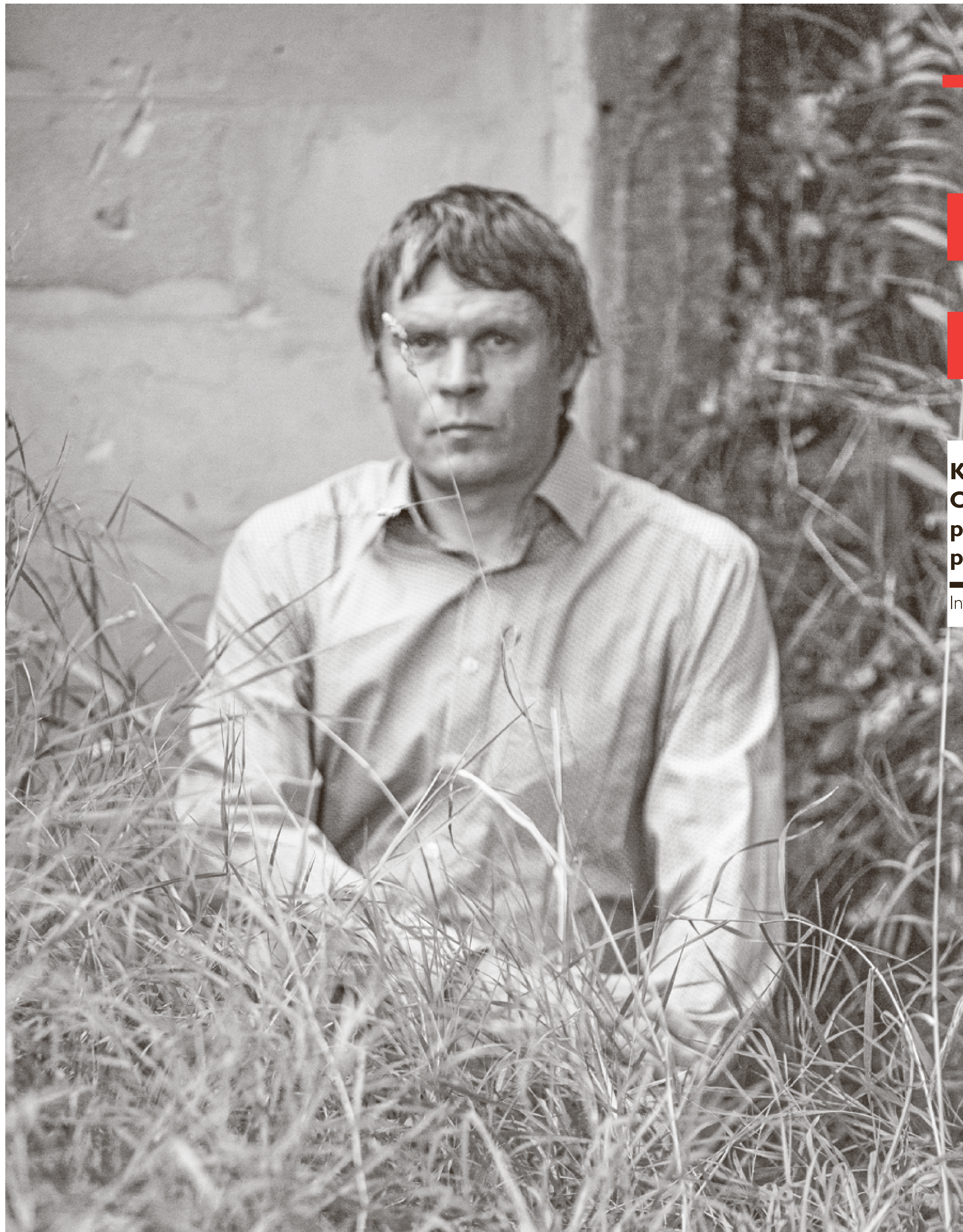

Erinevate kahjulike harjumuste mahajätmine on praegu igati normaalne ja kiiduväärt komme. Küll piiratakse vabatahtlikult teatud toodete söömist, joomist, suitsetamist, ostlemist, nutiseadmete kasutamist, aga ka näiteks liigset muretsemist või päevauudiste lugemist. Kuna olen ka ise hiljuti nii mõndagi siit loetelust maha jätnud või piiranud, mõjus Müürilehe ettepanek teha Hasso Krulliga askeesist intervjuu minu jaoks innustava võimalusena seda tendentsi edasi mõtestada.

Kelle teisega vestelda askeesist kui mitte Hasso Krulliga, kes on sel teemal mitut puhku kirjutanud ja loenguid pidanud, samuti on Kütiorus filmitud 2014. aastal valminud selleteemaline „Ööülikooli rännak”. Lisaks on novembri alguses oodata uut proosaluule kogumikku „Tänapäeva askees. Poeetiline käsiraamat” (kirjastus Kaksikhammas). Meie suhtlus kirjanikuga möödus alates esimesest telefonikõnest, kus sai esitatud *fait accomplí* ettepanek teha intervjuu, iseenesestmõistetaval ja üksmeelsel toonil – muidugi räägime askeesist, õpetaja ja algaja, praktiseerijad mõlemad.

„Tänapäeva askees” koondab justkui õpetussõnu, lohutavaid suuniseid tänapäeva askeesiga alustajaile ja maailmaga silmitsi seisjaile. Õpetaja sõnad. Kui palju oled valmis võtma endale õpilasi või järgijaid, kas oled selle peale mõelnud?

Raamatud on mõeldud neile, kes on valmis ise õppima. Kuigi koolides kasutatakse palju kohustuslikku kirjandust, pole see rangelt võttes õige. Kirjandus peaks olema alati soovituslik, ja siin on oluline ka soovitaja isik, tema healoomuline kuju. Kes juba raamatu kätte võtab, tahab sealt midagi leida, temas on juba võbelemas teatav igatsus, mis tahab saada vastust. Lugema hakates sisenetakse tundmatusse, mis saab vähehaaval järjest tuttavamaks ja omasemaks, hakkab kõnelema.

Õpetus ei tohiks olla imperatiivne. Õpetada tuleb orienteerumist, kaardi lugemist. Alguses ju täpselt ei teatagi, kuhu tahetakse minna, see selgub teekonna käigus. Usujuhtidel on olnud vahel palju õpilasi. Aga võib-olla usk polegi see, mida oleks vaja õpetada. Võib-olla tuleb hoopis leida teatav vägi. Nõid õpetab üht õpilast korraga, muidu ei saa ta täielikult pühenduda. Arvestada tuleb õpilase kõiki omadusi, peenimaidki iseloomu virvendusi. Aga kui tahtjaid on palju? Just siis ongi raamat hea lahendus. Raamatu saab kirjutada nii, et see hargneb mitmes suunas, saab kasutada metafoore ja mõistukõnet, mis avanevad alles siis, kui ollakse juba maastikul. Seepärast ei olegi „Tänapäeva askees” lihtsalt käsiraamat, vaid *poeetiline käsiraamat*. Kõik tekstid on seal ühtlasi proosaluuletused, nende eesmärk on anda lugejale impulss ja mõned hädavajalikud koordinaadid, aga ilma tema liikumist piiramata.

Mõtisklegem siis veidi askeesi üle. Nii mineviku valguses kui ka praegu, nii kirjakohtades kui ka praktikas. Lähen kohe isiklikuks ja küsin, millest loobusid viimati?

Tõtt-öelda polegi ma kunagi millestki loobunud. Teatavad asjad lihtsalt pudenevad vaikselt maha, mõnikord jäävad nad ka millelegi uuele ette või hakkavad tasapisi häirima, sest taju ja tundlikkus on vahepeal muutunud. Hea näide on ehk see, kuidas vabanesin paarkümmend aastat tagasi telekast. Kutsumata külalise lakkamatu mula toanurgas tüütas lihtsalt ära, ta pandi kappi ja unustati. Korraks võtsin teleka veel kapist välja 11. septembril, et vaadata põlevaid pilvelõhkujaid, siis rändas ta kappi tagasi, pärast viis keegi ta kuhugi ära ja ma ei ole enam kunagi telekat tagasi igatsenud. Vahepeal on ekraanid tublisti suuremaks läinud. Kui kuskil külas mõnda sellist näen, valdab mind salajane rõõm, et minul niisugust miraaži diivani ees ei ole. Teised ajavad juttu, mina aga piidlen uudishimulikult telekat, kus kõik on nii uus ja naljakas. Seevastu kodus, kui tahan midagi vaadata, vaatan lihtsalt aknast välja, seal liiguvad pilved.

Minu jaoks pole askees mitte loobumine, vaid harjutamiselu, nii nagu sellest on kirjutanud **Peter Sloterdijk**[1]. Askees tähendab hästi valitud kordusi, teatava mustri loomist, mis muutub hiljem harjumuspäraseks, igapäevaelu osaks. Harjutamine ei tee tingimata meistriks, aga see võib kujundada mõnusamaid harjumusi. „Mõnu” ongi vana sõna sellise rütmi kohta, mis toimib justkui iseenesest, sest see on healoomuline ja viljakas. Askees peabki olema mõnus, nii nagu vana laul oli mõnus. Muidugi, keegi peab laulu üles võtma, seal peab juba olema muster, millesse siseneda, ja see nõuab tahtmist. Askeesiks pole vaja ränka tahtejõudu, enese eitamist ega loomulikest kalduvustest loobumist, aga on vaja head tahtmist, tungi millegi poole, mis on inimeses juba eos olemas, aga tuleb siiski üles äratada, et ta võiks kasvama hakata. Siis lähebki muster käima ja muutub vähehaaval elu tavaliseks osaks, mida ise enam eriti ei märkagi.

Kes neid mustreid seab?

Kõige paremad mustrid on päritud esivanematelt. Neid võib nimetada ka kosmilisteks või arhetüüpseteks või morfogeneetilisteks mustriteks – kuidas kellelegi meeldib. Pärimuslik muster on osa suuremast mälust, mis lihtsalt ootab aktiveerimist, aga ta ei aktiveeru niisama, vaid nõuab omajagu pühendumist. Inimene peab teatava osa endast otsekui ära andma, kuhugi ümber paigutama. See osa on alguses väike, aga ajapikku tema vägi kasvab. Esivanemate ilm tuleb lähemale, sealt justkui vaataksid vastu muistsed näod, kes küll otseselt ei kaitse, kiida ega ähvarda, aga võivad mingil hetkel siiski märku anda. Siis hakkab inimene vaikselt mõistma, mida ta õieti teeb, miks ta maailmas elab.

Muidugi on ka lihtsamaid mustreid. Neid saab teistelt laenata, vahel ka ise kujundada. Sellised mustrid ei pea olema just eluaegsed, mõni võib olla väga lühiajaline. Mõnda võib lihtsalt katsetada, järele proovida, mõni sobib ainult kindlates tingimustes. Siia kuuluvad muide ka sõprussuhted, armastus, erootika, kõikvõimalikud olukorrad, kus tuleb teistele inimestele või olenditele häälestuda. Häälestumine ongi omaette kunst, õigupoolest on see askeesi algus. Mingid nurgad nühitakse maha, tekib teatav healoomuline ebakindlus, mille kaudu saab siseneda uude ruumi – või uus ruum siseneb minusse, mis on põhimõtteliselt seesama.

Askeesi praktikat, mis kreeka keeles tähendabki ju harjutamist, treeningut, on mõistetud ajalooliselt (vähemalt kristlikus kontekstis) just loobumisena. See on nagu bartertehing, loobuda pahedest selleks, et võita juurde – mida?

Kristlik askees oli eksitee. **Nietzsche** meelest oli see elujõu nõrgenemise märk, dekadentliku elu püüd end kuidagi üles piitsutada, tihti sõna otseses mõttes. Muidugi elas Nietzsche ise küllaltki askeetlikult, aga see oli filosoofiline askees, oskus ka vähesest palju rõõmu tunda. Seevastu põlgas ta lihasuretamist, keha hooletusse jätmist, mis oli traditsiooniliselt olnud kristliku askeesi alus. Filosoofiline askees nõuab just kehalist tasakaalu, head tervist, mahedat toitumist ja soodsat ainevahetust.

Askeesi ei tohiks kunagi alustada loobumisest, vaid pigem otsingust. Loobumine tekitab tühiku, kuhu võivad asuda kiiresti igasugused viirastused, tontlikud ideed ja võimuahned fantaasiad. Kõikvõimsa ainujumala idee on just üks selliseid. Kui inimene leiab aga õige mustri, mida korrates ta tunneb, et saab järjest rohkem iseendaks, langevad tarbetud detailid iseenesest ära. Õieti tal pole nende jaoks enam aegagi. Mõttetud tegevused ei huvita teda enam, kahjulikud kombed kaotavad oma sära. Tihti tulevad need ainult eelarvamustest, mis saadi kaasa kodust või koolist, seltskonnast või sotsiaalmeediast – selliste eelarvamuste seljataha jätmine võib anda tohutu jõu, tekitada uuestisünni tunde.

Tõsi küll, on olemas destruktiivset käitumist, mille põhjused on teadvustamatud. Psühhoanalüüs õpetab, et see saab alguse traumadest, mis tekkisid juba lapsepõlves, aga küllap on oma mõju ka hilisematel kogemustel. Sel juhul kordab inimene just oma vigu, taipamata ise, miks ta lakkamatult samasse auku kukub. Siis peab olema ettevaatlik. Alati ei tasugi kõigist oma eksitustest loobuma tõtata. Mõnikord on võib-olla hoopis tähtsam jälgida, *kuidas* ma midagi valesti teen. Just siin võib olla parema mustri võti. Ma ei pea praegu silmas ainult selliseid üldtuntud probleeme, nagu toitumishäired või rahustisõltuvus, vaid ka palju komplitseeritumaid, ainulaadsemaid.

Ühesõnaga, mina ei keskenduks kohe isiklikele „pahedele”. Sest mis on õieti pahe? Tänapäeva ühiskond tervikuna on ju võrratult pahelisem kui ükski selle liige omaette – räme ahnus, mõttetu priiskamine, jäine hoolimatus ja pimestav kadedus on tarbimiskultuuri alustalad. Iga üksik inimene paistab selle kõrval lausa pühak, nii et tekib tunne, nagu ühiskond ei koosnekski inimestest, vaid tontlikest kinnismõtetest, mis tulevad ei tea kust. „Kui elu ise on vale, siis õigesti elada ei saa,” ütles **Adorno**. Just see lause ongi minu jaoks tänapäeva askeesi lähtekoht. Täiesti õigesti elada on küll võimatu, aga me ei pea ka tingimusteta alistuma paratamatusele, me ei pea täiesti valesti elama. Igaüks saab kasutada oma jõudu, et midagi teisiti teha. Siin tekibki põrgumasinasse rike. Askees algab iseendast, aga ta on suunatud väljapoole, ulatuslikuma muutuse poole.

Õpetus ei tohiks olla imperatiivne. Õpetada tuleb orienteerumist, kaardi lugemist. Alguses ju täpselt ei teatagi, kuhu tahetakse minna, see selgub teekonna käigus.

Kui kristlik askees oli eksitee, siis kuidas on lood ida mõttekoolidega, eeskätt taoismi ja budismiga? Sinu kirjutistes on ju seisnud pikka aega olulisel kohal erakpoeet Hanshan, ka raamatus „Tänapäeva askees”. Kas siis tema sõnade rakendusvõimalused on praegu läänemaailmas suuremad kui ristikiriku isade omade?

Hanshan on sümboolne kuju. Pärimuse järgi elas ta täiesti metsikult, kirjutades oma luuletusi bambusetüvedele, kividele, kaljudele ja talumajade seintele. Tema õiget nime ei teata, sest ta sarnastus sedavõrd ümbrusega, et võttis endale nime oma elupaiga järgi – Hanshan asub Tiantai mäestikus ja tähendab „külma mäge”. Hiinas jagunesid erakud kolmeks: olid linnaerakud, õukonnaerakud ja tõelised erakud. Ainult viimased elasid üksi mägedes, teistel olid ka pere ja lapsed ning neid eristas muust rahvast ainult elulaad. Hanshan oli aga paljudele eeskujuks. Tema nime alla koondatud luuletusi on kirjutanud tegelikult mitu anonüümseks jäänud autorit.

Tänapäeval on Hanshan muutunud ka ökoloogilise askeesi sünonüümiks. Möödunud sajandil vaimustus temast **Gary Snyder**, kelle tõlgetes sündis Hanshan justkui uuesti ameerika luuletajana[2]. Pärast seda on Hanshan rännanud ka Euroopasse, mina lugesin teda esimest korda **Pertti Seppälä** soomekeelses tõlkes[3]. Seppälä rõhutab tugevasti Hanshani mõnusat huumorit, tema metsikut askeesi mägedes, tantsu valgete pilvedega. Seda lugedes sain aru, et siin avanevad väljavaated, mida tasub tänapäeval tõesti silmas pidada. Hanshan ei pea inimesi üldse kõige tähtsamaks – teised olendid, taimed ja loomad, isegi sammal ja udu on tema jaoks niisama olulised. Tiantai mägedes elas tollal palju erakuid, Hanshan on nende koondkuju – tema järgi orienteerusid hiljem ka need, kes ise samamoodi ei elanud.

Mina ei ole taoist ega budist, olen lihtsalt animistliku meelelaadiga. Aga taoismis on palju suurepäraseid momente, mis on hõlpsasti märgatavad. Seal ei tunnistata kolmanda välistamise seadust[4], sest looduses niisugust asja ei ole, kõike saab kirjeldada mitut moodi ja üleminekuid on lõputult. Budismis jällegi on väga tähtis, et kõikidel olenditel on virgumismeel – see tähendab, et siin lähtutakse tasapinnalisest ontoloogiast, kõige olevaga saab suhelda võrdsetel alustel. Kahjuks pole kristluses midagi samaväärset. **Jeesus** kuulutab mäejutluses, et „iga teie „jah” olgu „jah” ja iga „ei” olgu „ei”, aga mis üle selle, see on kurjast” (Mt 5:37), ja osutab siis lindudele taeva all, küsides ühemõtteliselt: „Eks teie ole palju enam väärt kui nemad?” (Mt 6:26) Siin muudetakse kolmanda välistamine vaieldamatuks seaduseks ja antropotsentrism on enesestmõistetav rusikareegel. Niisugust hoiakut ei saa tänapäeval kuidagi omaks võtta, sest see on eluslooduse ja teiste olendite suhtes ilmselgelt vaenulik. Muidugi lähtub sellisest loogikast kogu „tekkepõhine majandus”,

Loobumine tekitab tühiku, kuhu võivad asuda kiiresti igasugused viirastused, tontlikud ideed ja võimuahned fantaasiad. Kõikvõimsa ainujumala idee on just üks selliseid.

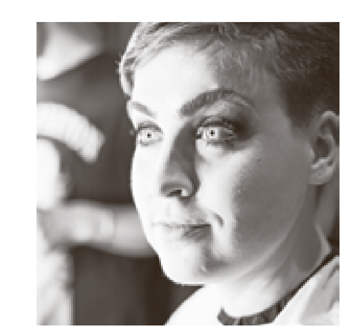

Kaisa Ling on muusik, kriitik, barokiuurija, kes on vaatamata küllusearmastusele pidevalt askeesinäljas.

jätkub >

< eelneb

industriaalne mentaliteet, mis näeb ümbritsevas elukeskkonnas ainult biomassi ja tööstuslikku toorainet – see kas on rahaks tehtud või ei ole, ja eks ole meie majanduskasv palju enam väärt kui kogu elusloodus. Aga mingit askeesi siit loomulikult tuletada ei saa. Askeesi on vaja just selleks, et niisugusest mõtteviisist viimaks ometi jagu saada.

Kas oleks ekslik väita, et askeesis elamine on siiski alati olnud teatud privileeg? Eriti tundub see privileegina tänapäeval.
Privileege on mitut liiki. On olemas pärilikud eesõigused, mida ei osata alati kasutada; teenitud eesõigused, mida mõnikord kuritarvitatakse, ja kättevõidetud eesõigused, mis võivad tähendada ka lihtsalt kunstlike piirangute kaotamist. Askees peaks sel juhul seostuma ennekõike viimasega: kui keegi tahab muuta oma elu, peab ta tõenäoliselt ületama ümbruse vastupanu, mingil moel oma muutuse kehtestama. Mõnikord nõuab see julgust, mõnikord mitte, aga kindlasti on vaja palju kannatlikkust.

On olemas askeesi vorme, mis on suunatud puhtalt eelarvamuste murdmisele, et näidata parema elu võimalust. Nii toimib tihti tänapäeva feminism.

Selline läbimurre ei pruugi olla individuaalne. Lihtne näide: keegi otsustab, et ta sööb edaspidi ainult taimetoitu. Kodus pole see raske, aga mitmes söögikohas ei saada asjast aru. Talle tuuakse praad, kust on lihtsalt lihatükk puudu, või oskamatult tehtud salat, millel pole mingit maitset. Ei mingit privileegi, taimetoitu ei osatagi pakkuda. Probleem püsib mõnda aega, selle üle arutletakse, levitatakse retsepte ja vahetatakse teadmisi. Ühel päeval näeb taimetoitlane, et otse tema koduukse vastas on avatud veganirestoran. Toit on sedavõrd hõrk, et sinna tikuvad teisedki, midagi samaväärset ju mujal ei pakuta. Privileeg on kätte võidetud, ja isegi sel määral, et seda saab teistega jagada, näidates eeskuju.

Võib tuua muidki näiteid. Näiteks vabatahtlik vaesus, et võita tagasi oma aeg, mille röövisid varem mingid sisutud ametikohustused, sunnitud lõõgastumine, elektroonilise meedia iminapad jne. Nüüd saab äkki teha kõike, milleks polnud enne mahti: harida oma aeda, õppida pillimängu, lugeda, meisterdada, käia talgutel, ühesõnaga teha midagi kasulikku, millest on paljudele rõõmu ja mida tehes tuntakse ennast täiuslikumana. Praegu pole see ehk väga levinud, aga kui kunagi kehtestatakse üldine põhisissetulek (UBI), valiksid küllap paljud sellise tee. Ometi on tähtis, et juba praegu oleks neid, kes on võimelised nõnda elama, sest siin on hea eeskuju tõeline varandus.

Keeleline nappus on näiline ja eksitav, sest lause sisaldab alati palju enamat, kui esmapilgul paistab, ja tihti on lihtsas sõnastuses peidus lõks, sest palju olulist jääb ütlemata.

Tänapäeva askeesil ongi kaks põhilist eesmärki. Üks on enesehool, millest rääkis kunagi **Michel Foucault**, küsides, miks ei võiks inimene kujundada iseenda elu nagu kunstiteost. See küsimus pole ainult retooriline. Kunstiteose loomine pole lihtsalt elustiili tarbimine, see nõuab pühendumist ja tekitab midagi uut, mis võib mõjuda paljudele. Teine eesmärk ongi üldiste hoiakute muutmine. Eeskujud on sel puhul erakordselt tähtsad, sest eelarvamustest ei vabaneta päriselt enne, kui on nähtud, et see annab suurepärase tulemuse. Siin peitubki askeesi väljapoole osutav jõud. On olemas askeesi vorme, mis on suunatud puhtalt eelarvamuste murdmisele, et näidata parema elu võimalust. Nii toimib tihti tänapäeva feminism. Olen lugenud tekste, nagu **Virginie Despentes'i** „King Kongi teooria" või **Karley Sciortino** „Slutever", mis kõnetavad tugevasti mõlemat sugupoolt. Seal ületatakse ka askeesi ja hedonismi klassikaline vastuolu, mis häirib paljusid ja sunnib askeetlikest projektidest eemale hoidma. Mingit „meesliikumist" pole enam vajagi, kui naised on asja nii hästi ära seletanud.

Ometi ei ole kõikidel praegu elavatel inimestel kahjuks võimalik praktiseerida askeesi niiviisi, nagu sa seda kirjeldad, aeglaselt mõtteid lõpuni mõeldes. Inimesi on siin planeedil lihtsalt liiga palju, on ületatud n-ö kriitiline mass ja peagi kulub kogu meie aeg enese ja oma järeltulijate elushoidmisele. Küll on välja mõeldud lihtsamaid, vähem aega nõudvaid ja poolfabrikaatversioone kõiksugu askeesi toetavatest spirituaalsetest praktikatest, sh joogast, veganlusest, tantrast ja mantratest, mis sobivad kõigile ja mida saab tarbida ruttu. Kui rääkida veganitoidust, siis saadaval on ju maitsvad taimepiimad, mida keskkonnateadlikud inimesed tahavad tarbida, aga mille tootmiseks tuleb panna püsti tehaste armee. Kuidas vältida halvavat skeptitsismi ja allaandmist?
Askees on teeviit. Ta osutab võimalustele, mis ei ole veel täielikult teostunud, aga millel on sees teostumise vägi. Keegi on seda teed juba käinud – ja ta on pannud viida, mis ütleb lühidalt, kuhu tee viib. Muidugi pole sellest napist nimest veel küll, aga see on ikkagi teatav algus, esimene tõuge, milleta ei saa kujutleda mingit hilisemat viljakust.

Ülerahvastuse surve ongi see muserdav jõud, mis hakkab nõudma tänapäeva askeesi. Ülerahvastuse põhjused on muidugi keerukad, siin on kindlasti süüdi monoteism ja patriarhaalne perekond, aga ainult osaliselt. Majandus on võtmeline. See neokolonialismi ja biopoliitika eriline mikstuur, mis praegu maailma valitseb, tingib olukorra, kus globaalne ühiskond on geograafiliselt kihistunud. Majanduskasvu koonusetipp suubub aladele, kus rahvaarv märgatavalt ei kasva või kasvab sisserändajate arvelt; koonuse aluseks on aga alad, kus inimesed ruttu paljunevad. Nii juhtubki, et majanduskasv põhjustab paralleelselt ka rahvastiku kasvu, hoolimata sellest, et jõukamates piirkondades on sündivus madal.

Olen veendunud, et kui inimesed praeguse omasüülise katastroofi kuidagi üle elavad ja sööbivast tsivilisatsioonist vabanevad, hakkab elu kulgema kogukondlikus rütmis.

Kõik see intensiivistab omakorda üleilmset soojenemist, mis on kõige põrgulikum. On pakutud, et eesti keeles peaks seda nimetama hoopis „soojendamiseks", sest nii olevat täpsem[5]; minu kõrvus kõlab see aga liiga mahedalt, nii et ma räägiksin sel juhul pigem „kütmisest". Maailma rikkamad rahvad kütavad sauna järjest kuumemaks, siis aga püüavad ust kinni suruda, et keegi sealt ometi välja ei pääseks. Mul on kahju tobukestest, kes arvavad, et niisugune punnimine võiks igavesti kesta, ja peavad ennast seejuures veel „kliimaskeptikuteks"! Igatahes tekitab see pööraselt palju konflikte, ulatusliku sõjamajanduse ja lakkamatu kriisi. **Harald Welzer** on kirjutanud vägivallaturgudest (*violence markets*): vägivallaturg on „vabaturumajanduse radikaalne vorm, milles kaupu ostetakse, tarbitakse ja antakse edasi seal, kus vägivalla potentsiaal on kõige suurem"[6]. Vägivallaturg tekib seal, kus traditsiooniline kaubavahetus, tööstus ega põllumajandus enam ei toimi, nii et ettevõtlikest inimestest saavad viimaks sõjapealikud.

Kui seda tausta vähegi realistlikult ette kujutada, saab selgeks, et mure tänapäeva askeesi „kommertslikkuse" või „tööstuslikkuse" pärast on pehmelt öeldes liialdatud. Tarbimiskultuur läbib tänapäeval kõike, ta on globaalne ja totaalne. Enne kui väike inimene maailma sünnib, on ta juba tarbimisahelasse haaratud, temale on juba suunatud meeletu hulk reklaami, ta osaleb sotsiaalvõrgustikes ja maksab isegi käibemaksu. Kas sellepärast peaks naised sünnitamisest loobuma? Teisest küljest on juba praegu selge, et senine tsivilisatsioon läheneb lõpule. Kui ma ütlen, et saja aasta pärast pole maailmas ühtegi ostukeskust, tõusevad inimestel ihukarvad püsti ja nad keelduvad seda uskumast – väljavaade näib liiga õudne. Kui ütlen seevastu, et saja aasta pärast pole maailmas ühtegi mesilast, ei kergita keegi kulmugi. Mis seal ikka, eks elame siis ilma nende sumisejateta. Ometi pole supermarketil inimese evolutsioonis vähimatki tähtsust, meie kui bioloogilise liigi ellujäämine ei olene kuidagi sellest, kas saame ikka korra nädalas ostukorvi veeretada. Aga kui kaoksid sitikad-satikad, avaneks maa meiegi jalge all, inimesed kaoksid planeedi pinnalt nagu paha hais. Mis siis õieti tähtsam on?

Kordan veel kord Adorno sõnu: kui elu ise on vale, siis ei saa ka mina mingil imelisel viisil kõige paremaks inimeseks maailmas, kes elaks kõige õigemat elu. Tähtis on hoopis see, et ma ei pea elama kõige valemini, isegi kui sajad miljonid seda teevad. Paratamatus on halb nali. Võib-olla elamegi zombiühiskonnas – aga kas ma pean siis kasvatama kihvad? Pole mingit mõtet põdeda, kas minu veganijogurti topsike külmkapis ikka on see maailma kõige ökoloogilisem topsike. See on nartsissistlik nõiaring. Kui energiat jääb üle, on praegu piisavalt võimalusi midagi ära teha. Eesti Roheline Liikumine, Eesti Metsa Abiks, Nähtamatud Loomad, aktiviste pole kunagi liiga palju. Või teil ei ole aega? Aga tahate ikkagi teha midagi olulist? Sel juhul Avaaz.org, Extinction Rebellion, SumOfUs, Amazon Watch, võimalusi on veel. Tuleb harjuda, et enne on vaja allkirjastada sada petitsiooni, kui kuskil midagi natuke nihkuma hakkab. Aga milleks lihtsalt passida ja hävivat maailma taga nutta?

Lisaks annab nartsissistlikule nõiarattale omakorda hoogu juurde seesama „kolmanda välistamise seadus", ka suisa sõnavara tasandil, näiteks teevad seda kaalukad tähistajad-ideaalid „autentsus", „originaalsus" ja „tõde". Mulle näib, et sinu askeesi tööriistaks on muu hulgas keel, ehk ka sõna. Milline keel on askeetlik?
Askees, nagu enne ütlesin, on teatava mustri kujundamise või selle omandamise meetod. Meetod põhineb kordamisel, aga mustreid on väga palju, seepärast ei pruugi kaks askeesi omavahel tingimata sarnaneda. Kaks askeesi on nagu kaks teerada: mõlemad on märgatavad, mõlemad viivad kuhugi, aga kui maastiku reljeef on väga erinev, siis ei ole kindlasti tegu samasuguse rajaga.

Sellepärast ei olegi olemas üht kindlat tüüpi askeetlikku keelt. Muidugi saab keelt askeetlikult kasutada. Sel juhul võib kõige üldisemalt öelda, et askeetlik keel on poeetiline keel, selline keel, mis vabastab tavakeele tema inertsusest või vabaneb üldse keelelisest automatismist. Kulunud väljendid muutuvad uueks, tuntu paistab äkki tundmatuna, sõnade seosed on ehmatavalt sisulised ja me saame äkki aru, et keel on elus. Keel on nagu suur linn, siin toimub kogu aeg midagi, kuid korraga on meile antud voli minna sisse või välja igast uksest, me saame põhimõtteliselt kõndida läbi seinte. Aga kuidas see parajasti teoks saab, kuidas see võime tekib, selleks üht retsepti ei ole.

Vahel arvatakse, et askeetlik keel on minimalistlik, hästi lihtsatele funktsioonidele taandatud. Aga minimalism ja funktsionalism ei oie päris üks ja seesama. Kui ütlen, et sul on taskus münt, olen pealtnäha väitnud midagi elementaarset, aga tegelikult tekib siin kohe rida küsimusi. Kust ma seda tean? Kuidas laune tõesust kontrollida? Millisest mündist käib jutt? Ja millisest taskust? Kas mul oli seda öeldes mingi tagamõte? Ja kui lauses esineb teine isik („sina"), kas siis kuskil on ka keegi kolmas („tema", „nemad")? Ühesõnaga, keeleline nappus on näiline ja eksitav, lause sisaldab alati palju enamat, kui esmapilgul paistab, ja tihti on lihtsas sõnastuses peidus lõks, sest palju olulist jääb ütlemata. Läbipaistev lause on salakaval, ta varjab alati midagi nagu lukku pandud klaasuks, mille taga on eesriie. Seevastu, kui ma ütlen „su piparmündilõhnaline tasku", lahvatab korraga tohutu hulk tähendusi, midagi hakkab kohe looma, siin on hargnevate teede aed, või, mis ma räägin – terve mets. Ja kui kellelegi meenub **Underi** sonett „Su apelsinivärviline tuba", muutub see fraas veel ruumilisemaks, tal on äkki ka ajalooline mõõde, hoolimata sellest, et lause jäi õigupoolest lõpetamata. Kui niisugusest lausungist saab alguse meetod, ongi ta askeetlik.

Askeetlik keel võib seega olla väga külluslik ja metafoorne. Minu meelest tuleb siin lähtuda puhta kulutuse ideest. Keeleline kulutus on puhas kulutus, ta ei tooda otseselt midagi, aga võib külvata rõõmu ja mõjuda vabastavalt. Keelega saab luua midagi väga võimsat, ilma et selleks peaks üldse rahmeldama, kütust põletama või massiivseid objekte ühest kohast teise transportima. Seega on keeleline looming ka ökoloogiliselt puhtam, sest energiat vajatakse vähe, aga tulemus on vahel lausa luksuslik. Võrdlus loodusliku elurikkusega peab sel puhul täiesti paika, sealgi pole palju vaja, et puhkeks lopsakas külluslikkus, kornukoopiline paljusus.

Mainisid juba hedonismi ja askeesi klassikalist vastuolu, mis nende feministlike mõtlejate tekstides ületatud saab. Kas see on seesama mis külluse ja kasinuse vastuolu? Milline on aga kasinuse ja askeesi vahekord?
Feminism on väga lai mõiste ja suuri üldistusi teha on siin riskantne. Definitsiooni järgi peaks feminism esindama kõiki naisi, aga see pole võimalik, sest naised on erinevad ja nende maailmavaated on erinevad. See torkab tänapäeval hästi silma, kui ühed feministid võitlevad prostitutsiooni vastu, teised aga taotlevad selle legaliseerimist. Lähtutakse väga erinevast taustast, oma sugupoolt tajutakse ja diskrimineeritakse erinevalt.

Seepärast ma ei ütleks, et feminism on askeetlik, küll aga arvan, et mõned feminismi harud on askeetliku suunaga. Mulle on väga südamelähedane ökofeministlik koolkond, mis leiab, et tänapäeva teadus ja tehnoloogia ongi olemuslikult militaristlikud ja et see on nõnda ka siis, kui lausa rakette ega pomme ei ehitata[7]. Samuti on mind huvitanud seksitöö käsitlemine uuemas feminismis, sest see puudutab otseselt askeesi ja hedonismi vahekorda. Nende vastuolu pole kunagi olnud absoluutne, sest juba **Epikuros** oli askeetlik hedonist, kes taotles meelerahu ja liialdustest vabanemist (ataraksia). Epikuros seksi naudinguks ei pidanud, sest ta arvas, et see toob liiga palju pahandust. Vana-Kreeka ühiskonnas on see mõistetav, tänapäeval on aga asjad teisiti. Tänapäeva elu kõige ropum ja rõvedam külg on ressursside meeletu raiskamine, millesse inimesed kistakse ka siis, kui nad ise seda ei tahagi. Mida rohkem kulub energiat, seda uhkem on tehnoloogia. Vaadake tüüpilist eestlast: kui ta läheb aeda, peab ta kohe käivitama muruniiduki, kui ta läheb vabasse loodusesse, peab ta seal vuristama ATVga. Seks on seevastu üks väheseid lihtsaid lõbusid, mida tänapäeva inimene veel tunnistab.

Tõeline, algupärane seksuaalsus on ökoloogilises mõttes pigem mahe. Ta ei kuluta energiat suurt rohkem kui oma peenramaal siblimine, küll aga haarab kaasa inimese keha ja sunnib teda häälestuma teisele inimesele, teisele elusolendile. Selles mõttes on erootika ökoloogilise askeesi võti. Just siit saab liikuda edasi avarama häälestumise, teiste olenditega võrdsetel alustel suhtlemise suunas. Loodus on olemuslikult erootiline, taimed on sageli õrnad ja veetlevad, kogu ökosüsteem seisab koos helladest puudutustest. Hellus on aga vägi, mis tühistab külluse ja kasinuse vastuolu. Tekib paradoks: korraga on elu nii külluslik, et inimesel on vaja õige vähe, et tal oleks hea olla. Rõõmu tuntakse väga vähesest, naudingud sünnivad justkui iseenesest.

Muidugi, tänapäeva inimene ei jõua selleni kohe. Mõnikord on vaja psühhedeelseid vahendeid, mõnikord meditatsiooni – eks igaüks peab ise leidma, mis talle paremini sobib. Aga see pole midagi uut. Askees on lihtsalt rada, mille kaudu jõutakse olemiseni, mida tunti juba muistegi. Kas see on ühtlasi kasinus? Seda ma ei tea. Kui mõistame kasinuse all teatavat minimalismi, kus ilu, veetlus ja mängulust sünnivad väga vähesest, siis jah. Kui mõistame kasinuse all kärpimist, elutäiuse kahandamist ja viletsama olemisega leppimist, siis ei. Kummast kasinusest käib jutt? Tänapäeva majanduspoliitikas peetakse tavaliselt silmas küll viimast. Aga see ei lähe askeesi ideega kokku, vaid on askeesi kui teadliku enesehoole vastand.

Mina olen muide olnud kõrgharidusliku plaanis barokiuurija, uurinud peaasjalikult küllust. Nii mõnedki minu tõekspidamistest on saanud omajagu ainest Lacani keelefilosoofiast, tähistaja ja tähistatava vahelisest mõõtmatust tühimikust, kus istub too *le réel*, mida mulle on meeldinud ladinaameeriklaste vaimus kujutleda vohamist tekitava, kuid absoluutselt kättesaamatuna. Aga eks oled isegi Lacaniga korralikult tegelenud, mistõttu on mul mõnus avastada, et tegelikult olen ma selle tänapäeva askeesiga väikestviisi juba algust teinud. Kuigi tõde lipsab alati hetk enne kinninabimist käest (kujutlen magnetite samaväärtuslikke pooluseid), kuigi nirvaana on olemuslikult saavutamatu, tean ikkagi, miks ma seda teen. Mis ootab minusarnaseid algajaid askeete järgmiseks ees ja kuhu oleme teel, kui mitte valgustusse?
Valgustusse oleme kõik teel, kuigi kahjuks läbi pimestuse. Arvan, et kui keegi on juba leidnud omale sobiva raja, siis see ongi üks valgustus. Igapäevase elu ebamugavused võtavad pisut teise värvingu, niihästi rõõm kui ka masendus teisenevad. Eemalt ei pruugi see just silma paista, aga kui mõnda inimest lähemalt tunda, hakkavad need momendid vaikselt läbi kumama. Askees toimib tasapisi, seda kõrvalt jälgida pole lihtne, nii nagu pole lihtne jälgida sambla kasvamist. Aga ikkagi märkame aeg-ajalt, et tallaalune on nii mõnusalt pehme.

Muide, ega individuaalne valgustus polegi kõige tähtsam. Tähtis on see, kas oma kogemust suudetakse teiste olenditega jagada, kas või natukenegi. Askeesi tõeline eesmärk on ikkagi kogukonna loomine. Olen nõus, et see võib alata ühest inimesest, sõprusringist, perekonnast, aga ta peaks vaikselt levima, kuni jõuab oma optimaalse ulatuseni. Tekkiv kogukond ei pea tingimata suurest ühiskonnast eraldama – on isegi parem, kui ta seda ei tee, sest nii on teistel hõlpsam kasulikke mustreid üle võtta, neid jäljendada, teisendada ja paljundada. Mustrid ei saa olla kellegi omand või patenteeritud kaubamärk, nad peavad haakuma vabalt kujuneva võrgustikuga.

Olen veendunud, et kui inimesed praeguse omasüülise katastroofi kuidagi üle elavad ja sööbivast tsivilisatsioonist vabanevad, hakkab elu kulgema kogukondlikus rütmis. Kogukondade paljusus on siis väljavaadete paljusus, ja kogukondade healoomulised suhted kõige tähtsam poliitiline küsimus. Ilmselt tuleb veel kaua jageleda roiskunud võimusuhete rudimentidega. Mulle tundub, et isegi globalismi ja regionalismi vastandus pole siin otsustav – kõik äärmuslikud liikumised on tänapäeval niikuinii globaalsed, võidelgu nad kuitahes ägedalt globalismi vastu, ja varanduslik kihistumine on sedavõrd regionaalne, et sellest ei saa enam jagu ükski rahvuslik ideoloogia ega poliitiline populism. Otsustav on hoopis üks teine vastandus: see on 20. sajandilt päritud individualismi ja kommunismi vastandus. Mõlemad on oma ajaloolises ümbruses mõistetavad, ja mõlema tagajärjed on hukutavad, kui püütakse lõpuni minna. Selle pärandiga peame nüüd kuidagi toime tulema, peame ta kuidagi lahustama ja vaatama, mis siis edasi saab.

Psühhoanalüüsist siin ei piisa. Psühhoanalüüs aitab lahendada isiklikke probleeme, ja aitab inimeste käitumist mõista, aga ta ei loo veel kogukonda. See polegi tema eesmärk. Kogukonna loomiseks on vaja jutustusi, teatavat müütilist mõõdet, mis poleks lootusetult inimkeskne ja võimaldaks suhelda ka mitteinimliku ilmaga. Selline müütiline mõõde oli Eestis kunagi olemas. Kui asjad ei lähe kõige halvemini, ilmub ta ühel hetkel uuesti.

[1] *Sloterdijk, P. 2009. Du mußt dein Leben ändern.*
[2] *Vt Hinton, D. 2017. The Wilds of Poetry, lk 136–137.*
[3] *Hanshan 1997. Kylmä vuori.*
[4] *Klassikalise loogika reegel, mille järgi tõene on kas lause või tema eitus, kolmas võimalus välistatakse. Kolmanda välistamise seaduse sõnastas väidetavalt esimesena Aristoteles oma teoses „Tõlgendamisest" („Peri hermeneias").*
[5] *Haljak, S. 2020. Maailmale kõige suuremaks ohuks peetakse ekslikult kliimasoojenemist. – Sirp, 13.03.*
[6] *Welzer, H. 2012. Climate Wars: Why People Will Be Killed in the Twenty-first Century, lk 102.*
[7] *Mies, M.; Shiva, V. 2014. Ecofeminism, lk 51.*

KUI ROHKEM TUNDUB VÄHEM. MINIMALISMI KARID

Konsumeristlikule kuhjamisele vastanduv minimalistlik eluviis võib olla pealtnäha ökoloogiline ning kanda endas lubadusi edust ja õnnest. Sellegipoolest on tegemist pigem edukate praktikaga, milles tunneb ära tarbimisühiskonnale omaseid jooni.

Kirjutas **Kristjan Peik**, illustreeris **Jaan Rõõmus**

Sõna „minimalism" kaigub meile tänapäeval vastu kõikvõimalikest paigust. Niisugune suur levik ja haare viitavad tõigale, et tegemist on kontseptsiooniga, millele on poogitud ühiskondliku elu paljususes külge mitmesuguseid tähendusvarjundeid. Ent konnotatsiooniaktsentide kirevuse kõrval säilitab mainitud termin alati teatud kvintessentsi – tuuma, mis pole seotud ei millegi muu kui termini enda kirjapildi ja baastähendusega. Nii ühendab kõiki minimalismi variante lisaks kontekstiülesele nimetusele tõsiasi, et nende iseloomustuseks on ühel või teisel moel „mini" ehk vähesus või väiksus. Tõepoolest, eeskätt seostataksegi minimalismi lakooniliste rõivaste ja aksessuaaride, esemevaese sisekujunduse ning liialdusteta elustiiliga.

Mõistagi erinevad esteetika küsimused üüratult elustiili ja praktilise argielu korraldamise omadest. Ent kummati tundub igasugune mõte asjadest hoiduda (kas siis detailidest riietel, riietest endist või kas või (ühis-) meediapostitustest ja muud laadi infotulvast) praegu, enneolematu küllasuse ning tarbimis- ja teaberohkuse ajastul üksjagu äärmuslik; varieerub justkui vaid radikaalsuse aste. Terav, sageli sõna otseses mõttes käegakatsutav eristumine konsumeristlikust kuhjamisest on ka peamine põhjus, miks minimalismi kui eluviisi viljelemisel usutakse olevat fundamentaalsed positiivsed mõjud. Nii jaapanlannast koristus- ja korrastusguru **Marie Kondo**, elus kannapöörde teinud ehk karjääri ning priiskamise asemel vähenõudlikkuse valinud, The Minimalistsi tiitli all tegutsevad **Joshua Fields Millburn** ja **Ryan Nicodemus** kui ka asjavabaduse ning pereelu ühendamise viise pakkuv **Joshua Becker** – teisisõnu minimalismi kuulsad eestkõnelejad, kes jagavad oma visioone blogide, menukiteks kujunenud raamatute, taskuhäälingute, loengute ning dokumentaalfilmide vahendusel – kinnitavad, et kui valida üksnes hädavajalike esemetega läbiajamise tee, on võimalik küündida õnne, harmoonilisemate lähisuhete, vabaduse ja eduni. Tegu on võimsate lubadustega, mistõttu pole üllatav, et ka akadeemias on päritud, kas minimalism võiks aidata ületada tarbimisühiskonda ning sellega kaasnevaid valulikke nähtuseid, nagu ökoloogiline kriis[1].

RÕÕMUTEGURI MÄÄRAMINE

Niisiis, teeside tasandil paistab mainitud elustiil võimeka ja tarvilikuna, aga – nagu mõistsid juba **Marx** ja ameerika pragmatistid pärast teda – iga idee asjakohasus sõltub ainult sellest, kuidas see toimib praktikas. Võtkem esitatud põhimõtte eeskujuks ja lähtugem väitest, et minimalismi tõeline pale rullub lahti inimeste argielus, sest just seal leiab see ideestikuna ammendava väljenduse. Sestap tuleb meil uurida, missugusteks konkreetseteks tegevusteks minimalismi arusaamade kompleks teiseneb ning mis tegurid seesugust aktiveerumist tagant tõukavad ja saadavad. Olgu lisatud, et mõnel juhul ammutatakse mainitud arusaamasid kontsentreeritud kujul eespool loetletud allikatest (raamatutest jm), teistel puhkudel aga mitme vahelüli kaudu, pigem kompamisi ja häguste ettekujutuste vormis. Kuna inimkäitumine on alati sotsiaalne ja ajalooline, siis jõuame äsja sõnastatud küsimuste põhjalike vastusteni, kui vaatleme minimalismi selle avaldumise kontekstis. Nõnda mõistame, kuidas vähema poole pürgimises saavad kokku mitmesugused aktuaalsed kultuurinähtused ja ühiskondlikud jõud.

Nagu nenditud, seisneb minimalistliku elustiili põhiline efektsus tõsiasjas, et öeldakse lahti paljudest, tihti enamikust, tarbeesemetest ja üritatakse tulla toime vähimaga. Paberil või spontaanse otsuse tulemusel võib kõigest liigsest vabanemine tunduda tõepoolest omajagu kergendav, võib-olla isegi ülendav. Seda eriti siis, kui tõeliselt vajaliku kraami äratundmiseks ja kõigest kasutust eraldamiseks tarvitatakse näiteks KonMari meetodit, isemoodi riituaali, mille käigus küsitakse endalt iga isikliku eseme kohta, kas see pakub rõõmu.[2] „Jah" ja „ei" äkkvastused peaksid andma kõigile asjadele lõpliku hinnangu, mistõttu on kerge tarbetuks tituleeritu kas ära visata või taaskasutusse saata. Kuid pole raske aduda, et säärane afektiivne sortimine kätkeb paraku ebakohtasid. Kuivõrd esemete rõõmuteguri määrab lihtsalt öeldes kõhutunne, hinnatakse nende väärtust suure tõenäosusega valesti. Näiteks ei paista KonMari siin-ja-praegu-tundelaad kaasavat tulevikuperspektiivi, mistõttu asjade kasulikkus pannakse sõltuma hindaja hetkevajadustest. Kui mõne aja pärast peaks selguma, et üht või teist oma elust eemaldatud tarbeeset on siiski tarvis, saab selle poest uuesti muretseda, uskudes sealjuures, et seekord on tegu läbimõeldud ostuga. Teisisõnu võib minimalismi endasse olla kaasatud varjatud tarbimistsükkel, mille teeb võimalikuks konsumerismile ammu omane impulsiivsus, ainult et hetke ajendil ostmist asendab sel puhul mõtlematu asjadest vabanemine.

Minimalistliku elustiili põhiline efektsus seisneb tõsiasjas, et öeldakse lahti paljudest, tihti enamikust, tarbeesemetest ja üritatakse tulla toime vähimaga.

Äärmuslikus kitsikuses kaotab minimalism paljuski oma mõtte, sest kätte sattuvad asjad on siis hoopis väärtuslikumad.

Ilmselgelt nõuab niisugune pendeltarbimine stabiilset majanduslikku või ühiskondlikku seisundit. Täpsemini on äsja kirjeldatud minimalismipraktikad kättesaadavad inimestele, kes saavad lubada endale asjade suhtes ükskõiksust. Kardinaalselt teistsugused sidemed esemetega on ent näiteks immigrantidel, sotsiaalselt vähekindlustatuil ja kodututel ehk kõigil, kes tunnevad neist pea alaliselt puudust[3]. Äärmuslikus kitsikuses kaotab minimalism niisiis paljuski oma mõtte, sest kätte sattuvad asjad on siis hoopis väärtuslikumad – siis on loogiline neist, kui vähegi võimalik, kinni hoida, mitte ekstaatiliselt lahti öelda. Sellest tõsiasjast mõõdavaatamine näitab, et vähemaga leppimise elulaadi eelistatakse seostada lõppeks ikkagi materiaalse valikuvabadusega, varaliselt kindlustatud indiviidide püüdega suunata oma raha haruldastesse kaupadesse, mis pakuvad rohkem tarbimislusti.

Eelnev seletab, miks minimalismidiskursus on täis omal soovil esemetest loobunute ja tegelike vaeste ümbernurga eristamist ning hirmu[4], et esimesi peetakse eksikombel teisteks. Lisaks leiab ühismeediast suurel hulgal isiklikku laadi tutvustusi ja nimekirju asjadest, mida minimalismi valinud inimesed tarbivad enda sõnul senisest rohkem. Selgubki, et rõhku pannakse kallimale ja kvaliteetsemale (mida esindavad sageli, mitteüllatuslikult, minimalistliku tegumoega esemed) ning kõigele ökoloogilisele, samuti kogemustele, eeskätt reisimisele, mida käsitatakse eriti hüvelisena. Muidugi võib argumenteerida, et sääraseid asju tarbitakse võrreldes minevikuga rohkem ja odava pudipadi asemel. Kuid teatud uhkustav ning puhuti moraliseeriv üleolev toon, millega oma uutest ostuvalikutest kõneldakse, segatuna osutustega suurenenud rahulolule paljastab, et kapitalismile toetuva tarbimisühiskonna rattast väljahüppamise asemel pöörlevad paljud minimalistid selles omasoodu edasi, ihaldades üksnes teist laadi tooteid[5].

ÕNN, VABADUS JA EDU

Kaupade ja hea – või parema – elu vahele tõmmatud võrdusmärgi alalhoidmine pole ainus aspekt, mis lagundab kuvandit minimalismist kui seniste käitumismallide alternatiivist. Õigemini astub käsitletud kaubanauding ühte jalga sellega, mida minimalismi jutlustajad kutsuvad õnneks, vabaduseks ning eduks. On kõnekas, et oma raamatutes ning mujal räägivad nad loetletud nähtustest väga üldiselt ja abstraktselt, pakkumata täpsustusi ning määratlusi. Nii suunatakse neid metafüüsilisi, aga tänapäeval pea kõigi inimeste elus tähtsal kohal olevaid kontseptsioone defineerima praegu domineerivate mõtte- ja eesmärgisüsteemide ehk kapitalismi ning neoliberalismi kaudu[6]. See tähendab, et rambivalgusesse satub kõik raha või kasumi kasvatamise ning ärilises mõttes ettevõtjaliku vaimuga seonduv. Minimalismi võlu peitub säärase raamistuse järgi niisiis tõigas, et teatud asjade senisest vähem tarbimine, organiseerumine ja enese distsiplineerimine edendab järjekindlalt indiviidi ökonoomset intelligentsust ning finantskirjaoskust. Arengutee viimaseks astmeks määravad paljud minimalismigurud aga rahalise iseseisvuse – pea maagilisena tajutud seisundi, mille korral on finantsasjad aetud nõnda (näiteks tekitatud endale piisavalt suur passiivne sissetulek), et kaob vajadus käia palgatööl. See staadium sümboliseerib, nagu meile tahetakse mõista anda, ühekorraga nii edu, vabaduse kui ka õnne kõige kõrgemat astet: esimese saavutamine väljendub raha meisterlikus kasutamises, teise sünonüüm on töölt eemaldumine ning kolmas pole muud kui kahe eelneva koondtulem.

Minimalistlikke tarbeesemeid nähakse sageli läbimõeldud disainina, mis mõjub raamatutes ja näitustel eksponeerituna omakorda kõrgehinnalise kunstina.

Kristjan Peik õpib Tallinna Ülikooli magistrantuuris sotsioloogiat. Tunneb huvi muu hulgas selle vastu, kuidas tõsiasi, et oleme inimestena sotsiaalsed loomad ehk pidevalt teiste mõjuväljas, suunab ja vormib ka me kõige isiklikumaks peetud omadusi.

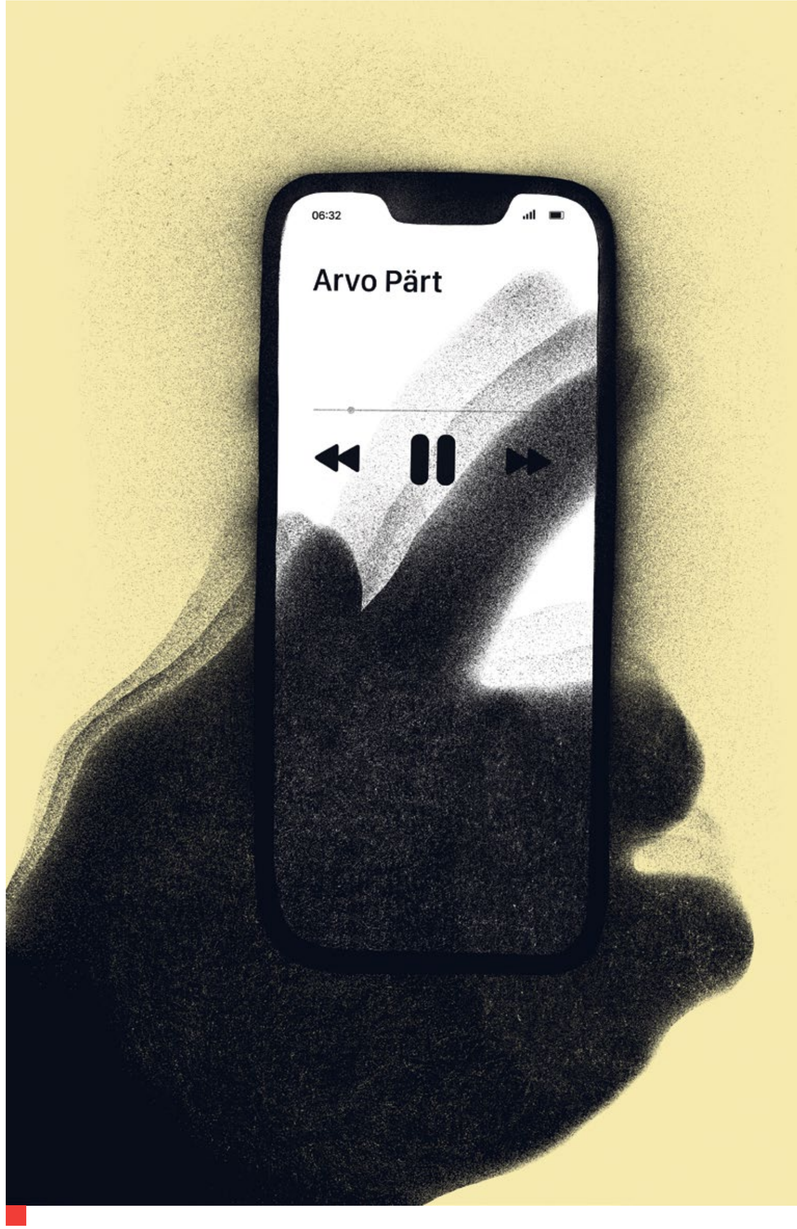

Minimalismi ja rahalise või ettevõtjaliku edu kultuse põhjalikust põimumisest annavad iseäranis tunnistust need tegevusalad, mis ei ole majandusküsimustega otseühenduses. Jutt käib kultuurivälja ja loominguga seotust. Nagu viitasin enne, peetakse vähemaga toimetulemise elustiili osaks tihti minimalistlikke, trendikaid ja kallimat sorti kaupasid, mille taga on üldjuhul enda eripära rõhutavad autorid või vähemalt masstoodangust eemalduda püüdvad väiksemad ettevõtted. Seetõttu nähakse minimalistlikke tarbeesemeid sageli läbimõeldud disainina, mis mõjub raamatutes ja näitustel eksponeerituna omakorda kõrgehinnalise kunstina. Assotsiatsioonid, mis tekivad nii loomingu ja siin käsitletava hüvelisena tajutud elustiili kui ka loomingu ning suurte rahasummade vahel, ütlevad palju. Peaasjalikult aga seda, et minimalism oma kõikehõlmavuses annab võimaluse võrdsustada silmapaistvaid kultuurisaavutusi äriliste kordaminekutega. Näiteks laseb see panna ühte patta mõne tunnustatud minimalistliku käekirjaga kunstniku – kas või **Arvo Pärdi** – ja enda lihtsakoelise riietuse ning peaaegu mööbleerimata suursuguse maja[7] poolest tuntud musterettevõtja **Steve Jobsi**. Jääb mulje, nagu minimalism oleks mõtteladina paljude eri aladel edukate inimeste ühisnimetaja ning et majandusliku kasumi saavutamine on samavõrd loominguline kui näiteks muusika või arhitektuur. Nõnda motivatsiooniliike kokku sulatades võimaldab minimalism käsitada rikastumist eluterve eesmärgina või siis millenagi, mis käib, olenemata tegevussfäärist, kaasas visale pühendumisele järgneva virtuoossusega.

Pilguheit minimalismi pärisosaks olevatele praktikatele ja nendega rööbiti jooksvatele mõtteliinidele laseb nõustuda järeldustega, milleni jõutakse eespool viidatud akadeemilistes arutlustes. Nimelt liigub see praegu populaarne eluviis kiiduväärt radikaalsete muutuste edendamise asemel oma varjundite paljususes ikkagi mööda seniseid sotsiaalseid karisid[8]. Minimalismis tunneme ära tarbimisühiskonnale iseloomuliku pealiskaudsuse ja impulsiivsuse – ideed minimalistlikust lihtsusest võib näha seega kiirete, vähe vaeva nõudvate lahenduste ning hetkeemotsioonide ajel tehtud otsuste kristallisatsioonina. Selle all pulbitseb aga kapitalistlik kasumiloogika, mida järgivad eriti agaralt enda mõtteid mitmesugusteks toodeteks vormivad minimalismi eestkõnelejad[9]. Selgub, et praeguste pahede kaotamise sildi all toimetades hoitakse neid hoopis alal.

[1] *Meissner, M. 2019. Against accumulation: lifestyle minimalism, de-growth and the present post-ecological condition. – Journal of Cultural Economy, nr 12 (3), lk 185–200; Uggla, Y. 2019. Taking back control. Minimalism as a reaction to high speed and overload in contemporary society. – Sociologisk Forskning, nr 56 (3–4), lk 233–252.*

[2] *KonMari meetodit võib näha eestistatud kujul TV3 saates „Laser" (KonMari meetod: kas teeb edukaks või ajab hoopis abikaasad tüllist).*

[3] *Bernstein, M. 2016. Marie Kondo and the Privilege of Clutter. – The Atlantic, 25.03.*

[4] *Selle kohta, kuidas hirm vaesuse ees on kapitalismile hädavajalik, vt Bauman, Z.; Raud, R. 2016. Iseduse praktikad, lk 204.*

[5] *Chayka, K. 2016. The Oppressive Gospel of Minimalism. – The New York Times Magazine, 26.07.*

[6] *Vt ka Cabanas, E.; Illouz, E. 2019. Manufacturing Happy Citizens: How the Science and Industry of Happiness Control our Lives.*

[7] *Chayka, K. 2020. The empty promises of Marie Kondo and the craze for minimalism. – The Guardian, 03.01.*

[8] *Meissner, M. 2019. Against accumulation: lifestyle minimalism, de-growth and the present post-ecological condition. – Journal of Cultural Economy, nr 12 (3), lk 185–200; Uggla, Y. 2019. Taking back control. Minimalism as a reaction to high speed and overload in contemporary society. – Sociologisk Forskning, nr 56 (3–4), lk 233–252.*

[9] *Rodriguez, J. 2017. The US Minimalist Movement: Radical Political Practice? – Review of Radical Political Economic, lk 7.*

INFOHÜGIEENIST

EHK KUIDAS OLLA OMA INFORUUMI PEREMEES

Inimesed upuvad infosse. See seisund on krooniline ja võib tunduda isegi paratamatu. Kuid uppumise vältimiseks saab tundmatus kohas mitte vette ronida, targalt veekogu valida ja ujuma õppida. Igast 21. sajandi infotsunami passiivsest ohvrist võib saada oma inforuumi aktiivne disainer.

Kirjutas **Kaspar Kruup**, illustreeris **Andrei Kedrin**

Kaspar Kruup on ekspert-diletant ja TÜ kommunikatsiooniteaduste assistent.

Mis on see „info", millest koosneb sinu inforuum? Seda ei moodusta ainult uudised. Informatsioon on kõik filmid, sarjad, artiklid, raamatud, mängud, taskuhäälingud, vestlused, YouTube'i videod, Instagrami postitused, Facebooki teavitused. Need kõik konkureerivad sinu aja ja tähelepanu nimel, mis on piiratud ressursid ning mille ekspluateerimisele on rajatud maailma kõige edukamate ettevõtete ärimudelid. Facebook ja Google saavad müüa rohkem reklaami, kui Instagramis ja YouTube'is veedab rohkem aega ja surfab mööda soovitusi rohkem inimesi. Need rakendused ja teenused on loodud maksimaalselt kaasahaaravaks, et me end seal toimetades ära unustaks ja nuppu „Watch next" vajutaks. Meil on aga võimalik siiski midagi ette võtta, et käest antud ohjad tagasi haarata.

Tehnoloogia ei ole neutraalne, see soodustab erinevaid eesmärke ja harjumusi.

Kujutle. Sa oled tühjas valges ruumis, kus pole uksi ega aknaid. Seal ei toimu mitte midagi, mitte miski ei nõua su tähelepanu. See on sinu inforuum oma vaikeseisundis. Tühjus. Täiuslik infoaskees. Sa ei kuule, näe ega tea midagi, mis toimub väljaspool sinu pead. Ainult sina otsustad, mida sa sellesse ruumi lubad. Ja miks. Kas soovid midagi teada? Mõte välgatab, seina ilmub postipilu ja selle kaudu jõuavad tuppa ainult õiged killukesed. Tellitud post, mitte reklaamid.

Täiuslik infoaskees ei ole võimalik, vajalik ega tervislik, kuid parem ja teadlikum kontroll selle üle, millises inforuumis sa elad, on seda kõike. Eeldame, et laias laastus jaguneb info kaheks: *push*-info ja *pull*-info. *Push*-info on see, mida tuuakse sinuni hoolimata sellest, kas sa tahad seda või mitte. Kui keegi helistab või kirjutab sulle sinu algatuseta, siis see on sihitud *push*-info. Kui sa vaatad telekat, siis see on sihtimata *push*-info, mida edastatakse laiemale publikule. *Pull*-info on aga see, mille nimel me peame ise vaeva nägema. See on raamat, mille sa raamatukogust tood. See on vestlus, mida sa ise alustad. *Push*- ja *pull*-info dünaamika teadlik haldamine on üks inforuumi disaini alustest. Hakkame pihta.

1. EESMÄRGISTAMINE

Inforuumi disain algab eesmärgistamisest. Infotarbimine on lihtsalt üks tegevus teiste seas ja sellele saab omistada erinevaid sihte. Eesmärk kitsendab, annab aluse prioriseerimiseks, vähendab reaktiivsust ja sihitut ekslemist. Tõenäoliselt ei ole paljud inimesed selliseid eesmärke seadnud, kuid just see samm pakub võimalust lõputus info-ookeanis oma saar leida. Mina soovin jõuda uute ideedeni, lugeda üllatavaid analüüse ja provokatiivseid arvamusi. Õhtuti tahaksin end sageli natuke välja lülitada. Tahan teada, kuidas läheb mu perel, sõpradel ja tuttavatel. Tahan neile kättesaadav olla. Tahan *push*-infot ja müra minimeerida, et oma niigi hüplikku tähelepanu säästa.

Millist infot sina soovid ja vajad? Kas sa tahad midagi teada saada? Midagi uut õppida? Kellegi elu kohta kuulda? Meelt lahutada? Oma mõtete eest põgeneda või nendega koos olemist harjutada? Mis osakaalu sa ühele või teisele eesmärgile omistaksid? Mitu tundi ja minutit igast päevast ja nädalast soovid sa veeta raamatuid lugedes või Facebookis kerides? Ja miks sa neid asju tahad? Kui sa tahad teada, „mis ilmas sünnib", siis miks see sulle päriselt oluline on?

Ole neid hinnanguid andes realistlik ja ära ülehinda oma võimeid ning harjumuste muutmise keerukust. Disainimine ei käi ühe ropsuga. Ma ei ole rahul, et ma vaatan YouTube'ist mingeid suvalisi videoid, ja eesmärgistamine aitab sellele refleksile vastu punnida, aga ma ei loobu oma inforuumi kujundamisest, kui avastan, et enda püüdlustele vaatamata olen kaks tundi tuletegemise õpetusi ja Pokémoni mängude ajalugu vahtinud.

2. KANALITE JA ALLIKATE VALIK

Soovitud info peab kuidagi sinuni jõudma. Selleks on mitmesugused kanalid, mida võib segmenteerida nii tehnoloogia (arvuti, telefon, televisioon, raamat, raadio) kui ka platvormide (YouTube, Facebook, Twitter, TikTok, Instagram) lõikes. Kanalid ei ole neutraalsed, sest tehnoloogia ei ole neutraalne, see soodustab erinevaid eesmärke ja harjumusi. Televisioon (ka Netflix) on olemuslikult passiivsem, kui saab olla arvuti; Twitter on raamatutest pealiskaudsem, aga värskema sisuga. Nende väärtus sõltub sinu eesmärgist.

Eri kanalid ühendavad sind allikatega, olgu nendeks siis *youtuber*'id, kirjanikud, väljaanded või sõbrad. Allikate infotihedus, usaldusväärsus ja kvaliteet on varieeruvad ning nende valimine ja kombineerimine peaks samuti eesmärgile alluma. Mina otsin ideid eelkõige raamatutest ning investeerin väga palju aega õigete autorite ja raamatute valikusse. Ideede arendamiseks toetun vestlustele, et saada kohest tagasisidet. Olulisematele sündmustele hinnangute saamiseks kombineerin ma kindlaid sõpru üksikute väljannetega. Ühtlasi tuleks hinnata eri kanalite ning allikate *push*- ja *pull*-info osakaalu. Näiteks väldin raadiot ja televisiooni, kuna mõlemad suruvad infot minuni pakendis, mille üle mul pole vastuvõtjana erilist kontrolli. Kõike pole vaja teada.

Allikast on võimalik saada kätte soovitud informatsiooniline sisu, mis on mis tahes materjal, millega kokkupuutumine täidab sinu eesmärke. Sisu on see, mida me otsime, ja sisu on meie disaini kvaliteedi peamine mõõdik. Kas selle tarbimise kulu (nt ajaline) on proportsioonis soovitud tuluga (nt teadmised, ideed, rõõm)? Kui palju uusi mõtteid pakub üks 50-tunnine sari võrrelduna 10-tunnise raamatu või 4-tunnise vestlusega? Mitu loetud uudist või teksti sajast avaldab sinu elule olulist mõju? Mitu videot enda vaatamist tegelikult õigustab? Suur osa tarbitavast sisust on lihtsalt meeldiv, sõltuvust tekitav või eskapismi soodustav müra. Siinkohal ei pea siiski kalduma maksimalismi. Pool rehkendust on parem kui mitte midagi.

3. FILTREERIMINE

Peamine viis, kuidas tarbitava sisu eesmärgipärasust tõsta, on filtreerimine. Eri kanalid võimaldavad kasutada erisuguseid filtreid. Kui sa soovid Facebookist uudiseid leida, siis lõpeta nende inimeste jälgimine, kelle postitused koosnevad ainult jagamismängudest ja kadunud kasside piltidest. Kui sa tahad vähem meile saada, siis tühista kõikide postkasti risustavate uudiskirjade tellimus ja seadista oluliste kirjade jaoks eraldi kaust. Kui sa ei taha lugeda Delfit ega Postimeest või vaadata „AKd", aga tahaksid teada, mis sünnib Eesti poliitikas, siis loo sotsiaalmeedias mõni väike grupivestlus, kus asjast huvitatud inimesed (keda võib olla paar-kolm) päeva kõige olulisemad sündmused edastaksid ja neid oma analüüsiga täiendaksid. Ma ei loe ega vaata juba aastaid regulaarselt uudiseid, aga olen riigis toimuvaga adekvaatselt kursis.

Filtrid võivad olla rohkem või vähem jäigad. Mida õhem on filter, seda rohkem jõuab sinuni nii positiivset kui ka negatiivset müra. Positiivne müra on ülla-tav, rikastav; negatiivne müra häiriv ja kurnav. Mullistumise vältimiseks tasub natuke müra teadlikult sisse filtreerida. Reeglina tasuks filtreerida välja igasugune mitte-eesmärgipärane *push*-info, nt keelates telefonis kõik teavitused, sest vaatame niigi igal võimalusel ekraane. Samas saab olulise *pull*-info filtreerimisega esiplaanile tõmmata, nt kasutades Facebookis esimesena kuvamise funktsiooni jne. Filtreerimine eeldab enamasti väikest ajalist investeeringut, aga ma luban, et see tasub ennast ära.

4. AGREGEERIMINE

Üks eriline filtrite klass on agregaatorid ja nende troonil istub RSS. Tegemist on küllaltki vana tehnoloogiaga, mis võimaldab koondada ühte voogu kõiksuguste kanalite ja allikate sisu, eelkõige tekste. Eri väljaannete kodulehtede külastamise asemel on võimalik nende artiklid ühte kohta kokku tõmmata. Uuemad RSS-i rakendused lasevad ka sotsiaalmeedia voogusid agregeerida. Sellele ühtsele voole on võimalik kehtestada mõnes rakenduses täiendavaid filtreid. Kasutan isiklikult juba aastaid Inoreaderit, kus saab seadistusi muutes välistada teemasid ja isikuid (minu puhul näiteks „**Trump**", „iPhone" või „Star Wars"), mis on säästnud mind aasta jooksul 3000 Trumpiga seotud artiklist. Nii sain oma eelistatud allikaid märkimisväärselt kärpida ja oma voo kogumahtu tunduvalt vähendada. Need reeglite ja filtrite süsteemid on väga robustsed ning võimsad, muutes võimalikuks palju eesmärgipärasema infotarbimise. Nii Inoreader kui ka selle alternatiiv Feedly on kasutatavad telefonis ja tänu sellele saab sealt kõik muud uudisterakendused kustutada.

Filtreerimine eeldab enamasti väikest ajalist investeeringut, aga ma luban, et see tasub ennast ära.

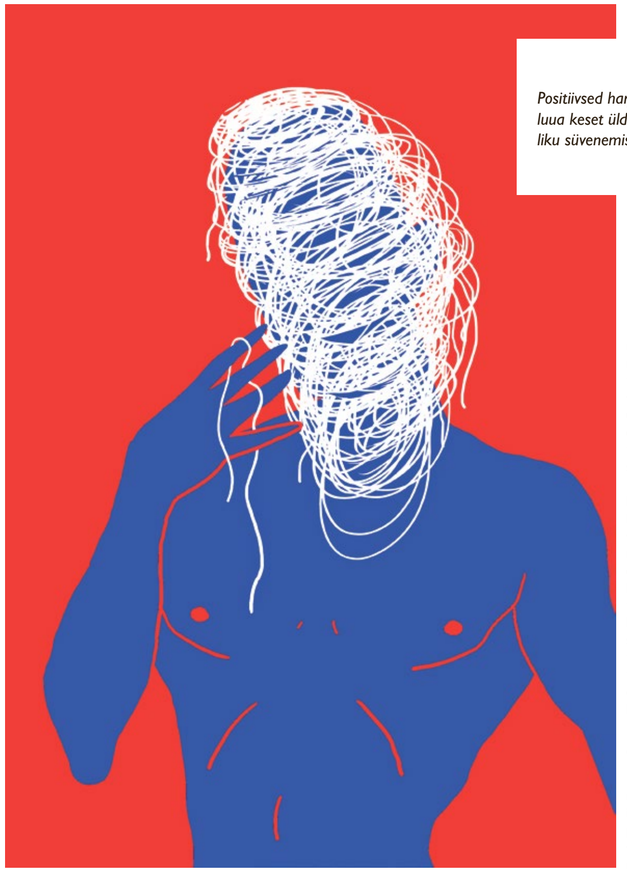

Positiivsed harjumused lubavad luua keset üldist infoorkaani rahuliku süvenemise saarekesi.

5. TARBIMISHARJUMUSTE JUHTIMINE

Agregeeritum inforuum võimaldab paremini oma tarbimisharjumusi juhtida. Näiteks on vanematest artiklitest alustamine võimas meetod kõikvõimaliku prahi neutraliseerimiseks. Mina lasen märkida loetuks automaatselt kõik tekstid, mis on rohkem kui kuu aega vanad. Nii kukuvad voost välja kõik uudised ja spekulatsioonid, mis pole enam relevantsed. See aitab minu tarbimisharjumusi eesmärgipärasemana hoida.

Raamatuid loen eelkõige suvel puhates, kui ma saan teha seda soovi korral kümme tundi päevas, sest väljas on soe ja valge ning miski muu ei nõua mu tähelepanu. Selle ettevõtmise point ei ole totaalne kontroll oma inforuumi üle. Positiivsed harjumused lubavad luua keset üldist infoorkaani rahuliku süvenemise saarekesi. Need aitavad seista vastu FOMOle, tõsta enda jaoks esiplaanile tõeliselt olulist, vähendada stressi ja ülekoormust.

6. ITEREERIMINE

Millegi disainimine ei käi ühekorraga. Oluline on itereerida. Oma inforuumi kujundamine on pidev protsess, mis lähtub sinu muutuvatest vajadustest, huvidest ja eesmärkidest teisenevas maailmas. Kui muutud sina ja muutub maailm, siis muutuvad ka sinu eesmärgid, eelistatud kanalid ja allikad, soovitud sisu, sinu harjumused. Kui praegune disain ei rahulda su vajadusi, siis muuda seda. Arvan oma inforuumist aeg-ajalt välja väljaandeid, mille artiklitest ma loen ainult väga väikest osa. Kui sa leiad, et soovid lugeda ainult ühe ajakirjaniku tekste, siis filtreeri teised välja – või vastupidi. Kui kardad, et sinu inforuum hakkab liigselt mullistuma, siis luba sinna natuke müra või lisa sihipäraselt teistsuguseid allikaid. Kui sul on raskem periood, siis jäta mingid kanalid ja allikad teadlikult välja. Kohane vastavalt oludele ja hoia alal teadlikkust ning soovi olla ise oma inforuumi peremees.

MAJANDUSTEADUSE TUPIKTÄNAV. KASINUSPOLIITIKA LUGU

Eelmise majanduskriisi märksõnaks olnud kasinuse asemel prindivad keskpangad uue kriisi hirmus hoopis raha juurde. See on lugu sellest, kuidas kasinusest sai lühikeseks ajaks majanduspoliitika nurgakivi ning miks riigid on eelistamas praegu risti vastupidist lähenemist.

Andreas Palm

Koroonaviiruse pandeemiast tingitud piirangutest inimeste liikumisele ja majandustegevusele laiemalt on maailmamajandus vajunud kriisi. Kriisidega käivad kaasas võlad, sest tehakse erakorralisi kulutusi (nt riigiabi ettevõtetele), rohkem inimesi kaotab töö ja ettevõtteid sulgub (vähenenud maksud), mille tõttu suurenevad sotsiaalkulutused (nt töötuabi). Eelmise, 2008. aastal alanud kriisi käigus võeti alates 2010. aastast laiemalt kasutusele kasinusmeetmed, mida põhjendati Kreeka, Itaalia jt eurotsooni riikide paisunud võlakoormaga ning perspektiiviga muutuda maksejõuetuks. Kriisi järel on kasinuspoliitikat, millest juttu tuleb, palju kritiseeritud.

MAJANDUSPOLIITIKA JA MAJANDUSKRIIS

Majanduskriisides on riikide majanduspoliitika peamine prioriteet majandus rööpasse saada ehk saavutada taas majanduskasv. Selleks on enampakkumisel kaks vastandlikku meedet. Esimene neist väidab, et riik peaks heal ajal püksirihma pingutades säästma ja kriisi ajal, kui erasektori tegevus on jahtunud, majandust raha sellesse paiskamise kaudu aktiivselt stimuleerima. Teooria ütleb, et kuivõrd majandus opereerib kriisi ajal enda täisjõudlusest madalamal tasemel (tööpuudus on normaalsest kõrgem), aitab avaliku sektori panus majandust eratarbimise kasvu kaudu elavdada ja iga riigi kulutatud euro arvelt tekib majandusse raha juurde rohkem kui euro eest („fiskaalkordaja" on suurem kui üks). Selle loogika järgi on võlga võtta hea mõte, sest tagasi peab maksma vähem, kui kasu saadi. Mitmed akadeemilised uurimused on jõudnud empiirilise analüüsi kaudu järelduseni, et fiskaalkordajad on tõesti just kriiside ajal suuremad kui üks.[1]

Kui esimesena oleks võlakriisi langenud näiteks lirimaa, oleks eurotsooni kriisi käsitlus ja pakutud lahendused olnud hoopis teistsugused kui riigifinantside raporteerimisel valetanud ja sellega „pärispatu" sooritanud Kreeka puhul.

Andreas Palm õpib Pariisis Sciences Po ülikooli magistriõppes rahvusvahelise jätkusuutliku juhtimise erialal. Viimasel ajal huvitavad teda käsitlused ärist, majandusest ning ühiskonna toimimisest. Eriti põnevad tunduvad talle empiirilise majandusteaduse ning pidevalt ajas muutuva poliitökonoomika kokkupuutepinnad. Veel meeldib Andreasele jalgpalli vaadata ja metsas mustikaid korjata.

Teine valik majanduspoliitika menüüs on kasinuspoliitika, mille eesmärk on vähendada riigieelarve defitsiiti ning peatada riigivõla kasv. Eesmärgi täitmiseks tõmmatakse kas kärbete arvelt kulusid koomale või tõstetakse makse, et tulusid suurendada. „Paisuva kasinuse" (*expansionary austerity*) pooldajad väidavad lisaks, et kasinusmeetmetega on võimalik kutsuda esile majanduskasvu. Loogika ütleb, et kui valitsus on juba kogunud endale võlga ning kulutab viisil, mis on pikas plaanis jätkusuutmatu, siis on selge, et mingil hetkel peavad tulema kärped. Muul juhul saab investorite kannatus otsa, laen läheb kallimaks ja see toob lumepalliefektina kaasa laenukoorma suurenemise, päädides lõpuks paratamatult kasinusega.

Kasinuse pooldajad väidavad, et nii eratarbijad, ettevõtted kui ka investorid võtavad oma otsuste tegemisel antud võimalust arvesse ning on tulevikus terendavate kärbete või maksutõusude ootuses kulutuste tegemisel ettevaatlikumad. Kui valitsus saadab kas kärbete või maksutõusu kaudu välja signaali olla vastutustundlik, siis nii eratarbijad kui ka investeerijad eeldavad, et olukord on kontrolli all ning investeeringud ja kulutused võib kohe ära teha. Eratarbimise ja investeeringute tõus enam kui korvab sel moel valitsuse panuse languse ning kasinus toob kaasa majanduskasvu.

KASINUSVOORU KRONOLOOGIA

Kasinust on harrastatud varemgi, aga eriti kuumaks läks debatt 2008. aastal alanud finantskriisi ja sellele Euroopas järgnenud suveräänse võlakriisi ehk riigivõla kiire ja kontrollimatu paisumise aegu. Kriisi hakul viljelesid riigid standardset stimuleerivat majanduspoliitikat ja nende eelarvedefitsiidid kasvasid. 2009. aasta septembris lubasid G-20 riikide juhid esiteks jätkata majanduse taastumiseni tugevate turgutavate meetmetega ning teiseks vältida enneaegset rahasüstide lõpetamist.

Ometi toimus juba 2010. aasta juunis Toronto G-20 kohtumisel kannapööre, kus ühispöördumises rõhutati fiskaalse jätkusuutlikkuse olulisust ning lubati 2016. aastaks riigivõla suhe SKTga stabiliseerida või seda alandada. Sellele järgnesid kasinusmeetmed kõigis suurtes riikides. Alanud oli ka Kreeka võlakriis, mida kasinuse kõige häälekam kriitik, Nobeli auhinna laureaadist majandusteadlane **Paul Krugman** on nimetanud „katastroofiks, mida kasinlased (*austerian*) olid algusest peale oodanud".[2] Ka üle kümne aasta Euroopa Komisjonis liidu majanduspoliitika elluviimist juhtinud **Marco Buti** on väitnud, et kui esimesena oleks võlakriisi langenud näiteks lirimaa, oleks eurotsooni kriisi käsitlus ja pakutud lahendused olnud hoopis teistsugused kui riigifinantside raporteerimisel valetanud ja sellega „pärispatu" sooritanud Kreeka puhul.

MAJANDUSTEADLASTE KUUM KARTUL

Eurotsooni kriisi tuules kasinuspoliitika kasutusele võtmine põhines kahel mõjukal majandusuuringul. Esiteks olid **Alberto Alesina** ning **Silvia Ardagna** Harvardist statistiliselt näidanud, kuidas kasinus võib olla paisuv[3], ning **Carmen M. Reinhart** ja **Kenneth S. Rogoff** väitnud, et kui riigivõlg moodustab 90% SKTst, siis majanduskasv peatub[4]. Kui töötatakse järeldustega, et kriisiabiks ei saa laenukoormat suurendada, sest nii ületatakse punane võlajoon ja majandus kukub kokku, ning püksivöö pingutamine võib samal ajal majanduse tõusma lükata, ei tundu kasinus suures plaanis halb idee ning sümboliseerib *win-win*-olukorda.

Kasinusprogrammid võivad olla rikastes riikides siiski majanduskasvu soodustavad, ent seda ainult juhul, kui kasinus tuleb valitsuse kärbitud kulude arvelt, mitte maksutõusudest.

Ometi tulistati nimetatud uuringud kriisi järel auguliseks. Rahvusvaheline Valuutafond heitis Alesinale ja Ardagnale muu hulgas ette ebatäpsust, sest autorid omistasid kasinusele positiivseid efekte, mille tõid kaasa hoopis teised majandusjõud, nagu valuutaväärtuse muutus.[5] Massachusettsi Amhersti ülikooli majandusteadlased leidsid Reinharti ja Rogoffi tööst tõsiseid arvutusvigu, mis autorite järeldused ümber lükkasid.[6] Tugev kriitika ning ajalooliselt väga aeglane kriisijärgne majanduskasvu taastumine[7] lubas Krugmanil 2015. aastal võidutrummi taguda. Ta kirjutas: „Majandusajaloos on haruldane, kui eriarvamused nii üheselt lahendatakse. Kasinusideoloogia, mis domineeris eliitide mõtlemises viis aastat tagasi, on sellisel määral põrmustatud, et pea keegi seda enam ei usu."[2]

Rahvusvahelise Valuutafondi majandusteadlased on leidnud, et kasinuspoliitika on ajalooliselt lühikeses ja keskpikas perspektiivis suurendanud ebavõrdsust ning pikaajalist tööpuudust.

Ometi ilmus mõõdunud aastal raamat, mis natuke rehabiliteeris tule alla langenud kasinusteooriat. Alesina ja majandusteadlased mainekast Bocconi ülikoolist järeldasid ajalooliste andmete baasil, et kasinusprogrammid võivad olla rikastes riikides siiski majanduskasvu soodustavad, ent seda ainult juhul, kui kasinus tuleb valitsuse kärbitud kulude arvelt, mitte maksutõusudest. Viimasel juhul näitavad andmed, et meetmete efekt on tõesti kriisi võimendav. Autorite hinnangul on kasinusel kõige positiivsem mõju siis, kui kärbitakse pikaajalisi sotsiaalkulutusi, näiteks pensioneid või tervishoiuga seotud väljaminekuid. Kuivõrd vananevas ühiskonnas on sotsiaalkulutustel omadus demograafilise paratamatuse tõttu kasvada, annab nende kärpimine nii eratarbimisele, ettevõtetele kui ka investoritele kõige selgema ja pikemaajalise signaali seoses valitsuse rahandusliku vastutustundlikkusega ja julgustab neid seega kulutama, kuivõrd tulevikus pole maksutõuse oodata.[8]

Nimetatud raamat on oluline panus majandusteadusesse ja selle järeldustele pole tugevat kriitikat ilmunud. Samas on oluline aru saada, mida autorid ütlevad. Nad väidavad, et kui riik on sattunud olukorda, kus võlakoorem on muutunud jätkusuutmatuks, siis kasinusmeetmed on paratamatud ning kasinust on palju mõistlikum praktiseerida vähendatud kulude kui suurenenud maksutulude arvelt. Nagu autorid ka ise rõhutavad, ei keskendu raamat sellele, kas kasinus on majanduskasvule kokkuvõttes parem kui stimuleerimine, ega vihja kuidagi, kes on kasinuse puhul tõelised kaotajad.

KEDA MAJANDUS TEENIB?

See viib probleemini, miks majandusteaduse pinnalt on keeruline sisulisi poliitotsuseid teha. Isegi kui kasinuspoliitika pole makromajanduse seisukohalt katastroofiline, nagu Alesina jt väidavad, haavab see ühiskonnagruppe erinevalt. Rahvusvahelise Valuutafondi majandusteadlased on leidnud, et kasinuspoliitika on ajalooliselt lühikeses ja keskpikas perspektiivis suurendanud ebavõrdsust ning pikaajalist tööpuudust. Viimasega haakuvalt tuuakse omakorda välja tööpuuduse seos sissetulekute languse, halveneva tervise ning töötute peredes kasvavate laste kehvema akadeemilise soorituse ning hilisema sissetulekute potentsiaali vähenemisega.[9] OECD on leidnud, et ebavõrdsus on tugevasti seotud majanduskasvu aeglustumisega ja seda põhjustab peamiselt vaesest keskkonnast pärit laste sotsiaalse mobiilsuse vähenemine ning oskuste arengu langus.[10] Huvitaval kombel leiab Rahvusvaheline Valuutafond, et kasinuse välja toodud negatiivsed mõjud on suurimad just kulude kärpimisega kehtestatud kasinuse korral.

Seega jõuame pärast majandusuuringute lappamist tagasi tupiktänavasse. Kui aktsepteerida (mida paljud ei tee), et mingil hetkel on võlakoormus liialt suur ning seda tuleb kokku tõmmata, siis seda maksab teha kulukärbete arvelt. Kulukärbetega saavad aga eriti valusalt pihta need, kellel oli valus juba enne kriisi. Sellel on omakorda negatiivsed mõjud nii majandusele kui ka ühiskonnale tervikuna. Näiteks on leitud seos kasinuse ning parteipoliitilise olukorra destabiliseerumise ja parteimaastiku fragmenteerumise vahel.[11] Kui kõiki neid efekte arvesse võtta, seisavad kasinusse sunnitud või seda vabatahtlikult harrastavad riigid *lose-lose*-situatsiooni ees.

COVID-19 JA LAENUKOOREM

Jääb küsimus, mis majandusi COVID-19 kriisi tulemusena ees ootab. Majandusanalüüsidest sõltumata on selge, et suurel määral rakendati majandusteadlaste uuringud mõõdunud kriisi käigus juba liikuva poliitikavankri ette, mitte vastupidi. Näiteks kasutati rahvale kasinuspoliitika põhjendamiseks moralistlikku narratiivi võlakriisis siplevate Lõuna-Euroopa riikide liiderdajatest ning Põhja-Euroopa vastutustundlikest riikidest, mis veeretas poliitilise inertsi kogumiseks lapsikult süüd, vaevumata käsitlema eurotsooni struktuurseid puudujääke.[12] Lisaks sellele, et hädas riikidel puudus võimalus oma valuutakursside liigutamisega majandusest õhku välja lasta, on küsitav, miks Saksamaa ei vaevunud süüdistuste pildumise käigus tunnistama, et ka nende enda tugevalt ekspordile suunatud majandus lõikas enne kriisi kasu lõunariikide võlal põhineva tarbimise kasvust ja isegi soosis seda. Niisamuti annavad kriisi ajal Kreeka rahandusministri kohta hoidnud ning läbirääkimiste laua taga istunud **Yanis Varoufakise** meenutused kriisilahenduse otsimisest kainestava ülevaate sellest, kuivõrd vähe tahetakse majanduspoliitikas tegelikult majanduse ja kui palju poliitika üle arutada.[13]

Praegu vähemalt tundub, et poliittuuled on pöördunud, ehkki koroonakriisi tulemusena kogutav laenukoormus kasvab kindlasti suuremaks kui toona. Ometi ei räägi keegi veel kasinusest, sest keskpangad prindivad põhimõtteliselt raha, et jätta valitsuse võla hind madalaks ning päästa riike kasinusse suruvast võlaspiraalist. Seda uuenduslikku kvantitatiivse lõdvendamise (*quantitative easing*) rahandospoliitikat, mida Inglismaa harrastas juba 2008. aasta kriisi alguses, on eurotsoonis viljeletud 2015. aastast. Aeglase taastumise kontekstis võeti poliitika nõnda hilja kasutusele just Saksamaa vastuseisu tõttu. Nüüd on ajad muutunud ja Saksamaa kuulutas kriisiga võitlemiseks välja Euroopa suurima, 450 miljardi euro suuruse riigiabiprogrammi. Ühtlasi märgib see seni kasinuspoliitika eestvedajana tegutsenud riigi kannapööret, tänu millele saavad nõrgema majandusega euroriigid kergemalt hingata. Seni, kuni Euroopa Keskpank Saksamaa toetusel raha juurde prindib, neil lühiajaline võlg tõenäoliselt üle käte ei lähe. Tuleb aga märkida, et ka rahatrükk on problemaatiline, sest see võib soodustada aktsiaturgudel inflatsiooni[14], mis suurendab omakorda ebavõrdsust ja kasvatab finantssektori süsteemseid riske.[15] Rääkimata sellest, et võlg aina kasvab.

Kasinuspoliitika põhjendamiseks kasutati moralistlikku narratiivi võlakriisis siplevate Lõuna-Euroopa riikide liiderdajatest ning Põhja-Euroopa vastutustundlikest riikidest.

Seda, mis võlast saab, näeme tulevikus. Teemal palju kirjutanud **Adam Tooze** soovitab end kasinusdebatiks jälle valmis panna.[16] Teine võimalus on majandused imeväel nii hästi kasvama saada, et kasv hakkab iseenesest võlga vähendama. Kolmas ja praeguses võlakoormaga maailmas aina vähem ulmeline lahendus oleks võlast poliitilist võlukeppi vibutades kuidagi lahti saada. Chicago Booth School of Businessi professor **Randall Kroszner** kirjeldaski Financial Timesile võimalikku lahendust kui „delikaatset poliitikat", mis koosneb võla mahakirjutamisest ja restruktureerimisest. Tasub aga meeles hoida, et tagasimakseid ei oota ainult ahned kapitalistid, vaid ka fondid, kuhu on paigutatud näiteks meie pensioniraha.

[1] *Batini, N.; Eyraud, L.; Forni, L.; Weber, A. 2014. Fiscal Multipliers: Size, Determinants, and Use in Macroeconomic Projections. – International Monetary Fund, lk 8.*
[2] *Krugman, P. 2015. The austerity delusion. – The Guardian, 29.04.*
[3] *Alesina, A.; Ardagna, S. 2010. Large Changes in Fiscal Policy: Taxes versus Spending. – Tax Policy and the Economy, nr 24, lk 35–68.*
[4] *Reinhart, C. M.; Rogoff, K. S. 2010. Growth in a Time of Debt. – American Economic Review, lk 573–578.*
[5] *Guajardo, J.; Leigh, D.; Pescatori, A. 2011. Expansionary Austerity: New International Evidence. – IMF Working Paper.*
[6] *Herndon, T.; Ash, M.; Pollin, R. 2014. Does high public debt consistently stifle economic growth? A critique of Reinhart and Rogoff. – Cambridge Journal of Economics, nr 38 (2), lk 257–279.*
[7] *Cribb, J.; Johnson, P. 2018. 10 years on – have we recovered from the financial crisis? – Institute for Fiscal Studies.*
[8] *Alesina, A.; Favero, C.; Giavazzi, F. 2019. Austerity: When It Works and When It Doesn't.*
[9] *Ball, L.; Furceri, D.; Leigh, D.; Loungani, P. 2013. The Distributional Effects of Fiscal Consolidation. – IMF Working Paper.*
[10] *Focus on Inequality and Growth. – OECD, December 2014.*
[11] *Hübscher, E.; Sattler, T.; Wagner, M. 2019. Does Austerity Cause Political Fragmentation?*
[12] *Matthijs, M.; Mcnamara, K. 2015. The Euro Crisis' Theory Effect: Northern Saints, Southern Sinners, and the Demise of the Eurobond. – Journal of European Integration, nr 37 (2), lk 229–245.*
[13] *Lambert, H. 2015. Yanis Varoufakis full transcript: our battle to save Greece. – New Statesman, 13.07.*
[14] *Hudepohl, T.; van Lampoen, R.; de Vette, N. 2019. Quantitative Easing and Exuberance in Stock Markets: Evidence from the euro area. – DNB Working Paper, nr 660.*
[15] *Fernandez, R.; Bortz, P.; Zeolla, N. 2018. The politics of quantitative easing. – SOMO.*
[16] *Tooze, A. 2020. Should we be scared of the coronavirus debt mountain? – The Guardian, 27.04.*

VÄRSKE RÕHK

AJAKIRJA VÄRSKE RÕHK PEATOIMETAJA KONKURSS

SA Kultuurileht kuulutab välja konkursi ajakirja Värske Rõhk peatoimetaja ametikoha täitmiseks kuni viieks aastaks alates 1. novembrist 2020.

Peatoimetaja tööks on ajakirja sisuline ja toimetuse töö korralduslik juhtimine.

KANDIDEERIMISE EELDUSED:
- Eesti kultuuri- ja ajakirjanduselu hea tundmine ja ajakirjandusliku töö kogemus
- kõrgharidus

KONKURSIST OSAVÕTUKS PALUME SAATA
- avaldus
- elulookirjeldus
- haridust tõendava dokumendi koopia
- ajakirja tulevikuplaan (kuni 3600 tähemärki)

hiljemalt **2020. aasta 14. septembriks kella 14-ks** märgusõnaga „Värske Rõhk" aadressil SA Kultuurileht, Voorimehe 9, 10146 Tallinn või nõutud dokumendid ühes kaustas digiallkirjastatult e-aadressil **info@kl.ee**

Täiendav info tel 503 5489

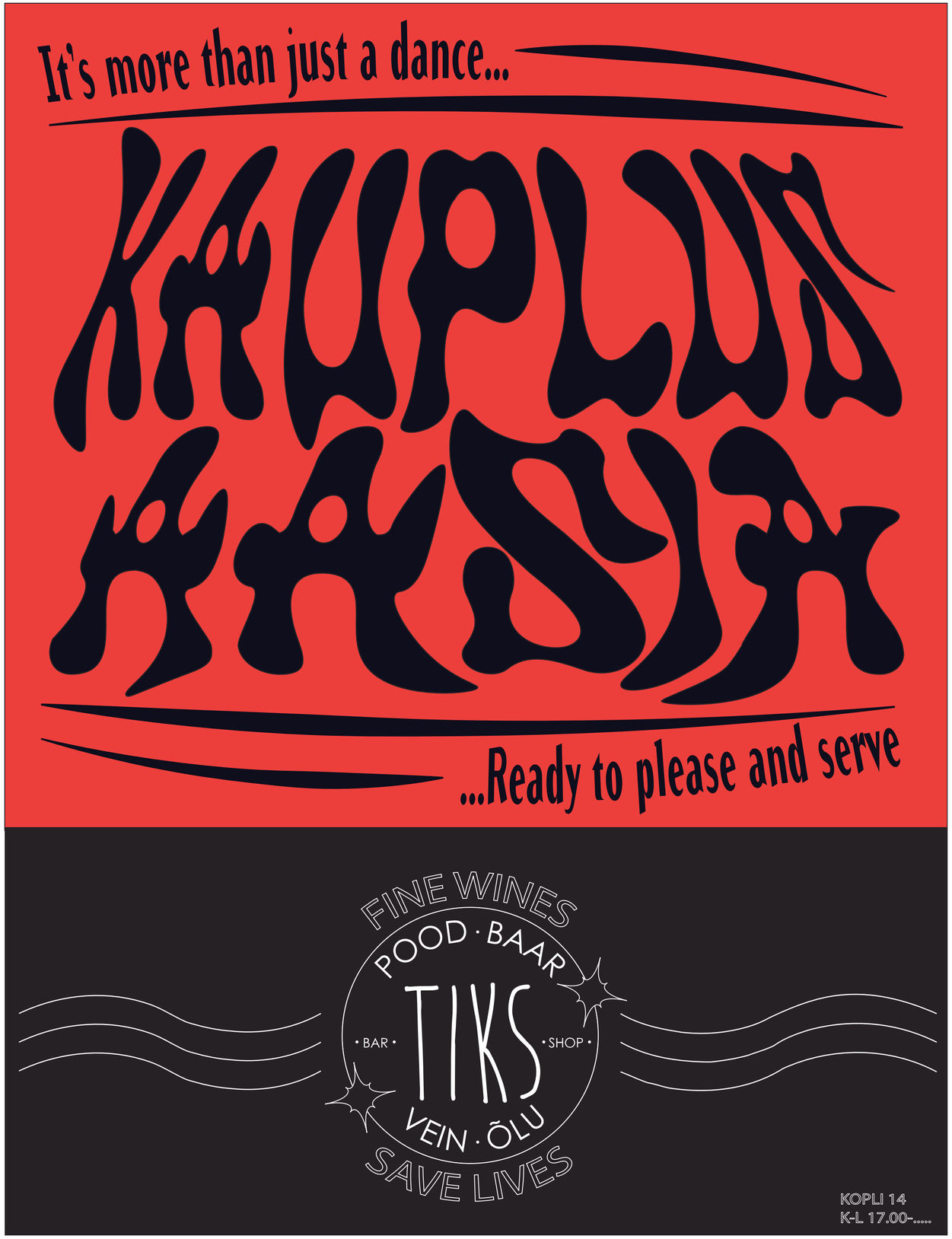

KOROONAPAASTU DISKREETNE JÄRELHINGUS

Viimased kuus kuud on kultuuriväljal olnud pigem vaiksem ja hakkama on saadud vähemaga. Iseasi, kas uus ja kohati isegi nauditav olukord on miski, mille peaks rõõmuga tulevikku kaasa võtma.

Aleksander Tsapov

Märts tundub praeguseks juba valgusaastate kaugusel olev täpp. Peataolek, hirm, paanika ja kogu üldine ebakindluse spekter on muutunud uueks normaalseuseks või teatavat laadi blaseerunud haigutuseks. 12. märtsil ehk samal päeval, kui riigis kuulutati välja eriolukord, toimus Von Krahli Teatris **Juhan Ulfsaki** uue lavastuse „Pigem ei" esietendus. Õhk oli ärevusest paks, oli juba teada, et see jääb küllap tükiks ajaks viimaseks teatrietenduseks. Aeg-ajalt keegi publikust köhatas ja lihased tõmbusid selle peale krampi. Õnneks tegi lavastus seda, mida head lavastused ikka teevad – pani elektriseerivat igapäeva unustama. **Marika Vaarik** seisis kantslis ja üritas Kuldarit (**Lauri Lagle**) ebaõnnestunult tööle sundida. Järgmisest päevast oli Marika enda töö seisma pandud.

Kui hüpata sealt suve lõppu, täpsemalt 24. augustisse, toimus Kanuti Gildi SAALis **Eero Epneri**, **Mart Kangro** ja Juhan Ulfsaki uuslavastuse „Kas te olete oma kohaga rahul" esietendus. Koroonategelikkus oli jätnud oma kontseptuaalse jälje ning teatritele määratud ja augusti lõpupoole tühistatud 50% täituvuse piirang oli saanud juba lavastuse pärisosaks – tekkinud olid tühimiku taskud, mida lavastus ei tõtanud täitma. Kellegi köha (köhimine on ju ikkagi inimõigus) ka enam ei häirinud, uus tegelikkus oli kohale jõudnud. Mis aga jäi nende kahe etenduse vahele, nii laiemas mõttes? Eriti oluline on küsida, kas see kahe laine vaheline kummaline periood tekitas kultuuris mingisuguse defitsiidi ehk olukorra, kus oli palju kultuurinäljaseid suid, aga supiköögist sai vaid paar kaussi suppi päevas.

Defitsiidi eeldus on, et nõudlus millegi järele ületab pakkumist. Kuid kultuuris on nõudlust kui sellist raske mõõta, seda enam, et näiteks sündmusepõhist kultuuri ei peeta ka baasvajaduste hulka kuuluvaks. Artefaktipõhine kultuur on vast teise kaaluga, aga kui seegi kuuluks elu baasvajaduste hulka, oleks raamaturiiulid ka uusarenduste *render*'ites, mida need teps mitte pole. Sa võid käia kinos ja teatris, aga ei pea. Sa ei sure ära, kui Draamateater või Pärnu Endla on kinni, kui uus **Kivirähk** jääb ostmata. Su siseorganid jätkavad oma tööd ka olukorras, kus „Tenet" kunagi ei linastu ja I Land Sound jääb ära. Aga see on muidugi lühiajaline vaade – kuus kuud pole piisavalt pikk aeg kultuuri ökosüsteemi surnuks näljutamiseks, see on pigem mõistliku pikkusega paast. Vastupidigi, annab võimaluse keerata asju sunniviisiliselt sissepoole – teha ainult kodumaiste lavastustega Baltoscandal, väiksema skaalaga suvefestival või lihtsalt kodus istuda ja vaadata peedi kasvamist. Viimast võimalust kasutas Kumu viiendal korrusel näituse „Eriolukord" avanud **Flo Kasearu**, kes kutsus Kumu kevadel sundpuhkusele saadetud saaliteenindajad ja pani nad vaikides nende endi valitud looduskeskkonda seisma. Nad seisavad kui *nature morte*, tuul sahiseb, päike helgib, kuniks ärkavad ellu ja jalutavad kaadrist välja.

Kultuuris on nõudlust kui sellist raske mõõta, seda enam, et näiteks sündmusepõhist kultuuri ei peeta ka baasvajaduste hulka kuuluvaks.

Kui lavastused ja filmid vahendavad mingitel viisidel inimkogemuse lõputut ambivalentsust, siis kultuurisõda tahab seda ambivalentsust konkretiseerida.

Kuid on ka arusaadav, et kultuurisündmustel on täita paljuski rituaalne roll me igapäevas. Me ei sure ära, aga me eludest kaob mingi reflekteeriv kihistus. Kolime voogedastusteenustesse ja Telia videolaenutusse, kuulame DJde karantiinimikse, ahmime kultuurisoovituste uputust, aga oleme füüsiliselt paigal, seisame kui need Kumu saalitöötajad ja siis kõnnime kaadrist välja juustuvõileiba tegema või Facebooki sõna võtma. Selline sunnitud kasinus võib tekitada aja ülejäägi ja jõudeaeg omakorda võib tekitada liiga palju lolle mõtteid. Side sootsiumiga võib hõreneda kriitilise piirini.

10. septembril esietendub Vene Teatris **Karl Laumetsa** lavastatud „Utoopia", mis pidi esialgu välja tulema 13. märtsil (ehk üks päev pärast eriolukorra algust). **Mihhail Durnenkovi** näidendi peategelased on kauge ääremaa elanikud, kelle juurde saabub ärimees, kes tahab taastada üks ühele kuulsa mahapõlenud 90ndate kõrtsi ja panna sellele nimeks Utoopia. Kõrts ei tohi tulla ei halvem ega parem, kui oli originaal. Durnenkovi sõnul räägib „Utoopia" hirmust tuleviku ees, hirmust elu ees, selle ees, et tuleb end muuta, püüdlusest leida endale turvaline varjupaik minevikust ja jääda sinna igaveseks. See on hirm, mis kannab ka koroonapaastust hoolimata jätkuvat kultuuri kaevikusõda („kultuurisõda" on muidugi õnnetu termin). BLM, Mikud, Svetad, Aivarid, Raivod saavad kollektiivseteks protagonistideks meediaväljal ja hoolimata sellest, kui palju suletakse või piiratakse kultuurisündmuseid, saab oma aja ülejäägi ja energia suunata madistamisse, millega arvatakse määravat tuleviku kurssi. Kui lavastused ja filmid vahendavad mingitel viisidel inimkogemuse lõputut ambivalentsust, siis kultuurisõda tahab seda ambivalentsust konkretiseerida, selle sõja emalaevaks on keel, mitte kehad, lõhnad, helid ja valgus.

Kumu on kohal ka **Christopher Nolani** „Tenetis", kus see on muudetud ülirikaste rahapesijate kunstihoidlaks, selle avalik (tegelik) funktsioon on pööratud suletud (fiktiivseks) funktsiooniks. Kultuuril on avalik funktsioon ja seda ei tohiks keerata kellegi seesmiseks funktsiooniks. Me ei sure ära, kui ööklubi, Sõltumatu Tantsu Lava või EKKM on kinni. Lühiajaline defitsiit võib olla kasulik, aga tegelikult tekivad kollektiivsesse kultuurispektrisse augud ja see spekter koondub kitsamaks, sinna mahub vähem signaale, vähem nurkasid. Meediatsüklid ja algoritmipõhised dominandid hõivavad ka selle vähese ruumi, mis kultuuriaparaadil tavatingimustes tagasipeegeldamiseks käes on. Paast loob uued harjumused ja mustrid, millega tuleb tegelema hakata. Inimesed tahaksid minna tagasi kohta, mis oli turvaline ja harjumuspärane, aga seda pole enam ja seda ei suudeta ka mingilgi moel identselt taastada. Eesti Kunstiakadeemia tänavusel lõpuaktusel 24. augustil pidas rektor **Mart Kalm** lõpetajatele kõne, mille sisuks oli pidetus. Ebakindlus, teadmatus ja põlvkondlikud raskused uue maailmaga kohanemisel, mis puudutavad teda, aga ei peaks puudutama uut kunstnike, disainerite või arhitektide põlvkonda. Nii nagu ükski Valgevene batka ei too läbi tenetliku pöördukse tagasi endisi aegu, nii ei tooda tagasi koroonaeelset maailma ei kunstis ega teatris. Paastust jäävad alati püsivad jäljed ja muutunud mustrid.

Kaader Flo Kasearu 4. oktoobrini Kumus avatud näitusel „Eriolukord" välja pandud videoteosest.

PAAST JA PRAAZDNIK

KIRJUTAS **PEETER SAUTER**, ILLUSTREERIS **LIISA KRUUSMÄGI**

Ma olin neid raamatuid oodanud, mis välja tulid. Üht umbes paar aastat, teist paar aastat. Aga nad tulid välja. Ja korraga katkes igasugune tegevus. Kuigi mul oli umbes kümmekond raamatut pooleli. Ja ma tahtsin neid kirjutada. Väga tahtsin. Aga ma ainult lugesin uuesti ja uuesti oma ilmunud raamatuid. Vahel nutsin. Nutsin ka raamatulehtede vahele ja kaantele. Kinkisin neid raamatuid vasakule ja paremale, sest kes neid ikka ostab.

Vahel sundisin ennast habet ajama või duši alla minema. Aga harva. Jõin põhiliselt õlut. Vahele ka veini ja viina, et kõht liiga lahti ei oleks. Palvetasin harva. Ja kui, siis valdavalt teiste eest. Sest enda eest hoolitsemise olin unarusse jätnud. Vist meelega. Sest teadsin, et kui vähegi raha teeniksin, võetaks see ära. Olin võlgu vasakule ja paremale. Kirjanike liidule, Tiinale. Autosid on mul kaks, aga need ei sõida juba tükk aega. Ühe parempoolsed rehvid on tühjaks vajunud, aga ma ei pumpa enam neid täis – sest milleks.

Ega elul pole kunagi mingit mõtet olnud, aga nüüd kadus see olematu mõte justkui veel pisemaks. Kuidas olematu asi saab väheneda, seda ma ei tea. Aga saab küll.

Tänavatel tulid vastu inimesed igasugu peente koertega ja mulle öeldi, et sellised koerad maksavad palju. Inimesed korjasid koerasitta. Mõnel paaril oli kummalgi oma koer. Igasugu korgid, inglise hagijad. Vist on see miski uus suurmood. Ehk on koerapidamine miskit sorti autoteraapia. Praegu näen aknast, kuidas üks sell üritab oma peni toita termosest. Kes teab, mis kallis roog seal on.

Minul on ainult kärbsed. Või noh, toidukoid. Neid olen õppind päris osavalt püüdma. Isegi kui üsna täis olen. Käsi käib kiirelt näuhti ja kärbes püütud. Aga ega ma ei söö neid. Nii kaugel veel pole. Ja väikesi sitikaid vetsupõrandal pole ka veel söönud. Astun potil istudes lihtsalt laiaks.

„Laur, tuled äkki minu juurde," nurusin Laurat, kui Peedut ära saatsime. Tartu rongile. Millest ta maha jäi.

Kuna Peedu tuligi korraks minu poole, tuli ka Laur, sest täna huvitas teda hoopis rohkem Peedu. Peedu oli meile välja teinud. Ja Laurtsile meeldib raha.

Ehk olin ma ennast vaeseks tehes püüdnud Laurtsikust lahti saada? Võimalik. Aga kas sain. Tutkit, brat. Tuhka ma sain. Ei käi see nii kergelt. Aga kui ma tasapisi ära suren, kas siis saan lahti? Vaat ei tea. Ei ole sugugi kindel.

Olime Lauraga voodis ja ma ei saanud eriti magada. Ta oli pirtsakas printsess nagu alati. Nõudis uut patja ja tekki ja kütet. Keerasin siis kütte kõvaks, kuigi oli suvi. Aga Laur on ju ilge kilu ka. Piret ütles, et ta pole kõhnemat inimest elus näinud. Laur üritab aeg-ajalt ennast surnuks näljutada, mina surnuks juua. Ma ei tea, kumb meetod on edukam.

Samas me vist ei raatsi ära surra, sest kahju on teineteist maha jätta. Ega muu suurt ei huvita.

Mina ei tea, mis varandused me teineteisele oleme. Aga kui muud suurt ei ole, siis käib ka see, kellega valdavalt tülitsed.

Kuna ma Laurtsi kõrval magada ei suutnud, istusin köögilaua taha (odav vana diivan on köögis, mujale polegi teda panna) ja rääkisin endamisi. Muudkui aga norisin Lauraga. Teadsin küll, et see on kohutav. Ma olin öösel aeg-ajalt üritanud panna talle kätt pluusi alla ja püksi, aga ta oli alati käe ära lükanud. Nagu alati. Kuigi korra andis ikka keppi ka. Ma olen tsölibaadis elanud juba ei tea kui kaua. Vist ligi aasta. No Bukowski elas viis aastat, kui ta naine suri. Hakkan sest üha paremini aru saama. Eks naisi ju leiaks, aga on ju teada, et nendega läheb varsti mingiks jamaks. Laura jamad on juba tuttavad. Ja ma tean, et ma ei saa teda lüüa. Siis võiks ta ära surra. Ja ma oleksin hoopis üksi. Tema ehk polekski suremise vastu. Aga mina olen tema suremise vastu. Sest ma vist armastan teda.

„Laur, ma armastan sind alati," ütlesin norimise vahele köögilaua tagant hommikul kell pool kuus.

Teadsin, mis ta vastab.

Mitte midagi.

„Laur, kas sa armastad mind."

Teadsin, mis ta vastab.

Mitte midagi.

See ainus kord, mil ta Käsmus ütles, et armastab mind, läks meil kohutavaks tüliks. Ma tõmbasin ta tugitoolist põrandale ja ta tagus mind jalgadega, lõi rusikaga näkku ja viskas välja. Sest ma ei uskund ta juttu. Ma ei usu selliseid jutte. Uskumisega olen eriti kitsi.

Et jumalat kiusata, palun tihti ka kuradi eest.

Ise mõtlen, et kas jumal mind üldse aidata tahab, kui ma nii kiuslik olen.

Aga kuradil võib üksi kurb hakata. Vähemalt keegi võiks ta eest ju paluda.

Eks jumalal võib ka üksi kurb olla. Aga ta saab luua inimesi ja poegi ja käia Maarjaga miilustamas püha vaimu kujul.

Olin otsustanud, et ei otsi uut naist enne, kui kaua kirjutatud romaan valmis. Aga ma ei raatsinud seda valmis kirjutada. Kui kaua juba? Vist lahutusest saati. Sest siis leian ma uue naise ja mul pole enam Laurat. Sest uue naise kõrvalt ju ei saaks ega tohiks. Aga siis olen Laurast ilma.

Iga uus tüdruk oli jalga lasknud, kuna kahtlustas, et mõtlen Laurale. Mis oligi õige.

Võin ennast lohutada, et ega Hiiobil polnud kergem, aga kas ma usun ennast. Ei pruugi uskuda. Usuga olen tõesti üsna kitsi kohe. Kas Tõnu midagi usub? Jumalat enam mitte. Doris usub kirsikoort ja apelsinisisu ja kulda, sest kulla kurss on kindel. Oh, peaasi et miskit kulda kuskilt ei tuleks. Sest see võetaks kohe ära. Kas ma olen andnud vaesuse tõotuse? Vist küll. Sest rikkad nutavad suuri, rikkaid ja raskeid pisaraid. Minu väike pisar pole selle kõrval midagi.

Peedu on kasinus ise.

„Peedu, kas sa oled kristlane?"

„Ikka olen."

Enda peale ei kuluta ta midagi, käib viledas jopes. Aga meile tegi uhkelt välja. Sest see on Peedu. *Imitatio Christi.* Peedu päästis mu korra. Tartus. Tulin Vahuri poolt. Olin lõhkunud ära oma prillid ja veel ka kaotanud. Telefon oli tühjaks saanud. Raha ei olnud, et Tallinna sõita. Läksin millegipärast Zavoodi. Ostsin viimaste veeringute eest õlut. Istusin üsna tühja kõrtsu tühja laua taga. Oli nukker olla ja pea vajus käte vahele. Kuigi ma midagi ei mõelnud. Eriti ei kurvastanud ka. Lihtsalt oli vähe nukker. Ei tahtnud kedagi ega midagi ega kuhugi.

Ja keegi pani käe õlale: „Peeter, see oled sina."

Vaatasin üles: „Peedu!"

„Ma läksin millegipärast mööda ja vaatasin läbi akna sisse ja nägin sind."

„Istu, ma toon sulle õlut." Panin käe tasku peale ja mõtlesin, kas nii palju raha veel on.

„Ma toon ise. Toon sulle ka."

„Ma ei tea. Kindel või."

Sel ööl läksin Peedu poole. Nagu miski vaene rännumees. Ehk olingi. Aga korraga olin õnnelik. Lihtsalt niisama. Justkui ilma põhjuseta. Kui jumala käsi su viimasest kusest ja pasast välja tõmbab, ikka oled õnnelik. Vera, Nadežda, Ljubov atkrõvajut pasledni kredit dlja menja, nagu see vana juut laulis. Okudžava Bulat.

Ma ei tea, kas vaesusel on mingi piir. Mingi hea piir. Kui kaugele võib lasta viletsusel minna. Ehk peaksin Mehis Heinsaarega sellest rääkima.

Kui tahtsin Madis Kõivuga ühes voodis magada, osutus see paraku võimatuks, sest ta voodi oli nii väike. Muidu ei oleks ta vist vastu olnud. Nagunii oli juba suremas. Talle tegi see pigem nalja. Ja et iseennast lohutada surma eel, rääkis ta oma surnud vennast, keda ta nägi kaevus igal õhtul. Kartis vaadata, aga läks ikka vaatama. Igal õhtul.

Ja kartis, et võib sattuda põrgusse.

No kui on vaja Madis Kõiv põrgust ära tuua, pean end kokku võtma. Pean joomist vähendama ja saduldama mingit sorti hobuse.

Põrgu värav on teadagi kuskil Siinai kõrbes. See tuleb üles otsida ja hobune, olgu must või valge, koputab sinna oma kabjaga põmm-põmm. Küll me sisse saame. Kui Dante läks niisama põrgut uurima, ekskursioonile, siis mul on olulisem missioon – Madis Kõiv.

„Tere-tere, põrguisand, kas Madis Kõiv on siin?"

„Oli korra, ise tahtis tulla, aga läks juba ära."

„Kuhu ta siis läks?"

„Kes teab, kuhu. Läks, kuhu tahtis. Ei meie tea neid Madis Kõivu käike. Meil siin niigi palju tegemist."

Foto: Lilli-Kõõsi Reppou

Peeter Sauter on tavaline eesti jorss, joob õlut, vaatab jalgpalli ja rallit. Vahel tuleb meelde, et võiks teksti teha, äkki saab pisut õlleraha – ja teebki.

„Olgus pääle…"

„Aga sina, Peeter, kuhu sina lähed? Kas sa ei jäägi siia meile seltsiks."

„Ei saa. Mul on ju vaja Laura vaene rüütel olla."

„Nu haroš."

Nii et Laurtšik on korraga mu põrgu ja paradiis. Ma palvetan tema eest nigu vaga munk. Kes küll vahetpidamata joob ja vaatab, kust keppi saada. Aga see käib asja juurde. Sest ega muidu ehk jaksakski seda rasket ametit pidada. Või mis rasket. Hea amet on. Pean rõõmuga.

Aga elu on näidand, et ükski usk ega kiindumus ei pruugi jääda püsima.

Ehk kiindumus vaesusse siiski jääb.

Aga ei pruugi.

Saan miljoni (ei tea kust?) ja kablutan jälle kuhugi Pärsiasse. Kuhu kadunud Pino andis mulle ju tuusiku! Pino muidugi ei tahtnud öelda, et saadab mu persse. Viisakas mees.

Esimene naine Tiina ütles ikka: „Mida sa üldse elus teinud oled?"

Mõtlesin järele ja nõustusin: „Ega suurt midagi."

Aga äkki hauakivi „Ei teinud suurt midagi" oleks päris ilus.

Ja kui nüüd mõtlema hakata, siis kõik kirjanduslikud eeskujud, olgu need autorid või kangelased, ei teinudki suurt midagi. Lord Byron – laadakakleja, Oscar Wilde – vang, Cervantes – vang, Kerouac – alkohoolik, Bukowski – alkohoolik, Juhan Liiv – külatola, õed Brontëd olid ehk vähe etemad, aga ainult vähe, nendegi elu oli eht luuserite põli. Nii et kui tahad arvata end sinna liigasse, siis ürita olla pätt ja kaabakas, nagu ma pikka aega olen edutult üritanud.

Ka mu armsad Õnnepalu Tõnu ja Heinsaare Mehis on hulgused. Ainult Doris käib tööl. Vähemalt keegi siis.

Vaeseks tuleks jäädа ka hingeliselt. Sellest on vähe, et midagi ei teeni õieti ja midagi ei loe. Et saada hulkurist Jeesuseks, tuleb Jeesus püüda ära unustada. Kõik frommid, kes rääkisid vabanemisest teadaolevast – saatke kukele. Karl Marx, kes sõimas kapitaliste, elas kapitalistide kulul. Vot siin on juba luuserite etalon. Leninil oli veel parem plaan. Võttis algul sakslastelt raha ja siis tegi tsaariperekonna taskud tühjaks.

Tahaks nüüd maailma luuserite edetabelit. Napoleon oleks seal ilmselt üsna ees. Elas elu lõpuotsas heal pajukil, aga mürgitatud tapeetidega toas.

Ja mul on tunne, et meil kõigil on täna päris hea pajuk, aga tapeedid võivad olla pisut mürgised.

Kahjuks või õnneks oleme religiooniga ammu hüvasti jätnud. Aga me saame leiutada uut sorti palveännakuid. Nagu minu igapäevane käik Grossi poodi õlle järele. Või Antalya kõrtsu Lauraga koos jooma. Kus kahtlemata on sees ka väiksed palved nii Laura kui ka kogu universumi eest. Paast ja ramadaan võivad olla sama head leiutised kui jumal ja jalgratas.

KUI OLED KÕIGEST LOOBUNUD, KAS JÄÄB SIIS MIDAGI ALLES?

Tavaliselt öeldakse kloostrisse minnes lahti kõigest maisest, kuid materiaalse vormi võib võtta ka vaimne. See on lugu ema Kseniast, kes arhiveeris oma kloostri eluruumis mälestusi.

Heilika Pikkov

Ühel varahommikul märgatakse araablaste külas, et Õlimäe Issanda Taevaminemise kloostri maa-alalt tõuseb suur suitsupilv. On selge, et midagi põleb. Kutsutakse välja tuletõrje, kes murrab kiirelt kloostri väravatest sisse, leides sealtsamast värava kõrvalt leekides maja. Leegid ulatuvad juba katusest välja. Väike majake seisab kloostri kivist müüri küljes eraldi ja õnneks teisi elamuid ega kirikut tuli ei ohusta. Päästjad tormavad majja sisse ja toovad sealt välja eaka nunna keha, mis on põlengus tugevalt kannatada saanud. Kohe pärast seda kukub sisse maja katus. Nunn on aga elust juba lahkunud. Pulssi pole. See on ema Ksenia. Eestlanna. 90 aastat oli talle määratud elada, enne kui tema *kellia*[1] elektrijuhtmetes tekkis lühis ning sellest jõudu saanud tulesäde hävitas loetud minutite jooksul kogu tema elamise ja arhiivi ning ving viis lõpuks kaasa ka tema enda. See kõik käis väga kähku. Kui õed tulid hommikul kella nelja ajal öiselt palvuselt, ei olnud kloostri õues märgata midagi ebatavalist. Pärast kella viit oli aga kõik juba ära põlenud. Ikoonid, fotod, kirjad, raamatud, kaardid, palvekeed… Tunniga oli kadunud peaaegu sajandi jagu mälestusi ühest elust ja inimesest, kes on mõjutanud nii paljusid teisi elusid. Jumal sättis ema Kseniale teekonna lõpetuseks uskumatu ratsukäigu – ta hüppas nõtkelt üle neist viimastest aegadest, mil tema keha ja mõistus oleksid vanusele alla andnud. Ta lahkus nõnda, et mõistus oli selge ja vaim tugevam kui kunagi varem.

Ema Ksenia ütles ikka, et mahajääjad nutavad matustel enda, mitte enam lahkunu pärast. Lahkunu on juba Jumala juures, teda aitavad vaid hingepalved.

KAUGE HÜVASTIJÄTT

Jõululaupäeval, uue kalendri järgi 24. detsembril 2018 lööb Õlimäe kiriku kell aeglaseid madalaid noote. Ema Ksenia sulgkerge keha lebab kirikus altari ees ja ootab Õlimäe mulda sängitamist. Kirikust viiakse ta lihtsal puitalusel protsessiooni saatel kloostri surnuaeda. Kõik kloostri preestrid, õed ja teised elanikud on tulnud kokku, et talle austust avaldada. Vaikides sammutakse külg külje kõrval. Haua juures loetakse veel viimased palved. Kloostri kombe kohaselt kirstu ei ole ja lahkunu asetatakse hauda valge kokkuseotud riide sees, kaks lauda all ja kaks peal. Lihtsale ristile kirjutatakse ema Ksenia nimi ja eludaatumid.

See tuba oli tema isiklik arhiiv, mis vananes ja tolmus nagu ta isegi.

Ema Ksenia ütles ikka, et mahajääjad nutavad matustel enda, mitte enam lahkunu pärast. Lahkunu on juba Jumala juures, teda aitavad vaid hingepalved. Need sõnad meenuvad mulle kohe, kui saan teada, et ema Kseniat pole enam meie hulgas. Tundsin teda 12 aastat. Tegime koos dokumentaalfilmi „Õlimäe õied". Olime lähedased. Oma vaimusilmas olin alati ette kujutanud, et kui saabub see päev, mil mulle helistatakse ja öeldakse, et ema Ksenia on lahkunud, jätan selsamal momendil pooleli kõik, mis mul parajasti käsil on, ja ostan lennupileti esimesele Iisraeli suunduvale lennule. Tegelikkuses olen aga silmitsi olukorraga, kus saan tema lahkumisest teada samal hommikul, mil toimub juba ärasaatmine. Seda polnud kõigi nende aastate jooksul, mil Õlimäel käisin, keegi mulle maininud, et nunn, kes sureb, maetakse kloostris juba samal päeval. Ema Ksenia puhul tehakse küll erand ja ta maetakse järgmisel päeval, sest põlengu tõttu toimub politseiuurimine, aga matustele pole mul sellegipoolest võimalik kuidagi jõuda. On jõulud, mu poja Hugo sünnipäev ja ma jätan ema Kseniaga mõttes hüvasti.

Õlimäele jõuan alles mõned kuud hiljem koos oma lastega, kelle esimest korda Jeruusalemma kaasa võtan. Viime ema Ksenia hauale väikese lillekimbu ja räägime lugusid õitest, mis tema hingest võrsusid. Vaatan ringi ema Ksenia söestunud *kellia*'s, mida pole ikka veel lõpuni ära koristatud, ja juurdlen selle üle, kas inimesest, kes on kõigest loobunud, jääb midagi alles?

Ema Ksenia. Foto: Heilika Pikkov

LÄBIRÄÄKIMISED TRIIFONIGA

Kui ma esimest korda üle ema Ksenia *kellia* lävepaku astusin, ei suutnud ma oma imestust varjata. Tuba oli muljetavaldav! See oli põrandast laeni täis raamatuid, karpe, kaste, pakke, kirju, pabereid… Asju kattis paks tolmukord. Osa neist kastidest oli kakskümmend aastat avamata. Kui ema Ksenia hakkas oma viimases elukohas Austraalias enda elamist likvideerima, andis ja müüs ta palju asju ära, kuid ajast tuli puudu ja suur hulk jäi sorteerimata. Eriti just kirjad, need pani ta kõik kastidesse ja saatis merd mööda laevakonteineris Iisraeli. Kui veoauto kasti jagu kraami lõpuks kloostriväravasse jõudis, olid parajasti pühad. Ja nii need kastid avamata jäidki. Kord püüdsime ema Kseniaga tema *kellia*'st üht pakki vanu fotosid leida. Kitsukeses toas polnud isegi ruumi, et ringi liikuda. Nii kui vähegi järsema liigutuse tegid, nihkus midagi paigast ja hunnikud hakkasid kokku kukkuma nagu doominoread. Ema Ksenial oli oma süsteem, ta kasutas enamasti ainult pealmist kihti. Kui tekkis uus kiht, siis asjad, mis jäid alla, ununesid sootuks. Mida kõike seal ei leidunud! Näiteks pakk kirju 1988. aastast, mil ta kloostrisse elama asus. Või postiraamat 1998. aastast koos kõigi aadressidega, kuhu ema Ksenia tookord pühadekaarte saatis. Kaartide tegemise materjale leidus igasuguseid: värvilisi pabereid, kuivatatud lilli, pappi, kuld- ja hõbepaelu ning niite. Veel oli seal hunnikus kilemantel, aiakäärid, turukorv, nõud, korgitser, tühi viinapudel (mille ema Ksenia olevat alles hoidnud, kuna ta tahtis sellelt kotkaga etiketi maha leotada, aga unustas – see oli olnud umbes kümme aastat tagasi). Suuremate asjade vahel oli kõikvõimalikku pudi-padi. Unustuse hõlma vajunud ikoonid, pühakute pildid ja usuteaduslikud ajakirjad, järjehoidjad vahel, kus lugemine pooleli oli jäänud. National Geographicud avamata ümbrikutes. Põrandal hiirerauk, vanad rohupudelid, rotimürk. Tohutu tolm, tolm, tolm. Ema Ksenia on ikka tõeline arhivaar! Ja see tuba oli tema isiklik arhiiv, mis vananes ja tolmus nagu ta isegi. Ta ei koristanud seda, nii nagu ta ei lasknud parandada oma maja. Ta ei tahtnud, et tuldaks kõige selle kallale, mis tal oli koju kuhjunud. Ta ei tahtnud oma elu avada ja korrastada. Sellel polnud enam mõtet. Paradoksaalne oli muidugi see, et kloostrisse tulles öeldakse tavaliselt kõigest maisest lahti. Ema Ksenia oli aga kaevunud oma asjadesse. Nagu tema kilpkonnad, kes kaevavad end maa sisse talveunne. Tuhnimise käigus tuli välja ka üks tõeline museaal – ema Ksenia ülikooliaegne lahkamiskomplekt. Ta õppis meditsiini ja bioloogiat ning tol ajal alustati õpinguid loomade lahkamisega, enne kui tudengid lasti inimeste kallale. Roostetanud plekk-karbis olid koos skalpell, väike vaseliinipurk ja žiletid, kõik rohkem kui pool sajandit vanad. Kas võis see skalpell teada, et viiekümnendatel aastatel lõikab ta Austraalia ülikooli kliinikumis loomade liha, aga 60 aasta pärast on ta jõudnud hoopis Iisraeli ning mattunud oma vahepeal nunnaks saanud perenaise asjade hunnikusse, ja et tal on võimalus tulla päevavalgele nagu üks uhke tuhandeaastane odaots! Selleks et sellest korrastatud kaosest vajalikke asju üles leida, pöördus ema Ksenia tavaliselt märterpühaku Triifoni poole. Ka tookord pidas ema Ksenia Triifoniga läbirääkimisi ja pildid, mida otsisime, tulid järgmisel päeval imekombel välja. Suur osa neist said minu filmi jaoks digiteeritud. Pildipakk rändas ema Ksenia juurde hiljem tagasi. Ning põles koos kõige muuga tuhaks.

Jah, muidugi jääb midagi alles. Jäävad palved, mida ema Ksenia luges elu jooksul kokku tuhandeid. Sadu tuhandeid. Jäävad imed, mis sündisid tema silme all. Jäävad usk, lootus, armastus. Ja suurim neist on armastus.

[1] Kellia – *kloostris asuv eluruum, kreekakeelsest sõnast* kellion.

Foto: Kaupo Kikkas

Heilika Pikkov on dokumentaalfilmide režissöör. 2013. aastal valmis tal film „Õlimäe õied", mille tegemisest ta kirjutas hiljem ka raamatu „Minu Jeruusalemm. Kaameraga kloostris".

Foto: Katre Liiv

KOLUMN

Kõige paremini saab saabuvaks ühiskondlikuks kollapsiks valmistuda, kui võtta juba täna oma elustiili keskseks motoks loobumine.

LOOBUMISE LUKSUS

Kirjutas **Madis Vasser**, illustreeris **Stella Salumaa**

Märtsis sai minust keset riiklikku eriolukorda eneselegi ootamatult „vastulinnastuja", kel oli luksus pageda haudvaiksest betoondžunglist metsiku elurikkuse keskele. Olles elanud pool aastat ühes Võrumaa külakeses ja vaadanud vaheldumisi videokõne aknast kolleege ja päris aknast mulle senitundmatuid linnuliike, tabasin end mõttelt, kas sellist mõnusat elu inimesed pelgavadki, kui nad ökoloogilisemat maailmavaadet laidavad. Lisaks tekkis mul kindel veendumus, et ma ei soovi siit lahkuda. Põhjuseid selleks on rohkem kui küll. See kolumn pole aga tegelikult maale kolimisest. Pigem on see uue ebanormaalsuse keskel keskkonnaalase mõtteviisi muutmisest, mida saab teha edukalt ka linnamüüride vahel. Peamine on olla enda vastu aus.

AUS KESKKONNAKAITSE

Juttude kohaselt olevat kuulus kreeka filosoof **Diogenes** kolanud päise päeva ajal põleva lambiga mööda Ateena tänavaid ning otsinud enda sõnutsi „ausat inimest", ometigi teda kunagi leidmata. Tunnen end keskkonnaorganisatsioonis oma päevatööd tehes veidi sarnaselt – käies kohtumiselt kohtumisele ja konverentsilt konverentsile, püüan ma alati pingsalt aru saada, kas räägitakse keskkonnasäästlikust tegevusest kitatud keskkonnakahjust. Euroopa Keskkonnabüroo raporteerib samas, et selline stsenaarium ei ole nähtavas tulevikus põhimõtteliselt võimalik. Seega tundub vähemalt minu jaoks ühiskonna tasandil praegu kõige pragmaatilisem juurelda sügavamalt nende kardetud „või muidu" stsenaariumite üle. Kui mõtleme jätkuvalt, et kõige hullem juhtub ilmselt ikka kusagil mujal ja kellegi teisega, ei ole me endi vastu ausad.

LINGVISTILINE VAHEPALA

Mõtisklused tõeliselt jätkusuutliku tuleviku teemal võivad joosta kiirelt liiva sel lihtsal põhjusel, et praegu on vastavad sõnad eesti keeles kas väga vähe levinud või puuduvad sootuks. Sestap olen leidnud end tihti kirjutamast pahaaimamatutele sõpradele ja ka Eesti Keele Instituudi keelenõu ekspertidele, et jälle mõnd teemakohast terminit kohandada. Toon mõned nopped möödunud aastast, mis on kõik avatud edasiarendamiseks.

Keskkonnasäästlikum majandusmudel võiks olla näiteks tasaareng (*degrowth*), mille esimene samm on kasvukultuse seljatamine. Keskkonna praegust olukorda arvestades kõige adekvaatsema strateegiaga protestiliikumine kannab nime Vastuhakk Väljasurekorter linna kui talu maale ja korteri juurde muidugi suur garaaž, mitte aiamaa. Soomest pärineb huvitav analüüs, kus üks juba aastakümneid suuresti isemajandavalt elanud pere ei ole teiste heaoluühiskonna liikmete jaoks lihtsalt tavaloogikasse mahtuv nähtus.

Selge on see, et kõik inimesed ei saa, taha ega peagi maale kolima, aga oma tuleviku peale võiks saabuvate muutuste kontekstis küll kõik mõelda. Üks lähenemine selleks oleks luua oma väike „süvakond" umbes paarikümne liikmega. Need oleksid teemaga eri tasanditel kursis olevad inimesed, kes varieeruvad ideaalis nii oma asukoha kui ka eriala mõttes, et tuua süvaküsimustega maadlemisel lauale erinevaid perspektiive. Tuleviku võtmesõnaks on selgelt „kogukond" – esialgu hajutatult (sest varajasi kohanejaid on vähe) ja seejärel loodetavasti lokaalselt (sest välised olud ühel hetkel sunnivad). Mõelge pigem hajakülade ning üleminekulinnade ja linnaosaseltside peale, mitte niivõrd hipilaagritele või utoopilistele sotsiaaleksperimentidele.

Lase oma elustiilil juba täna kokku kukkuda ja väldi tunglemist, soovitab **John Michael Greer**. Kuigi mitte keegi ei oska täie kindlusega öelda, millal ja kui rängalt ühiskondlik kollaps meie õuele jõuab, on selle tulemise tõenäosus minu värskeima lugemise põhjal paari füüsiku arvutuste kohaselt 90%. Ühe teadusartikli pealt ei maksa küll enamasti elumuutvaid otsuseid langetada, aga see peaks vähemalt tähelepanelikuks tegema.

LOOBUMINE LOOB VALIKUID

IPCC kurikuulus 2018. aasta mahukas kliimaraport joonistas välja kaks laia ühiskondlikku tulevikuvisiooni: üks madala ja teine kõrge energiatarbega. Erinevus kliimamuutuste leevendamise seisukohalt oli selge. Kui loobutakse kõrgest energiatarbe tasemest, on ühiskonnal šanss loobuda ka mõnest ebamugavast või riskantsest leevendusmeetodist, kui aga klammerdutakse jätkuvalt raiskava elustiili külge, pole hiljem enam valikut – rakendada tuleb kõiki võimalikke ja võimatuid vastutegevusi, mis mõnele valitsusele, teadlasele või miljardärile parasjagu pähe tulevad.

Näide Eestist enesest: suutmatus loobuda põlevkivienergeetikast on viinud vaba elektrituru tingimustes, kus põlevkivielekter eman lõõgile ei pääse, selleni, et oleme loobunud nüüdseks riiklikust energiajulgeolekust, tuginedes suuresti elektri impordile. Sarnase idee saab kanda üle ka oma eraellu: mis on see keskkonna- või energiavaenulik asi või tegevus, millest täna loobudes on homme rohkem valikuid? Olen oma tutvusringkonna näitel näinud, kuidas vastuseks võib olla oma linnakorteri vabade aknalaudade katmine potitaimedega, valitud eriala vahetamine, pikaaegse suhte lõpetamine või äärmuslikul juhul tõesti metsa kolimine.

Eelmine sügis oli „normaalne". Mäletan, et istusin Brüsseli lennujaamas, vaatasin mööda sagivaid inimesi ja mõtlesin, et kunagi saan oma lastelastele kirjeldada, kuidas need turismitehased välja nägid, kõlasid ja lõhnasid, sest järgmised põlvkonnad ei pruugi seda kunagi ise kogeda. Praegu on eelretsenseeritud teaduskirjandusele tuginedes võimalik argumenteerida, et 90% tõenäosusega leiame end peagi 90% askeetlikuma elukorralduse keskelt. Psühholoogiast teame, et mida suurem on valik, seda raskem on otsus. Praegu on tekkinud haruldane olukord, kus inimeste valikute paljusus on mõneks ajaks ahenenud. Seega soovitan mõelda oma tulevikuvalikute peale just täna, sest ühiskonnana ei ole meil paraku luksust, et anda jätkusuutlikkuse küsimuses loobumisvõitu.

Madis Vasser on psühholoogia magistrikraadiga informaatikadoktorant, keskkonnakaitsja ja süvakohaneja.

TEHASED, VÄÄRTUSED JA TEHISLIK VÄÄRTUS

Foto: Stefano Carnelli

ARVAMUS

Tallinna populaarseks muutunud endistel tööstusaladel käib võitlus sealsete elanike ja öiste pidutsejate vahel. Müraprobleemi lahendamisele aitaks tulevikus kaasa ühtlaselt heal tasemel avaliku ruumi loomine kogu linnas.

Mattias Malk

Igaüks eelistab linnaruumi, mis on pigem mitmekesine kui kesine. Kuna Tallinnas on see pigem erand kui reegel, on vähegi inimväärsetest avalikest kohtadest kujunenud mitmete konfliktide tanner. Võtame näiteks mürakaebused Põhja-Tallinnas.[1] Siin põrkuvad kohalike ja külaliste väärtused. Tekib küsimus, kes üldse on „kohalik" ja kes „külaline". Eriti teravalt on see teemaks Noblessneri ja Telliskivi tehaste ümber, kus on ilmnemas nüüdseks maailmas tüüpiline protsess, mille käigus arendajad rakendavad endised tööstuslinnakud kinnisvararongi ette, mis veab omakorda tervet linna.

Luues kohvikuid, baare ja elupindu, on võimalik ekstraheerida tööstusest romantiline ning muuta see rahaks.

Nauditava ruumi tarbeks ei pea kolima Noblessnerisse või kulutama raha Telliskivis. Pealinna avaliku ruumi kvaliteet peab parenema kõikjal.

NÜÜDISAEGNE GENTRIFIKATSIOONI-KLASSIKA

Üks võimalus toimuvat mõista on lähtuda inglise majandusgeograafi **David Harvey** mõistest „spatial fix"[2]. Selles üle maailma tavaliseks saanud protsessis on kapital, mille taasloome lahutamatu osa on ringlus, leidnud endistes tööstusalades peituva ruumilise väärtuse. Luues kohvikuid, baare ja elupindu, on võimalik ekstraheerida tööstusest romantiline ning muuta see rahaks. Tulemuseks on seesama kõrgete lagede, telliskiviseinte, tekstiilkaablite ja vanamoodsate hõõglampidega ruum, mida pakuvad Shoreditch, Williamsburg ja Kaapelitehdas. Kuid lisaks tüüpilistele disainielementidele kattuvad endistes tööstuskantides mitmed sarnased sotsiaalsed protsessid, nagu gentrifikatsioon, politseistumine, segregatsioon ja kerksus (*resilience*) ehk ühiskonna võime iseorganiseeruvalt negatiivsetele mõjudele ja muutustele vastu panna.

Noblessneri ja Telliskivi ümbruse kisklused elutingimuste üle on nüüdisaegne gentrifikatsiooniklassika. Üks pool on maksnud noobli elamise eest keskses kohas. Teda kutsusid põnev ruum ja värvikas rahvas. Lisaks nõuab saabunud *gentry* ka puhtust ja puhkust – ma pole turist, ma elan siin! Debati teine pool pole tõenäoliselt kohalik. See-eest kulutab ta seal varaste hommikutundideni raha ja tervist, tootes ja tarbides samal ajal ala „väärtuslikkust". Ajapikku saab kohalikel aga külalistest küllalt. Tihti lahkuvad viimased lõpuks omal jalal, kui HALLi rendileping lõppeb, Temnikova ja Kasela kolivad või *cappuccino* hind lõpuks absurdseks muutub. See on tüüpiline turuprotsesside kaudu toimuv gentrifikatsioon. Senikaua saab kohalike ja külaliste suhet reguleerida ka otsesemalt.

Noblessneris minnakse sarnast teed Londoniga – seal, kus linn ei suuda ise avalikku kohta majandada, tuleb erasektor vastu. Kuivõrd mupo käed jäid lühikeseks, on arendaja palganud lärmajate ohjeldamiseks turvafirma[3]. Tulemuseks on pseudoavalik ruum, mille reeglid seab ja tagab erapolitsei abiga eraomanik[4]. On arusaadav, et keegi ei soovi igal vähegi ilusal õhtul purjus inimesi oma akna alla räuskama, kuid Noblessnerisse elupaiga soetanutelt on siiski paslik küsida, miks nad siis kolisid kohta, kus on linna tuntuim ööklubi ja tuhat teist meelelahutusasutust kohe ukse ees.

PURJETAJAD JA PURJUTAJAD

Vastus ja tõenäoline lahendus on ilmselt stiilis „ükskord me võidame niikuinii". On teada, et Tallinn on kõige kiiremini segregeeruv pealinn Euroopas[5]. Sotsiaalmajanduslik ja etniline segregatsioon on siin ligi kaks korda tormakam kui Riias või Vilniuses. Noblessneris toimuvat võiks seetõttu nimetada küünilisel purjetajate ja purjutajate konfliktiks – need, kes saavad endale lubada purjetamist, ei taha lubada endi ümber lõpmatut purjutamist. Kuna need „lubajad" on aga omaniku rollis, jääb lõplik sõna ilmselt neile.

Mõlemat poolt ühendab kvaliteetse linnaruumi nõue. Seni, kuni Tallinnas ei osata väärtustada ega luua ühtlaselt heal tasemel avalikku ruumi, mis vastaks elementaarsetele ligipääsetavuse ja kvaliteedi nõuetele, ei ole ka mõtet rääkida linnaosade enesekorralduslikust kerksusest. Nauditava ruumi tarbeks ei pea kolima Noblessnerisse või kulutama raha Telliskivis. Pealinna avaliku ruumi kvaliteet peab parenema kõikjal, et end saaks tunda hästi ka Lasnamäel, Männikul ja Mõigus.

Selleks võib vaadata Amsterdami ja Kopenhaageni rattakultuuri poole. Näideteks võib valida ka Melbourne'i, New Yorgi või mis tahes muu linna, kus **Jan Gehl** on oma inimmõõdulise ruumi põhimõtteid rakendanud. Vahest piisaks isegi sellest, kui vähendada väikestviisi autostumist Tartu ja Pärnu moel. Kuniks see reaalsetele linnaisadele kohale jõuab, tuleb aga osata ise ruumihariduse toel kriitiline olla ning jäädvustada mõttetusi ja pakkuda välja lahendusi, nagu seda teeb paralleeldimensiooni Kõlvart (vt Instagramis *@mitte_tallinn*).

[1] *Alas, B.-M. 2020. Mupo võitleb Noblessneri ja Telliskivi pidulistega. – Postimees, 03.08.*
[2] *Harvey, D. 1982. The Limits to Capital.*
[3] *Pung, B.-M. 2020. Noblessneri elanikke häirib meelelahutusasutustest kostev müra. – Eesti Päevaleht, 04.08.*
[4] *Michael, C. 2017. Revealed: the insidious creep of pseudo-public space in London. – The Guardian, 24.07.*
[5] *Tammaru, T. et al. 2015. Socio-Economic Segregation in European Capital Cities. East meets West.*

Mattias Malk on EKA arhitektuuriteaduskonnas doktorant, õppejõud ja erialastuudio juhendaja. Ta töötab vabakutselise fotograafi ja urbanistina ning korraldab üle Euroopa koos Urbiquity urbanismiplatvormiga töötubasid.

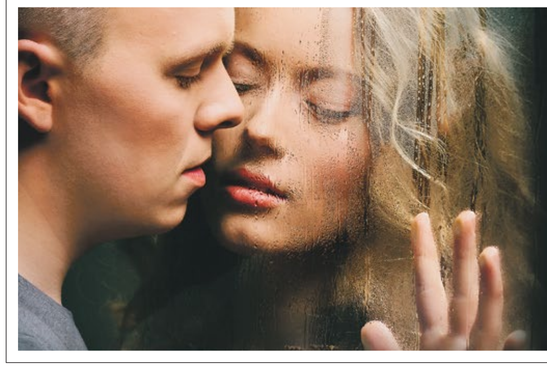

VAT TEATER
www.vatteater.ee

ROMEO JA JULIA
AEG LIIGESTEST ON LAHTI

Autor: **William Shakespeare** / Dramatiseerija ja lavastaja: **Aare Toikka** / Kunstnik: **Iir Hermeliin** / Helilooja: **Veiko Tubin** / Valguskunstnik: **Sander Põllu** / Videokunstnik: **Sander Põldsaar** / Koreograafid: **Marge Ehrenbusch** ja **Tanel Saar** / Osades: **Henessi Schmidt** ja **Karmo Nigula** (EESTI DRAAMATEATER) ning **Karolin Jürise**, **Elina Reinold**, **Margo Teder**, **Ago Soots**, **Tanel Saar**, **Meelis Põdersoo**

3.09, 4.09, 21.09, 22.09, 13.10, 14.10 kell 19.00 Vabal Laval

Piletid müügil Piletimaailma ja Piletilevi müügipunktides ning kaupluses Muusa Rahvusraamatukogus

VABADUS OLLA VABALT

Tartu Autovabaduse puiesteest sai selle suve hitt, mis täitis hapukurgihooaega ergastades nii uudis- ja arvamusveerge kui ka tänava enda.

Kirjutas **Elo Kiivet**, pildistas **Mana Kaasik**

Lapsepõlves oli suvine Tartu otsekui karistus: tuule ja inimesteta kõrb, kus võis hea fantaasia korral näha vaimusilmas preeriapõõsaste veeremist nagu troostitus vesternikülas muiste. Linnalegendina elab see aga oma elu edasi, eelkõige nende inimeste keelel, kes satuvad Tartusse harva, kui üldse. Eks hirm maalib kolli seda suuremaks, mida vähem teda näha on. Hea näide on samasugune tüütu luululik käibefraas getostunud Lasnamäest. Mindagu, oldagu ja pärast räägime uuesti. See, kes on viimastel aastatel Tartus käinud, teab juba omast käest, et linn kihab aasta ringi, suvist aja seismajäämist enam pole ja üliõpilasedki ei hülga vaheaegadel Emajõe kaldaid.

Kui vaadata, millised rahvahulgad jõeäärt kasutavad, kui erineva tausta ja vanusega inimesed, siis võib öelda, et tartlasi ja linna külalisi on õpetatud juba päris hästi avalikku ruumi kasutama.

Just jõgi on see, mille äärde on elu tulnud järjest suurema hooga. Tulnud, sest selleks on nähtud vaeva – laiendatud Kaarsilda, uuendatud kaldapromenaadi käsipuid ja valgustust, ehitatud trepistikke ja platvorme, lisatud (tänava)kunsti ning paigaldatud hooajalised putkad, kust saab osta head ja paremat suhupistmiseks. Viimased valiti viieaastaseks perioodiks konkursiga, mille puhul hinnati nii paviljonide kujundamise võimekust kui ka menüü atraktiivsust ehk tegu polnud klassikaliselt „lihtsa" rahanumbrilise enampakkumisega. Kui vaadata, millised rahvahulgad jõeäärt kasutavad, kui erineva tausta ja vanusega inimesed, siis võib öelda, et tartlasi ja linna külalisi on õpetatud juba päris hästi avalikku ruumi kasutama.

Häh, mida siin õpetada, puhiseks pragmaatik – igaüks ju teab, kuidas kõndida ja istuda, rääkida ja kauba eest tasuda. Aga kui see on tõesti nii lihtne, siis miks ometi tekitab mis tahes liikluskorralduslik muudatus või harjumuspärase parkimiskoha nihutamine rahvalikku minestust? Selle asemel et sajatada ja ähvardada, et kogu elu jääb seisma, saaks ju rooli elegantselt teisele poole keerata ja avalikus ruumis edasi liikuda. Kuna see tundub aga jätkuvalt liiga keeruline, siis on ka väikesed õppetunnid kasulikud. Näiteks ruumiekspermendid, mis annavad avalikule ruumile ajutiselt teistsuguse näo ja kuju, sunnivad nihutama tegutsemise ja tajumise piire ning avastama igapäevast ruumi värskema pilguga. Uute olukordadega harjutamine käib treeningu juurde. Selle suve hitiks sai vaieldamatult Autovabaduse puiestee Tartus, mis täitis hapukurgihooaega ergastades nii uudis- ja arvamusveerge kui ka tänava enda. Aga mida siis õieti õpetati ja kas ka õpiti midagi?

AUTO JA INIMENE

Üks levinuimaid mustvalgeid vastandusi, mis kõigil nüüdisaegse linnaplaneerimise näidetega vähegi kursis olijatel kõrvad valutama paneb, on auto *versus* inimene.

Elo Kiivet on arhitekt ja urbanist, kes ehitas meeskonnaga kolm eelmist suve Paide keskväljakul Eesti suurimat ja pikemaajalist alt üles loodud ruumieksperimenti. Kohaloome entusiastina usub ta, et võrdsem avalik ruum muudab maailma paremaks.

jätkub >

< eelneb

Ikka kolistatakse eelmise sajandi keskpaigas kokku klopsitud vanas ämbris: sõiduautodele suurima mugavuse loomine tagavat nii isikliku kui ka ühiskondliku heaolu ja kiirus ehk tänavate-ristmike läbilaskevõime majandusliku arengu ning selleks on vaja ehitada üha laiemaid teid. Autoinimesed tunnevad ennast nüüd ahistatuna, sest jalakäijainimesed tahavad tagasi ruumi, mis raiskab liiga laialt asfaldi alla rullituna ja monofunktsionaalsena linna piiratud ressurssi ehk maad.

Eesti ühiskonnas on puudus kohtadest, kus olla pingevabalt ja lustlikult, põhjendamata oma tegevuse kasumlikkust.

Masin *versus* inimene on kena luuleline kujund, kuid siin kipub ununema, et masinat roolib veel vähemalt mõnda aega inimene, kes muutub autoukse kinni langedes jalakäijaks ning tahaks samuti sihtpunktini kvaliteetselt edasi liikuda või vahel ka niisama aega veeta. Inimestele olemiseks ja liikumiseks avarama ning mugavama keskkonna loomine ei välista autosid, vaid need vajalikud sõiduriistad peaksid lihtsalt

Kõige lollikindlam valem kliimamuutusi leevendava linnaruumi loomiseks on vähem asfalti ja rohkem haljastust.

alluma võrdsema ruumijagamise põhimõttele. Vastandamise asemel tuleb tänavaruumi proportsioonid üle vaadata, nutika planeerimisega mahuvad ära kõik kasutajad ja nende vajadused, ilma et tugevam pool ehk mootori jõul liikuv, kiirem ja kliima eest kaitstum liialt domineeriks.

Kuu aega kestnud Autovabaduse puiestee eksperimendi käigus oli Vabaduse puiestee turuhoone ja kaubamaja parklast kuni kaarsilla ja linnaraamatukogu taga oleva parklani 3. juulist 2. augustini auto- ja bussiliiklusele suletud. Autovabaduse sümboolseteks väravateks olid parkimisplatsid, mis on omal moel isegi irooniline, kuid ei madaldanud pröökajate tooni, kelle sõnul tehti südalinn nüüd täiesti ligipääsmatuks, sest ligipääsetavus – see on kiire autosõit. Kui liiklusskeemi lähemalt vaadata viitsiti, saadi aru, et tegelikult ei muutu autokasutajale suurt midagi – parkida saab, juurde sõita saab, aga tavapärane teekond mööda Emajõe paremat kallast tuleb veidi ümber mõelda. Paide keskväljaku kolmesuvise ruumieksperimendi meeskonnana nentisime seekord sõnasõja kõrvaltvaatajatena, et kõik need „argumendid" on jätkuvalt tüütult tuttavad ja kõmisevad tühjalt emotsioonidest.

AJU JA VABADUS

Mõnevõrra ootamatult kuulsin kiidusõnu nii mõneltki pigem autosõltlaselt, kes küsisid ebavajaliku vaidluse asemel hoopiski, et miks nii vähe. Seega võiks öelda, et õppetund mõjus osaliselt. Kaugemalt vaatajad, eriti kehmid (keskealine eesti heteromees või keskklassist endast huvitatud mees) raadiomaja ülemistelt korrustelt jäid lõpuni kindlaks, et tuiksoon pandi kinni ja hipilik žgutt nööris kinni kogu linna vereringe. Need, kes olid sunnitud päriselt projekti sisse vaatama või suisa sellesse astuma, said aru, et elu on võimalik sättida ka teistpidi – esikohal mõnus olemisruum ja teisel transiit.

Juba enne Autovabaduse puiestee avamist kaotas närvid Tartu Postimehe peatoimetaja **Rannar Raba**, kes tituleeris projekti oma arvamusartiklis[1] ajuvabaduse puiesteeks, sest „peesitamiseks, poosetamiseks, passimiseks ja prassimiseks on küllaldaselt ruumi naabruseski". Avaliku ruumi kasutuse iseloomustamiseks valitud sõnad on tugeva laenguga, kuid kannavad kõik tegelikult positiivset tähendust – hea elu jaoks niivõrd vajaliku molutamise kiituseks on kirjutatud viimasel ajal palju ja tehtud filmgi. Lõpunuuksatuses palub Raba igapäevastele autokasutajatele sallivat linnaruumi. See võtab väga hästi kokku kogu Autovabaduse projekti idee: meie igapäevane (avalik) ruum peaks tõesti olema salliv, aga kõigi suhtes. Nii sai lugupeetud peatoimetaja asjast täiesti õigesti aru, aga kirja pani selle millegipärast vales kõneviisis.

Karin Bachmanni elegantne vastus[2] teeb (veel kord) puust ja punaseks, mida mõeldakse inimliku või inimsõbraliku linna all. Esiletõstmist väärib solvanguna mõeldud ajuvabaduse ümbermõtestamine: „Ajuvabaduse puiestee on omamoodi täitsa õige kirjeldus. Sest seal saab välja lülitada aju selle osa, mis tegeleb liikluse pideva monitoorimise, ristmikuületuse prognoosimise ja ülekäigurajal jalakäijaga samal ajal pööret sooritava auto eest ärahüppamisega. Võib hoopis keskenduda sotsiaalsetele episoodidele, mängule, jõele – linna läbielamisele, tunnetamisele. Sest mille järgi linnu tuntakse, mille järgi nad meelde jäävad? Mitte selle järgi, kui suur oli ristmike läbilaskvus, kui kiiresti sai jõest mööda uhada või kui lähedale parkida, vaid ikka linnamelu, kohtumiste, uudsete momentide järgi."

Tõesti, Eesti ühiskonnas tundub olevat puudus kohtadest, kus saaks olla pingevabalt ja lustlikult, põhjendamata oma tegevuse kasumlikkust, või kus ei peaks jälgima „õigetele" tegutsemisnormidele vastamist. Mängimisruumi Autovabaduse puiestee võimaldas ja seda kõigile vanuserühmadele. Kiigelabürindi paelamets tekitas mõnusa siil-udus-tunde, kui sai korraks suunataju kaotada, keset kõverikku asfalti lebav bassein oli kena nii tüüne veepeegli kui ka pritsimiskaost pakkunud pallimerena, nn umbrohutaimede juurde pandud pidulikud nimesildid kutsusid uudistama ja tänavakunstirada võimaldas kunstnike loomeprotsessi lähedalt kaeda ja võrrelda. Programm oli silmipimestavalt tihe, kampa võeti lähimad naabridki ning nii said end tutvustada mitmesugused asutused ja esinejad ning rahuldatud kõikvõimalikud maitse-eelistused. Ja mis kõige olulisem: jõge ja kesktänavat siduvasse ruumi oli jäetud piisavalt ruumi omaloomingule.

HAIGE JA TERVE

See aasta on eriline kahes mõttes. Esiteks on kliimamuutused hakanud avalduma viisil, mis paneb ka paljusid skeptikuid oma seisukohti revideerima, ja teiseks on tõusnud tähtsale kohale tervis, enda ja teiste kaitsmine uue viiruse eest. Koroonaviirus on sundinud nii suuremaid kui ka väiksemaid linnu muutma tänavaid kiiresti ja odavalt keskkonnaks, kus saab rakendada ohutut vahemaad ning vähendada vajalike liikumiste ja füüsiliste tegevuste riske, kuna WHO hinnangul on jalutamine ja rattasõit pandeemia ajal kõige turvalisemad liikumisviisid. Tähtsaim soovitus muutuse esilekutsumiseks, olgu see pikema- või lühemaajaline, alt üles või ülevalt alla algatatud, on lõpetada ülemõtlemine – ärategemine on olulisem kui viimistletud esteetika.[3] Selle õppetunni läbis Tartu linnavalitsus eeskujulikult, tegutsedes vähemalt väliselt hämmastavalt ühtse ja tugeva meeskonnana.

Tervislikuma keskkonna loomise ja inimeste aktiivsuse suurendamise kõrval vähendab avaram jalakäiguruum märgatavalt linna ökoloogilist jalajälge, lisaks saavad baarid-kohvikud-restoranid oma tegevust laiendada ja kiiremini majanduskriisist väljuda. Ateenas keelati alates juuni keskpaigast kuueks kuuks autode sissesõit linnakeskusesse, sarnaselt on käitunud ka München, Helsingi, Milano, Brüssel, Pariis, Budapest jt. Tervist esikohale seadva kohaloomega saab muuta seda, kuidas inimesed liiguvad, mida hingavad ja tunnevad ning kuidas suhtlevad. Bogotás tõestas uuring, et iga tänava sulgemiseks kulutatud dollar säästab rahvatervise vallas kolm dollarit, lisaks on uued rattateed näidanud kaubanduse ja töökohtade kasvu, rääkimata sellest, et järsku on õhk puhtam, ummikud kadunud ja liiklusõnnetuste arv drastiliselt vähenenud.[4] Tartugi kogemus osutas, et toitlustusettevõtjatele tuli kliente tavapärasest rohkem.[5]

Kliimakriisi tagajärjed on juba näha. Nii on Viinis tõusnud rohkem kui 30-kraadise temperatuuriga päevade arv kolmekümne aastaga pea kahekordseks (üheksalt viieteistkümnele), mõjutades enim vanemaealisi ja lapsi. Sel suvel, mil ärasõitmise võimalusi oli vähem, sai see eriti oluliseks. Paljud Viini tänavad muudeti 22. juunist 20. septembrini *cool*'ideks tänavateks (*Coole Straßen*), mis pakuvad leevendust suvisele kuumalainele. Autovabasse vabaõhu-elutuppa toodi lisaks istumiskohad, joogiveekraanid, veeauruseinad, üritused ja tegevused. Kõige lollikindlam valem kliimamuutusi leevendava linnaruumi loomiseks on vähem asfalti ja rohkem haljastust. Ka siin sai Autovabaduse puiestee oma ajutisel moel linnukese kirja, kuigi rõhku pandi pigem elurikkuse teadvustamisele.

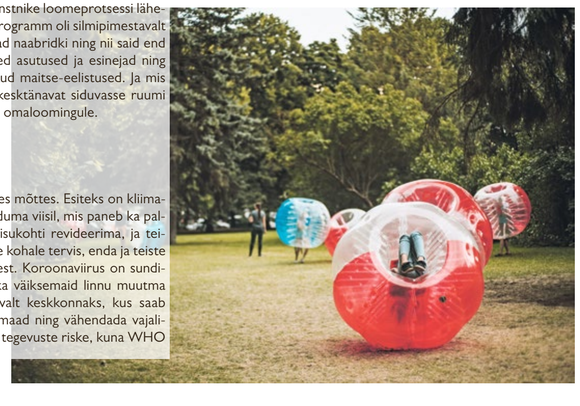

Rahvusvahelise linna- ja regioonaalplaneerijate ühingu (ISOCARP) novembris toimuv 56. maailmaplaneerimise kongress on võtnud sihikule just tervisekriisist tõusnud küsimused: kas pärast koroonaviiruse pandeemiat säilib avalik elu, kui nõutakse ohutu vahemaa hoidmist ja isolatsiooni; kuidas lahendada vastuolu efektiivsema tiheda ja looduslähedasema hajusa elukeskkonna vahel; kas tarbimisühiskond kaob, asjade omandamise ja reisimise vajadus väheneb ja tekib uus ruumikorraldus; kas ühiskond muutub vähem või rohkem solidaarseks? Linnakultuuris oodatavad muutused ja nende planeerimine saab kõikjal hea elukeskkonna kujundamise võtmetähtsusega punktiks.

LOORBERID JA EKSPERIMENDID

Autovabaduse puiestee on vaieldamatult tervislikum ja ka tervemõistuslikum ruum kui tavaline sõidutee, kuid keskkonnasõbralikumaks muutmine nõuab kulukamat ja püsivamat lahendust kas või materjalide vallas (asfaldipinna vähendamine ja konteinerite asemel päris puude istutamine) ning rohkem läbi mõeldud jäätmekorraldust. Seega ei tasuks Tartul loorberitele puhkama jääda ja loodetavasti kasvanud nõudlus parema avaliku ruumi järele seda ei võimaldagi.

Mõneti on Autovabaduse puiestee projekti kiitmine kummaline, sest tegelikult on tegu ju normaalsusega – inimestele luuakse võimalus avaliku ruumi mitmekesiselt kasutamiseks. Igal juhul ei ole suvine Tartu enam ammu karistus ja sel aastal oli see hoopis vabadus. Vabadus olla vabalt, vabadus kasutada avalikku ruumi inimlikult, õppides seeläbi paremini tundma nii teisi kui ka iseennast. Ajutine ebamugavus käib igasuguste uute harjumuste juurutamisega käsikäes ja kindlasti ei peaks pagema tagasi tuttavliku ja harjumuspärase juurde, vaid Autovabaduse puiesteelt saadud kogemust ja avastamisrõõmu võiks proovida jaotada ka teistesse igapäevaruumidesse. Saagu ruumiekspERimendid linnaplaneerimise ueeks normaalsuseks ja õuesõppest kooliväline argipraktika.

[1] *Raba, R. 2020. Ajuvabaduse puiestee. – Tartu Postimees, 05.06.*
[2] *Bachmann, K. 2020. Vaba aju puiestee. – Tartu Postimees, 11.06.*
[3] *Lydon, M. 2020. Let's Not Overthink This: Opening Streets is Easy, Says Urban Planner Mike Lydon. – Streetsblog USA, 16.04.*
[4] *Cleveland, T. 2020. These Streets May Stay Open Forever. – Reasons to be Cheerful, 08.05.*
[5] *Zõbin, J. 2020. Juuli ületas Raekoja platsi toidu- ja joogikohtade pidajate ootusi. – Tartu Postimees, 07.08.*

KOMMENTAARID

Marleen Vidul, Tartu linnavalitsuse kultuuriosakonna juhataja

Kõige suuremaks kordaminekuks võib pidada seda, et plaan siduda Emajõgi ja südalinn erilise ning omanäolise avaliku ruumiga, mis köidaks nii linlasi kui ka külalisi, õnnestus täielikult. Rõõmustav oli, et paljud tartlased käisid Autovabaduse puiesteel regulaarselt ja ala pakkus tegevust nii noortele, lastega peredele kui ka eakatele.

Järgmisel korral alustaksime ettevalmistustega kindlasti tunduvalt varem. Idee Vabaduse puiestee juulikuuks sulgeda oli laual varakult, aga siis pigem mitmete suurürituste vahelise aja täitmise eesmärgiga. Eriolukorra ajal mõtlesime esialgu projekti ära jätta. Otsus, et Autovabaduse puiestee siiski tuleb, sündis üsna viimasel hetkel ja siis tõusis fookusesse hoopis vajadus luua ala, kus olukorras, kus ei saa reisida ja paljud sündmused jäävad ära, saaks mõnusalt ja samas hajutatuse nõuet järgides vaba aega veeta.

Tõnis Arjus, Tartu linnaarhitekt

Projekti eeldus oli, et alast saab hea disainiga ja piisavalt mitmekesine avalik ruum. See, kuivõrd populaarseks sihtkohaks sai ala üle riigi ja kui suur hulk eri partnereid soovis seal oma tegevusi korraldada, tuli aga täieliku üllatusena. See näitab, et heal avalikul ruumil on tohutu jõud muuta inimeste harjumusi ja rikastada linnakeskkonda.

Kui võtta arvesse, et partnerite hulk suureneb tuleval aastal tõenäoliselt veelgi, eeldab see järgmine kord ka suuremat eeltööd. Samas tuleb silmas pidada, et tänavune pilootprojekt sai käima tõmmatud veel koroonakriisi ajal, sisaldas palju riske ja sai läbi mõeldud uskumatult lühikesel perioodil. Seega on loogiline, et alal on palju tehnilisi ja esteetilisi detaile, millega tuleb järgmisel aastal edasi töötada. Teema, mis vajab tulevikus kindlasti veel arutamist, on topsiringluse rakendamine, sel aastal jäi see tervisiteriski tõttu Terviseameti soovitusel kasutusele võtmata.

Loodame, et tegemist on Tartus uue traditsiooniga ja edaspidi oodatakse meil lisaks talvisele jõulukülale ka suvist Autovabaduse puiesteed.

KIIRKOHTING

KUREERITUD ELURIKKUS

Küsis **Henri Kõiv**

Sel suvel kasvas kolmes Tartu kesklinna pargis hein põlvini. Tegemist oli 2024. aasta Euroopa kultuuripealinna Tartu programmi kuuluva algatusega, mille eestvedajad **Karin Bachmann**, **Merle Karro-Kalberg** ja **Anna-Liisa Unt** soovivad tuua Tartu kesklinna rikkalikuma elu: rohkem inimesi, lopsakama taimestiku, huvitavad tegevused, mängu- ja sportimisvõimalused ja maastikukunsti. Müürilehe küsimustele vastasid Karin Bachmann ja Merle Karro-Kalberg.

Kuidas Tartu linnas praegu elurikkusega lood on?
Karin Bachmann: Oleneb, millega võrrelda. Ilmselt kõvasti paremad kui enamikus Euroopa (suur)linnades. See edumaa on aga kiire kaduma just veendumuse tõttu, et loodust meil jagub, Eesti on ju loodusmaa, enamik on metsaga kaetud jne. Kui võrrelda regulaarselt niidetavat kesklinna muru ja näiteks Raadit, siis ühe ruutmeetri kohta jääb liikide arvukuse vahe mitmetesse kümnetesse (kui jätta mullaelustik võrdlusest välja). Tartus on palju kõrghaljastust – puid, aga napib vahepealseid rindeid – põõsaid, rohttaimi. Üldiselt on linn olemuselt väga mitmekesine keskkond nii inimestele kui ka teistele liikidele ja meie asi ei ole mitte neid võimalusi ära võtta, vaid säilitada ja juurde luua.

Lisaks elurikkuse suurendamisele on teil plaanis muuta Tartu parke-haljasalasid külastajatele ligitõmbavamaks. Miks pargid juba praegu seda ülesannet ei täida ja kuidas te plaanite seda muuta?
K.B.: Uuringud näitavad, et kui parkides on erinevaid nn elurindeid ehk põõsaid, rohttaimi, puid, lilli, siis on ka inimesed avatumad. Sotsiaalsed kontaktid tekivad kergemini, pargis viibimise aeg on pikem ja inimesed leiavad rohkem tegevust. Praegused muruväljakute ja kõrgete puudega pargid on toorikud, mis alles ootavad oma funktsioone ja eesmärke, mida täita. Lisaks pargiruumilistele sekkumistele on kavas värvata kunstnikke ja kuraatoreid, kes tegeleksid sobilike väikevormide väljatöötamise ning kultuuriprogrammiga. See peab olema vastastikku toitev süsteem, kus ruum võimaldab väga palju ja sündmused kasutavad neid võimalusi maksimaalselt ära.

Foto: Mana Kaasik

Alustasite projektiga juba tänavu suvel, kui Tartu kesklinna parkidesse tekkisid nn elurikkuse oaasid. Mida te selle paarikuise eksperimendi käigus nägite ja teada saite ühelt poolt taimede ja putukate, teisalt inimeste kohta?
K.B.: Uueturu ja Barclay platsil ning Kaubahoovi pargis niideti laiguti vähem. Taimedel lasti vaikselt ja omasoodu võrsuda. Nägime, mis taimed kesklinna parkides üldse kasvavad. Kui need pidevalt muruniidukiga ära nuditakse, siis neid pargis ei kohta. Suureks kasvasid jumikas, valge ristik, karjamaa-raihein, harilik nurmikas, mailane, võilill, teeleht, aasnurmikas ja raudrohi. Taimedel oli aega õitsema minna ja õied meelitasid omakorda tolmeldajaid. Oli ka näha, et inimesi tõmbab kõrge heina sisse – pikutama, pildistama, niisama õite vahele jalutama.

Teie projekt keskendub kolmele kesklinna pargile. Kas see on piisav, et elurikkus linna tagasi tuua?
Merle Karro-Kalberg: Valisime praegu need kolm parki, sest esiteks on kesklinn koht, kus käib mingil ajal iga tartlane ning saab seega osa protsessist, tulemustest. Ei oleks mõtet katsetada midagi nii olulist kaugel tulevastest tarbijatest – tahame, et kõik oleks pidevalt nähtav, kommenteeritav, kaasaelatav. Teiseks ei käiks meie jaks praegu rohkemast üle. Projekti lõppeesmärk on töötada välja mudel, metoodika, kuidas kohalike materjalide (seemned, taimed, tööjõud jne) baasil elurikkust tõsta. Põhimõtteliselt peaks see metoodika olema kohandatav kõikides riikides või linnades. Ja elurikkusele keskenduvat mõtteviisi tuleks laiendada üle kogu Tartu haljastuse, vaagida seda liigirikkuse vaatepunktist. Selles mõttes ei ole kolm parki mitte piisav kogu linna jaoks, vaid meile endile. Kuid selle projektiga algab loodetavasti mõttemuutus.

Loe artikli täispikka versiooni Müürilehe veebisaidilt.

SA OLED TÄNA ILUSAM KUI HOMME

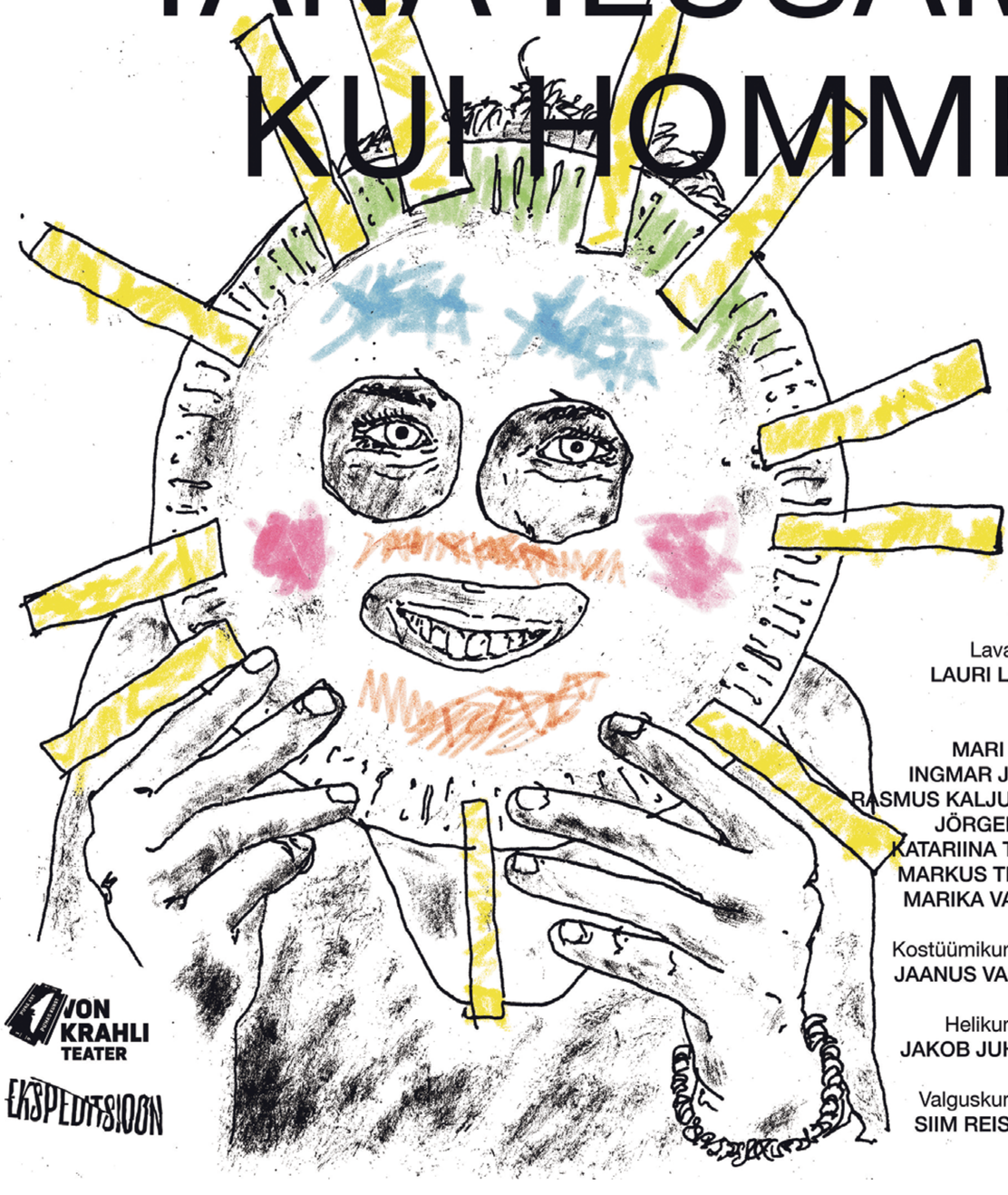

Lavastaja:
LAURI LAGLE

Laval:
MARI ABEL
INGMAR JÕELA
RASMUS KALJUJÄRV
JÖRGEN LIIK
KATARIINA TAMM
MARKUS TRUUP
MARIKA VAARIK

Kostüümikunstnik:
JAANUS VAHTRA

Helikunstnik:
JAKOB JUHKAM

Valguskunstnik:
SIIM REISPASS

JON KRAHLI TEATER

EKSPEDITSIOON

UUS EESTI DISAIN

ADRIKORN ARTEFACTS

Kadi Adrikorn. Foto: press

Mariliis Mõttus Kui seirata Eesti tänavapildi peakatete assortiid eri aastaaegadel, paistavad silma peamiselt nokatsid, hipsterikultuuriga siia uhutud *beanie*'d, sonid ning sekka ka mõned kaabud, mille kandjateks on enamasti trendiinimesed või vana kooli kauboid. Kui ma paar aastat tagasi kohalikus poes üht moodsat papaahalaadset peavarju müügil märkasin, tekkis mul küsimus, kui tihti säärane ese lõpuks poest või kapi otsast üldse tänavale jõuab. Seda enam, et eesti inimene on enamasti tagasihoidlik isend ning silmapaistva peakattega ringi jalutades võib teda tabada ootamatu tähelepanu, millega tegelemine nõuab ometigi energiat.

KABJAD KASVATAVAD ENESEKINDLUST

Ometigi on ajad ja inimesed muutumas. Disainer **Kadi Adrikorn**, brändi Adrikorn Artefacts looja, kes keskendub oma töös enim just peakatete, kuid ka multikantavate rõivaste valmistamisele, sõnab, et erinevaid peakatteid on tänavapilti üha juurde siginenud ning seda eriti noorema generatsiooni hulgas. „Mulle tundub, et see ongi stiili ja eneseväljenduse küsimus. Inimesed tunnevad end kindlamalt, et väljendada oma individuaalsust ja paista eriliselt silma või valida vastavalt oma tujule karaktereid ja olekuid – rõivastus aitab kehastuda kellekski, kellena tahad end parasjagu tunda," ütleb ta.

„Kui sul on vaja teha suuri tegusid või mingites olukordades julgust juurde, võib peakate olla päästik, mis käivitab psühholoogilised muutused."

Kadi teab, millest räägib – oma EKA lõputöös, 2019. aastal välja tulnud kollektsioonis „Kohalolu" („Presence"), mis hõlmas arhitektuurse kaare vormiga peakatteid, ja sellele eelnenud uurimuses küsis ta, mis muutusi kutsub peakatte kandmine esile kandjas endas ja kuidas tajuvad seda kõrvalseisjad. Huvi teema vastu tärkas Kadis pärast seda, kui ta oli kinkinud oma emale just sarnase paavstliku vormiga punase peakatte, mida disainer ise selle kuju tõttu „kabjaks" nimetab. Kui ema seda ühel seltskondlikul üritusel kandis, oli tajutav, et midagi temas on teistmoodi – ta sai rohkem tähelepanu ning tundus rõõmsam ja enesekindlam. Nähtust, mille tunnistajaks disainer oli, on teadlased **Hajo Adam** ja **Adam D. Galinsky** nimetanud „*enclothed cognition*'iks" ehk „riietatud tunnetuseks", mis näitab, kuidas riietus mõjutab seda, kuidas inimene mõtleb, tunneb ja tegutseb, ning kuidas see mõjub tema tähelepanule ja enesekindlusele. Adam ja Galinsky tegid katse, kus inimestele pandi selga kittel, mida seostati ühel juhul arsti ning teisel kunstnikuga. Esimese variandi puhul suurenes kitlit kandva osaleja tähelepanuvõime, teise puhul ei toimunud aga mingit muutust.

Kadi enda uurimistööst selgus näiteks, et kuna peakatted olid juba ise arhitektuurse ja suursuguse vormiga, kandus see üle ka nende kandjatele. „Sain teada, et kui sul on peas selline peakate, siis muutub ka su kehahoiak ja see mõjutab omakorda seda, milline on su enesetunne ning kuidas sa käid ja seisad. Lisaks suurendab see silmapaistvust ja tekitab alati teistes inimestes huvi." Kadi mainib, et see on ka üks eesmärk, miks ta peakatteid valmistab: „Kui sul on vaja teha suuri tegusid või mingites olukordades julgust juurde, võib see olla päästik, mis käivitab psühholoogilised muutused."

„Ei ole võimalik ega isegi vajalik sundida materjali olekusse, milles see ei taha olla."

MATERJALI EI SAA SUNDIDA

Selle aasta kevadsuvise kollektsiooniga „Let Nature Heal" jätkab Adrikorn eneseprogrammeerimise võimaluste uurimist peakatete kaudu, kuid kabjad on asendunud *bucket hat*'ide ja loodusega sulanduvate värviliste kaabudega (ka neile on Kadil oma käepärasem nimetus ehk *hobo hats*). „Kui oled linnamüras ja -käras, on kiirus ja sagedus hoopis midagi muud. Kui oled looduses, on see füüsise ja meele turgutamine. Saad end tühjaks laadida ja tekib puhas pind edasi tegutsemiseks," kommenteerib Kadi.

Oma magistritöö kirjutamise ajal õnnestus tal olla praktikal peakatete valmistajate juures ühes Rootsi maakohas, kus ta elas kolm kuud aiamajakeses. „Need olid noored pereinimesed, kelle juures ma olin. See oli ülilahe näide sellest, kuidas oma tööga on võimalik tegeleda just maakohas. Mulle tundub, et see võikski olla suund, kuhu ka ise liikuda. Olla kuskil eemal, aga samal ajal ajada asju ja olla nähtaval," visualiseerib ta võimalikku tulevikku.

Värskeima kollektsiooni puhul keskendus Kadi rohkem materjali loomuliku oleku väljatoomisele ja sellele, et peakatete kandmisvõimalused ei oleks nii piiratud, vaid kohanduksid ka tavagarderoobiga. Peen ja igapäevane on „Let Nature Heali" peakatete puhul nii sujuvalt kokku sulatatud, et mitmega neist võiks sõita nii seenele, Metsikusse Läände kui ka mõnele pidulikumale sündmusele või asjatada hoopis mööda linna. Silm lausa puhkab, kui vaadata sõnajalgade taustale asetatud helelillasid suvekübaraid, kollastes ja tumepunastes värvides kaabusid või modernset tuletist musketäride peakattest.

Kadi on öelnud, et just materjal annab esemele vormi ja hinge. Oma viimases kollektsioonis on ta kasutanud näiteks kopra- ja jänesevilti, kuid ka paberit. Enda sõnul eelistab ta pigem naturaalseid materjale ja läheneb sellele tunnetuslikult. „Mul on tekkinud aastate jooksul tänu kogemusele äratundmine, mis materjal mida võimaldab ja mida mitte. Imestan vahel ka ise, kuidas kätes on omaette teadmine. Ma ei mõtle ega näe või otsusta ette, vaid kui mu käsi ja materjal kokku puutuvad, hakkab midagi sündima. Vaatan, kuidas see käitub. Ei ole võimalik ega isegi vajalik sundida materjali olekusse, milles see ei taha olla," kirjeldab disainer. Uute peakatete disainimisel toetub Kadi paljuski osalusdisaini põhimõttele, et ammutada inspiratsiooni kandmiskogemusest. Kui klient tuleb stuudiosse, saab ta proovida juba olemasolevaid mudeleid ja Kadi omakorda kaardistada, mis kellelegi sobib, ning sealt edasi mõelda.

Foto: Arvi Anderson

Foto: Roman-Sten Tõnissoo

PIDADA MAAILMAGA SAMMU

Lisaks isiklikele kollektsioonidele on Kadi vormimängud peakatetega viinud ta oma fantaasiat rakendama ka etenduskunstide maailma. Kui olete näinud Olmeulmade kollektiivi lavastust Põhjala tehases, siis meenub ehk tantsija **Arolin Raudva** massiivne punane paavstlik peakate, mis oli tehtud justkui tagurpidi pööratud põrandalambi kuplist. Kui selle etenduse jaoks valmisid kostüümid koostöös **Liisi Eesmaa** ja **Mariliis Niinega**, siis Olmeulmade „Sanctum textumi*" sakraalse võnkega, justkui nahkkude meenutavad kehakatted kujundas Kadi iseseisva kostüümikunstnikuna. „Lavastuste puhul on alati väga suur roll kollektiivsel kommunikatsioonil ning üksteise lugemisel ja tajumisel, kõik mõjutavad üksteist ja lõpuks moodustub tervik. Etenduskunstidele peakatete ja kostüümide loomine meeldib mulle, kuna need esemed täidavad väga konkreetset eesmärki. Need aitavad jutustada mingit lugu ja on etendajate jaoks justkui abivahendid või tööriistad, mis aitavad neil paremini rolli sisse elada ja kehastuda selleks, mida nad soovivad väljendada," selgitab ta.

Kui vaadata tulevikku, on Kadil tulemas tegus ja põnev sügis. Praegu on tal käsil veel ühele etendusele kostüümide tegemine. Lisaks on ta nimetatud Eesti Disainiauhindade SÄSI ehk parima noore toote-, tekstiili- või moedisaineri auhinna nominendiks ning ees ootab oma tööde esitlemine Londoni disainінädalal virtuaalsel platvormil Adorno, mida kureerivad Eestist **Anne Vetik** ja **Kai Lobjakas**. Kõigele lisaks asub ta talvisel vahenädalal EKAs kursust juhendama, mis võimaldab disaineri sõnul jällegi oma mugavustsoonist välja astuda ja areneda. Kui erialaseltt täiendab Kadi end vajaduse korral omal käel, siis praegu sooviks ta õppida juurde brändingut ja seda, kuidas oma tegevusi paremini vahendada. Kevadel, kui terve maailm istus nelja seina vahel, tajus ta eriti selgelt, kuidas asjad muutuvad aina virtuaalsemaks. „Kui sul on toode, siis pead arvestama, et kogu muu tegevuse juurde käib ka virtuaalne kajastus. Tekib justkui kaks erinevat paralleelmaailma," ütleb ta ning selgitab, et koroonaajal mõtles ta isegi sellele, kui igal inimesel oleks mingi oma toode või tegevus, mida interneti kaudu turustada ja teele panna. „See oleks hea asendusvariant või töö, millega tegeleda, et tekitada endas kindlustunnet, juhul kui peaks jälle midagi juhtuma. Maailm on pidevas muutumises."

VAATA LISAKS: *FACEBOOK.COM/ADRIKORN.ARTEFACTS*

FILMIKAAMERAGA PERSEPEKSU KAKSIKUD

21-aastased režissööridest vennad Romet ja Raul Esko teevad filme nagu kirjut koera: sisse läheb igasugust pudi ja välja tuleb kange kleepuv jurakas.

Aleksander Tsapov

2020. aasta suve esimene pool. Istun loiult arvuti taga, kui kuskilt määramatust kanalist viskab ette üheminutilise filmi „Ninja kaksikud teisest dimensioonist". Kaks valgesse riietatud noort kutti madistavad üleelusuuruses toidukausis. See on üks mitmest Eesti Filmi Instituudi digikultuuri teema-aasta 2020 käigus valminud üheminutilisest lühifilmist. Nähtu äratab huvi ja suundun vennaste Eskode (samuti Esko Brothers või lihtsalt EskoBros) Vimeo ja Instagrami lehele. Seda, mida näen, polegi nii vähe. Popkultuuri iseennast refereerivast magusast lögast läbiimbunud sketšid, videokesed ja treilerid, märulifilmide paroodiad ja retromaanilised disainielemendid ning, mis tähtsaim, dünaamiline ja punnitamata mõjuv filmikeel, rämpsfilmi austajate lemmik ehk dubleeritud dialoog ning palju muudki. Tunda on, et vendadel Eskodel on va *touch*'i.

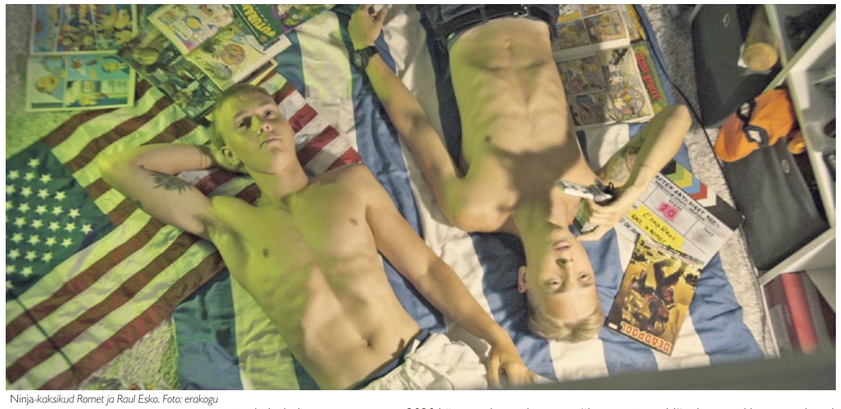

Ninja-kaksikud Romet ja Raul Esko. Foto: erakogu

KUI ELUST SAAB MULTIKAS

Kohtume vennastega soojal augustipäeval paremat sorti Tallinna kohvikus, neil on espressod juba tellitud ja nad joonistavad midagi oma iPadides. Nende võõra silmis tagasihoidlik olek ja heatahtlik silmavaade võivad jätta mulje muretutest teismelistest, kelle samm on pehme ja süda kerge. Ometigi on tegemist karastunud Tai poksi, K1 ja klassikalise poksi meistritega, kes on olnud aastaid võitlusringis nuudiandmisse mõlemas otsas. Võistlusspordile on nad andnud oma elust tubli seitse aastat ja nad on olnud oma kategoorias ka Eesti meistrid. Elu jõudis aga pärast keskkooli teelahkmele, kus tuli otsustada, kas valida professionaali tee kakleja või filmitegijana. Persepeks (*populaarsest märulikomöödiast „Kick-Ass" inspireeritud keelemäng, mida Eskod kasutavad* – A.T.) on väga palju aega ja pühendumist nõudev ala, mis kulutab keha kiirelt ja püsivalt. Eskod said aru, et see pole miski, millele nad pikas perspektiivis pühenduda tahaksid. Elus oli juba parajalt molli saadud ja kui sellest kogemusest oli võimalik midagi kaasa võtta, siis selleks oli areenil käimisega arenenud visa hing.

Kui Valdur Mikita kõneleb oma sünesteetilisest maailmatajust, siis Eskod tunnetavad ümbrust filmosteetiliselt.

Kerime aga ajalinti pisut tagasi. Kui Eskod olid kümnesed, said nad päris enda MacBooki, milles oli foto- ja videorakendus Photo Booth. See pisike veebikaamera sai nende uueks semuks, millega lollusi filmida. Varsti said nad oma esimese käsikaamera, mis võimaldas kous sõpradega juba dünaamilisemaid märulifilme lavastada. Nad tegid lühikaid ja sketše – enne 2018. aastal BFMi astumist oma 20 tükki – ning lisaks suurel hulgal katsetusi. Lapsepõlves, kui vanemad viibisid pikemaid perioode töö1, täitsid nende päevi sagedasti Cartoon Network ja Hollywoodi filmid. Neil on ajusagarate süvavagudes lugematute tundide jagu Cartoon Networki sisu ja Eskod näevadki maailma endi sõnul tihti justkui multikana. Kui **Valdur Mikita** kõneleb oma sünesteetilisest maailmatajust, siis Eskod tunnetavad ümbrust filmosteetiliselt. Nende jaoks on filmide puhul oluline lahedusindeks, mis ei tähenda aga, et film peab olema kuidagi pealiskaudne. Intelligentne lahedus. Film võib olla žanrifilm, aga sellele saab alati vindi peale keerata. Lisaks meeldib neile võtta läbikäiatud elemente ja lasta need seejärel enda nägemuse järgi läbi blenderi, saades tulemuseks neoonvärvides kiire montaaži.

„Filmid, mis tulevad filmikoolidest ja pretendeerivad autorifilmile, on tihti ülepingutatud, me ei pea keskenduma ajatutele teemadele," sõnavad vennad.

Filmiajaloo klassikud – **Eisensteinist Bergmanini** ja Euroopa kino laiemalt – ilmutasid end alles filmikoolis, kus Raul õpib filmikunstnikuks ja Romet operaatoriks. Nad ei hakanud režii eriala sisseastumiskatsetele isegi minema, sest eeldasid, et sinna oodatakse vanemaid inimesi, kel on rohkem kogemust ja eluolule „sügavam" vaade. Endi sõnul olid nad lihtsalt kaks tüüpi, kes tegid oma totakaid videoid ja teadsid juba niikuinii, milliseid filme nad luua tahavad. Pigem oli oluline ühe valdkonna põhjalik tundmaõppimine, mis aitaks hiljem kaasa ka lavastuslikus protsessis. Raul oli näiteks just filmikunstnikuks BFMi kursuseprojektile „Lenini õmblusmasinad", mis on **Toomas Liivi** novelli „Õmblusmasinad" filmiadaptsioon 1976. aasta ENSVst. Filmikoolis sai ka selgeks, et seal oli inimesi, kes olid erudeeritumad ja diibimad, aga polnud ise veel eriti katsetanud, võtnud kaamerat ja suundunud kuhugi, et teha põlve otsas omaenda filmi. 2018. aastal valmis Eskodel esimene pikem film „Kõik koletised on väljamõeldud", kus kolm sõpra sõidavad suvel lumeinimest otsima. Tänu proovimisele oli neil mingi käekiri juba välja arenenud. Nad teavad, mis neile meeldib ja mis võiks olla lahe. Kuigi käekiri muutub ajas, loodavad nad, et see võimendub ja destilleerub.

Rain Rannu „Ameerika suvest" inspireerituna käisid nad 2019. aastal USAs St. Louisis raamatuid müümas salaplaaniga samal ajal ka lühifilm teha. Aga nad ei osanud arvata, et va raamatumüük neid nii sügavale urgu tirib: „Inimesed kaovad sellesse raamatumüügi süsteemi ära, elavad mingis mullis, mida pole päriselt olemas." Nad ütlevad kui ühest suust, et neid ajupesti raamatumüügimasinateks. Loomulikult pandi nad ka eraldi elama, et nad ei hakkaks üksteise moraali õõnestama. Ketti aitas peal hoida lootus oma film ära teha. Seal on tippmüügimehed, kes on justkui ülimalt edukad, aga tegelikult koputad kolm kuud kuus päeva nädalas ja kolmteist tundi päevas ustele ning on päevi, mil sa ei müü ühtegi raamatut. Päris miinusesse nad ei jäänud, teenisid natuke taskuraha, et osta uus objektiiv ja arvuti. Lõpus oli neil viis päeva vaba aega ja siis valmis energiajookide toel poolulmeline lühikas „Space Pussy 5000". Ameerika suve nimetavad nad oma elu raskeimaks kogemuseks.

JÕIN KVASSI, JÄIN TÄIESTI SASSI

Vennad Eskod on tugeva meelelahutusliku käekirjaga: natuke märu1it, tsipa nalja, palju toitu, veidi efekte ja hulganisti soojust. Eriti paistab nende siiani veel lühikesest filmograafiast silma aga dokumentaalfilm nende 2019. aastal varalahkunud parimast sõbrast Brandon-Enrico Lebbinist ehk räppar **Mängupoi$$ Kärust**, keda peeti nn Soundcloudi räpi tõusvaks täheks. Kuna Eskod olid Brandon-Enrico surma ajal USAs, otsustasid nad teha mälestusfilmi „Välguga löödud", milles nad püüavad aru saada nii endast kui ka kadunud sõbrast. See on südamlik ja nutikalt jutustatud tagasivaade ühisele lapsepõlvele ning võimalikele deemonitele, mis Brandoni ümber tiirlesid. Film sai BFMis parima montaaži auhinna ja loodetavasti näeb seda tänavusel PÖFF Shortsil. Mängupoi$$ Käru muusika ja Eskode filmid on kui üksteise peeglid erinevates meediumites.

Paroodilise reaktsioonifilmina valmis neil „Kapten Anti-Dieet mees: maagilise smuuti saladus", mille idee lähtus ümbritseva dieedideoloogia kurnavusest, mis hakkas juba sõprussuhteid segama ja elus liiga palju ruumi võtma. Filmis on seatud vastakuti kaks pühendunud leeri: friikad-ja-ketšup *vs.* supersmuuti vennaskond. Filmi süžee on mõõdukalt idiootlik ja sellisena naljakas ning ilmestab selgelt vennaste head käsitööoskust filmiproffidena. Küllap tuleb ka mitmekihilisus nende vahendatavas muretus lustimises ajaga järele.

Eskod ise ütlevad, et kõikidel nende filmidel on väike sõnum või moraal ühiskonnale. „Anti-Dieet mehe" puhul soovisidki nad eriti juustust moraali, mis irvitaks teatavas mõttes nii toitumise kui ka filmi enda üle. Kuna dialoogid on nimme mööda ja nihkesse dubleeritud, lisab see kõigele juba ette võõristavat efekti.

Eskod kirjutavad oma stsenaariume koos ja vaheldumisi, võidu ideid sisse toppides, kaotades mingil hetkel ka ise järje, kus omadega ollakse. „Me oleme nagu kaks eri pead, mis koos luua üritavad. Oluline on filmi energia, mitte niivõrd „puhas" teostus. Oleme alles noored ega peaks veel tegema filme surmast ja igavikust," sõnavad nad viimast maitsvat espressotilka kurgust alla lastes. „Filmid, mis tulevad filmikoolidest ja pretendeerivad autorifilmile, on tihti ülepingutatud, me ei pea keskenduma ajatutele teemadele."

UNISTUS UUEST MAAILMAST JA ANGAARIST

„Kui lõpetame filmikooli, siis ostame pileti Los Angelesse ja vaatame, mis seal saab. Kindlat plaani ei ole, aga teame, et peame minema. Mitte kooli, aga tahame platsile saada, seal õppida. Kui õnnestub, siis tuleks mõne aasta pärast juba kogenenumana Eestisse tagasi. Võime alustada kas või kohvipoistena ja siis vaikselt edasi vaadata." Selline näeb välja Eskode viisaastakuplaan. Teistkordne uude maailma minek, kus saada teised triibulised, ja kojutulek, et siin oma produktsioonifirma avada. Ideaalses maailmas oleks neil oma stuudio ja pirakas angaar. Provotseerin natuke nende noorusele omast idealismi ja ütlen, et kodumaal toob leivakääru lauale eelkõige ju reklaamfilm, et kas nad hakkavad vajaduse korral Keskerakonna reklaame tegema.

Seda nad siiski ei sooviks, asjad, mis ei käivita, on ikka raisatud aeg. Vabadust peab olema, mitte tuima tellimuste täitmist. Erinevad oskused on neil olemas ja nad ei näe, et miski võiks neid rajalt kõrvale juhtida – peale platsitöö on ju käpas elementaarne järeltootmine ja nad hoolitsevad ise ka oma filmide graafilise disaini eest.

BFMis süstib neile indu ka möödunud aastal Beeta-Etioopiast rääkiva ogara filmiga „Jeesus juhatab sind kiirteele" lagedale tulnud õppejõud **Miguel Llansó**. „Miguelil on sära silmis ja me nägime, et tema on see õige tüüp. Miguelil on mõnus Hollywoodi-vastane hoiak, mis on lahe. Enne filmikooli oli Hollywood olnud meie jaoks põhiline, aga koolis avanes suurem ja laiem maailm. Miguel tegi kohe selgeks, et Netflix on jura." Llansó ise on öelnud, et ainult EskoBros suudab iga kolme päeva tagant ühe filmi teha.

ESKOBROSI LOOMINGUGA SAAB TUTVUDA NENDE VIMEO KANALIL AADRESSIL *VIMEO.COM/ESKOBROS*.

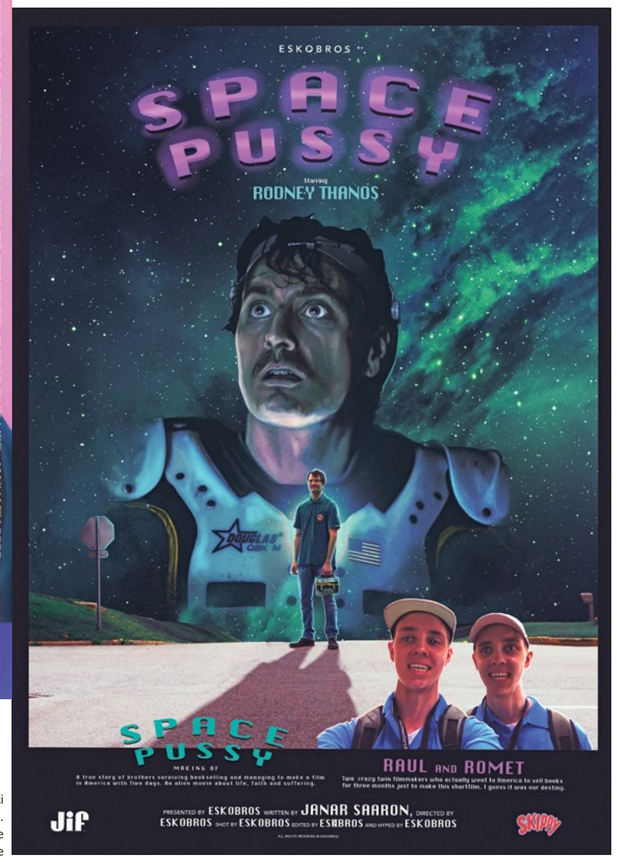

Ühe suure ja põhilise unistusena elus soovivad nad teha täispika filmi kaksikuna elamise kogemusest. Filmi, mis muudaks maailma. Miguel ise on otsa lahti teinud. Neile ei meeldi üldiselt filmid, kus üks näitleja mängib mõlemat rolli – see pole see! „Me elame kaksikutena paralleelselt, see on intiimne. Vahel on tunne, et sa pole üks, vaid oled koos vennaga üksus. Meile tundub, et mittekaksik ei suuda seda kogemust mõista, aga võib-olla filmi kaudu oleks see võimalik. Teiste kaksikutega rääkimise põhjal ilmnevad sarnased mustrid. Olla kaksik on nii meie õnnistus kui ka deemon. Sagedasti on nii, et kui oleme eraldi, siis me pole tervik."

Ühe suure ja põhilise unistusena elus soovivad nad teha täispika filmi kaksikuna elamise kogemusest. Filmi, mis muudaks maailma.

Muusikarubriigile keerab volüümi juurde: biit me

Foto: Ken Mürk

DJ-ANKEET

WHITE GLOSS

DJ, *post-club*-muusika produtsent ja DJ-tiimi Boy Unit liige White Gloss ehk Gert-Rasmus Rannamets, kes avaldas suvel oma uue EP „Toolbox", tõestab, et 90ndate kiiruse ja tunnetusega reivimuusika on ka meie maakamarale ringiga tagasi jõudnud.

Debüüt: 2017. aasta jaanuaris nüüdseks kinni pandud klubis nimega Helikopter sõbranna Top Hun sünnipäeval. Olin siis ise veel 16, kaaslaseks 15-aastane Fake Djjj (varasemast tuntud kui Myspacebabe) – kumbki meist ei olnud veel pulti tundma õppinud või veel vähem sellega kunagi mänginud. Kartsin, et ma ei oska puldis midagi teha ja panin seetõttu juba paar päeva enne pidu FL Studios järjest lugusid ritta ning salvestasin kogu miksi ette. Seega oli minu esimene DJ-kogemus ühe nupu vajutus, et miks tööle panna, pool tundi hiljem sama nupu vajutus, et miks kinni panna, ja vahepealne efektinuppude keeramine. Olenemata asjaolust, et selles debüüdis ei olnud mingit DJ-kunsti, oli see juba hea näide minu stiilist, sest mängisin ka selles setis läbisegi mitmeid žanre. Esimene träkk oli Excisioni „Subsonic" ja see on tänu antud setile üks mu kõige südamelähedasemaid lugusid.

Muusikas oluline: Muusikas on oluline, et kuulajas tekiks emotsioon. Olgu lugu rahustav, agressiivne või lõbus – peaasi et kuulaja tunneks midagi. Kõige igavamad lood on need, mis on nii keskpärased, et need pole ei üdini halvad ega ka ülimalt head.

Muusikas ebaoluline: Ma ei pea oluliseks, et kõik on viimse detailini perfektseks lihvitud. Artist, kes paneb tükikese endast oma katkise helistikuga loo sisse, on saavutanud juba sada korda rohkem kui artist, kes on suure leibeli all ja pumpab välja mittemidagiütlevat kommertsi.

Mida mängin: Lühidalt võiks öelda, et mängin kõike, aga pikemalt vastates on mul mälupulgaga alati kaasas kümneid eri žanre ja lasen seda, mis parasjagu kõige õigem tundub. Mõnikord teen endale *playlist*'i enne valmis, aga kaldun sellest iga kord kas kohe või seti lõpu poole kõrvale ja mängin seda, mis võiks kõige paremini energiat tõsta. Kui nimetada mõni žanr, siis kindlasti *post-club*, *reggaeton*, *baile funk*, *trap*, räpp, *hardstyle*, *psytrance*, *hard techno*, 00ndate ja 10ndate hitid, *nightcore*, EDM, *footwork*, *juke*, *jungle* ja *breakcore*.

Kuula meie veebiväljaandest ka White Glossi Müürilehele tehtud miksteipi või pane kõrv peale aadressil soundcloud.com/whitegloss.

Eredaimad mängumälestused: Sveta Baaris oli sõbranna sünnipäev ning tegin seal DJ-nime gert alt 2000ndate ja 2010ndate hittide seti. Kuna kõik lood, mida mängisin, on mulle nii südamelähedased, sest kasvasin üles Power Hit Radio ja Star FMi saatel, tekitasid need minus väga positiivset ja nostalgilist emotsiooni. Tilkusin pärast setti higist, sest tõmblesin puldi taga kaasa samamoodi nagu rahvas puldi ees.

Raadio EKA ehk REKA peod on olnud mulle enda nime kuuldavaks tegemisel suurimaks abiks, sest olen mänginud neist peaaegu kõigil juba ajast, mil ma ei käinud veel EKAs ja õppisin alles gümnaasiumis. Olen jäänud iga enda REKA setiga ülimalt rahule, sest rahvas on alati nii tore ja energiline.

Ka minu enda „Toolbox EP" esitlus Sveta Baaris oli üks viimase aja toredaimaid kogemusi, sest esitan tegelikult väga harva enda muusikat. Energia oli laes, seti ajal tantsiti ning pärast tuldi kätt suruma ja nukke viskama – kõik olid nii toredad ja läksid muusikaga kaasa.

Lugu, mida mängiksin oma parima sõbra pulmas: Young Thug „Best Friend". Olen juba varem talle oma setis selle loo pühendanud, aga tema pulmas mängiksin talle seda kindlasti veel kord, siis kui rahvas on juba üles kõetud.

***Guilty pleasure*:** Mul endal isiklikult ei ole ühtegi *guilty pleasure*'it, sest ma ei tunne, et peaksin häbenema muusikat, mida kuulan, eriti kuna kuulan niikuinii kõike. Aga puldi eest vaadates on ehk kõige *guilty*'mad ja *pleasing*'umad lood just needsamad viimase 20 aasta jooksul tehtud hitid, mida ma ikka ja jälle oma settidesse viskan.

Alt üles vaatan…: Lemmik-DJd Eestis on kindlasti Born To Bang ja Köster. Muusika produtseerijate poolest on mu suurim inspiratsioon Metabora, sest tema eksperimentaalsus andis ka mulle endale alateadvuslikult tõuke rohkem katsetada. Välismaalastest austan väga Blank Banshee'd, sest tema *live*'id (YouTube'ist nähtu põhjal) on *next level*.

Viis klassikut:
sanmal „Inu Dogu"
Keiska „To Be, Or Not To Be (Club Mix)"
GTA „Help Me!"
Da Hool „Meet Her At The Love Parade (Billx PsyToHard Remix)"
Samim „Heater (Original Mix)"

Viis hetkekummitajat:
STEF „SEXPOTREVENGE ##"
yungster jack „Pressure ft. David Shawty (prod. Hoodwtch)"
SEBii „BONErr"
DOLLYxMIDWXST „GAME OVER PROD ELXNCE"
dolly „imnotokay [p. Lovbug]"

Tehnilist: Mängin ainult mälupulgalt. Edaspidi hakkan settides võib-olla kasutama Ableton Push 2, et lisada natuke juurde *live*'i elemente – eks näis, mis saama hakkab.

Lõppsõna: Minu uus „Toolbox EP" on üleval kuulamiseks SoundCloudis, ostmiseks tänapäeva muusikaleibeli Internet Cafe alt Bandcampis ja füüsiliselt saadaval kassetina Trash Can Dance'i leibeli kaudu. EP annab hea kujutluse ka muusikast, mida ma mängin DJna, sest mõlemad on väga energilised ja pidevalt muutuvad. Kõige tihedamini näeb mind (ja ülejäänud Boy Uniti DJ-tiimi) edaspidi puldis Internet Cafe pidudel, mis toimuvad Kauplus Aasias.

KUULA IDA RAADIOST

Foto: IDA Raadio

ANNIE RISTIRETK

„Must auk ja paradiis. Eraldumine ja põkkumine. Kuld ja muld. Higi ja pisarad. Vaikus ja kisa. Ja siis tuli Pühamüristus. Seejärel saabus IDAst signaal tulla missioonile. Kutse sai vastu võetud ja karavan asus ristiretkele. Mida leidub karavani reisikottides? Virgutust kehale ja mürke meelele, stimulante, rahusteid ja toonikuid. Kindlasti saadusi kodupeenralt. Seda kõike seob muusikaarmastus minevikust, mis kogub tulevikuga kohtudes uusi tuure. See on nagu hüpe sadulasse. Minu enda ristiretk toimubki tihti jalgratta seljas, kus vahelduvad pildid ja tempo. Elu linnas, kus iga korteri või maja aken räägib oma lugu, on nagu palad minu saates – iseloomult väga erinevad, aga mahuvad ühele teekonnale. Linnaruum pakub elus pikantsusi, mida on mõnus hiljem lugude kaustas nähtu ja kogetuga kokku miksida. Mugavust tagaajav linnareng või kokkupõrge Balta sotsiaalse kirevusega. Super aines saateks ja saatjaks. Mõned muusikalised näited: Ellerheina elletused, Jonny Nashi atmosfäärilised hõllandused, My Friend Dario kõrvust ja jalgadest kergitav elektroonika või jumal teab kust hiiliv Exploited Body tume kogu. Ettearvamatud manööovrid ja kõrvalekalded on osa „Annie ristiretkest". Päike tõuseb IDAst kord kuus neljapäeviti kell 15. Kanalda end lainele," kirjutab saate juht Annie Rist. Järgmine „Annie ristiretk" on eetris 10. septembril kl 15.

Foto: IDA Raadio

HARD FEELER

„Mõnel selgushetkel saan aru, et „Hard Feeler" on tunnetus, mitte defineerimine," sõnab saate juht Ellen Vene. „„Hard Feeler" on dilemma, see on õrn ja toores, lohakas ja endassetõmbunud, rafineeritud ja anarhistlik; puhas ja vahetu ekstaatiline töörügamine. See on väljund eluaegsele kinnisideele.
Kord kirjutati mulle, et lugudest rääkimise asemel võiksin eetrisse öelda, millised mu aluspüksid on. Muusika parim omadus on see, et sellest tõesti ei pea rääkima. Muusika on sõnadeülene vorm ning parim väljendusviis vähese jutu inimestele. Elu on lihtne, hea muusika räägib tõtt ja halb muusika valetab.
Márta Sebestyén, kelle augustikuisel sünnipäeval ma seda juttu kirja panen, on öelnud, et tavalised inimesed, kes päev läbi tavalisest raadiost muusikat kuulavad, ei tea, et see on kõik vale, loodud selleks, et oleks *money in the bank*. See kõik on müra, raha müra. Seega ära kuula raha müra, vaid kuula IDA Raadiot. PS. Paralleeluniversumis on eetris IDA „Hard Feeleri" *doppelgänger*, mida veab Mari-Anna." Järgmine „Hard Feeler" on eetris 29. septembril kl 14.

IDA ON KULTUURIPLATVORM, MIS TEGUTSEB *ONLINE*-RAADIO JA SÜNDMUSTE KORRALDAJANA TALLINNAS JA HELSINGIS. KUULA RAADIOT AADRESSIL *IDAIDAIDA.NET*.

Fotod: Tiina Palo

VIHJE

Tänavu möödus 200 aastat ajast, mil admiral Bellingshausen esimest korda Antarktikat silmas.
15. oktoobril Coca-Cola Plaza iSense'i saalis toimuval Jazzkaare lõpukontserdil saavad kuulajad nautida Raun Juurika heliteost „Antarktika 200", mis on pühendatud just selle valge mandri avastamisele ja erilisusele. Vaata lisaks: *jazzkaar.ee*

EiK – EiK
(TIKS, 2020)
■■■■■
Kuulas Kristel Birgit Potsepp

Kuulan EiKi uut albumit korduse peal hilisõhtuses Karlovas jalutades. Sume rütm ja poeetilised sõnad viivad mind uitama uutesse kohtadesse nii tänavail kui ka emotsioonides. EiK paistab silma unikaalse stiiliga – poeetika ja räpi kooslus mitmekülgsete instrumentaalide taustal on andnud artistile omanäolise platvormi.

Kahtlemata ei saa jätta tähelepanu pööramata värsilisele poolele, mis on tabav ja väärib ka muusikavälist keskendumist. Kohati võiks EiKi muusika käia koos luulekoguga, sest luule rikastab ta muusikat ning lisab sellele olulise dimensiooni. Osav ja omanäoline sõnakasutus annab taaskuulamisele uue varjundi ning pakub uute värvingute märkamisel avastamisrõõmu: „Vaatan hetkesid kõrvalt, kael õieli / Kogun kohvrisse, kritseldan märkmeid / Ise valin, kuis maanduvad lõuendil / Ja maal saab reaalsusest täpsem."

EiK on läinud uuel albumil julgemaks eri stiilidega eksperimenteerimisel – esindatud on näiteks elemendid *indie*'st, *techno*'st, *funk*'ist ja *house*'ist. Tegemist on justkui mosaiikalbumiga, mis koosneb detailidest ja nüanssidest, sealhulgas Maris Pihlapi lummavad taustavokaalid, moodustades stiilse ja tervikliku kunstiteose. EiKi esitluses on tunda luuleprõmmulikku stiili ja samas ka räpile omast voolu. See mosaiiksus töötab mitmeti artisti kasuks ja annab lugudele erineva pale vastavalt meeleolule ja olukorrale. EiK on truu enda nii-öelda brändiks saanud poeetilisele räpile, kuid uuel albumil kõlavad eksperimentaalsed elemendid annavad märku ka artisti muusikalisest arengust.

Taak – Põgenemiskatse
(2020)
■■■■□
Kuulas Norman Kuusik

Eesti pikima ajalooga *doom*-bänd on kulgenud alati pigem selle žanri äärealadel. Black Sabbathi vaimus ja dramaatilise esituslaadiga Taaga võiks määratleda sama hästi lihtsalt aeglasemat sorti *heavy metal*'iks, sinna hulka näpuotsaga *doom*'i klišeedega mängivat lauluainest. Fantastikale ja esoteerikale toetuv huumor pole kadunud siingi, aga muusikaliselt on bänd teinud suure sammu *doom*'i suunas. Uut kurssi juhib enim kitarriseade, mis jätab selgelt tagaplaanile tavapärase *heavy*-ratsutamise ja tõstab kesksele kohale Taaga kohta tavatult meloodilise soolokitarri. Mart Kalveti vokaal läheb sellega hästi kaasa ning on märksa väljendusrikkam kui varasemate albumite *heavy*-manerism. Tagasihoidlikum on süntesaatori roll, mis on andnud senisele loomingule vana kooli psühholoogilise roki maigu. Meloodilisem Taak jääb kõrva iseäranis lugudes „Tõetaolu", „Näljane allikas" ja „Maailma lõpus". Laias plaanis asetub Taak ikka pigem Cathedrali kui My Dying Bride'i leeri, aga kui kuulata tagantjärele bändi varasemat loomingut (ja sinna juurde pisut Dawn of Gehennat), võib küll nentida, et „Põgenemiskatse" teeb rohkem muusikalisi keerdkäike kui kogu senine looming. Taak aastal 2020 pole habemega nali, vaid ütleb rohkem ja mitmekesisemalt kui kunagi varem.

Vootele Ruusmaa – Requiescat in pace
(2020)
■■■■□
Kuulas Oliver Berg

Üheksa nappi pala Vootele Ruusmaalt, keda tunnen enneköike luuletajana. Olen rahul, et nüüd ka muusikuna. „Requiescat in pace" võiks olla raske album, on see ju justkui muusikaline nekroloog Ruusmaa lahkunud isale. Aga ei ole raske. See on kerge, väga kerge. Heal juhul seda lein lõpuks teebki – teeb kergeks.

Kergus viib kuulaja endaga kaasa esimesest loost, mille pealkiri „Kõledus" võiks suunata mõne Irisarri tumedama pala poole. Aga Ruusmaal on ka „Kõledus" soe ja toetav. Lisakihid, mida ta pedaaliste klaverimotiivide peale loob, ei tungi üleliia esile, ei vii tähelepanu mujale, vaid kasvatavad hapras kooskõlas uue terviku – tühjus saab uuesti terveks.

Jah, siin on lagedust („Tühi pilk"), aga ka see lagedus on kerge, mõtlik või lihtsalt vaatlik. Kuidagi lööb Tartu meelde. Jah, hilissügisene Tartu, jalutaks, klapid peas, Emajõe ääres ja istuks viivuks kusagile pingile maha. Võib aimata Nils Frahmi, Balmorhead, ehk Max Richterit. Aga samas on see kõik oma hingamisega.

Peamiselt instrumentaalsel albumil kuuleb siiski ka vokaali. Ja kuna see vokaal tuleb poole albumi pealt („Head und!"), tuleb ta nagu oodatud üllatus, mille ootamist sa ei julgenud kõva häälega välja öelda. Tuleb nii, nagu sa ei osanud oodata – tuleb paremini. „Andestust" on siin igatahes väga täpselt tabatud. Ei ole raske, ei ole murelik. Kerge naeratus on suunurgas. Muud midagi.

Kahju ainult, et need lood nii lühikesed on.

Maarja Nuut & Ruum – World Inverted
(Õunaviks, 2020)
■■■■■
Kuulas Kaspar Viilup

Pahatihti paistab eesti muusikute loomingust välja kitsas kuulamisring, kuid Maarja Nuudi puhul pole kahtlustki, et lisaks folkmuusikale, mis on tema kõige otsesem taust, on ta väga hästi kursis ka popi, moodsa klassika ja tantsumuusika kõige värskemate trendidega.

See paistis hästi välja juba eelmise albumi „Muunduja" põhisinglist „Haned kadunud", mis kõlas kui Kivirähki „Rehepapi" ürghallis metsatalus toimuv *techno*pidu. Nuut ja Kaljujärv jätkavad samalaadsete köitvate vastuoludega ka värskel plaadil, kuid lootusetuna näiva tumeduse asemel on värske materjal õhulisem ja kergem.

Kui ei teaks, et Nuut on tegelenud varem aktiivselt folkmuusikaga, siis ei oskaks seda aimatagi. Hendrik Kaljujärve pulseeriv biit koos Nuudi unenäolise inglivokaaliga kõlab pigem kui maailmatasemel *outsider pop*. Õrnalt võib näha Björki mõjutusi, teisest küljest meenutab ta oma pretensioonitusega ka Jessy Lanza viimase aja loomingut.

Need on õrnad virvendused, mis albumit „World Inverted" kuulates kõrva jäävad, kuid ennekõike on Maarja Nuut & Ruum omanäoline duo, keda tundub suisa kohatu kellegagi kõrvutada. Eesti muusikamaastikul pole nii rikkalikult produtseeritud moodsa tantsupopiga midagi teha, pigem peaks see plaat figureerima rahvusvahelise muusikapressi aastatabelite tipus. Ja see jõuab ka siia-sinna, ma isegi ei kahtle. Ei mäletagi, millal Eestis viimati nii hea album ilmus…

Argo Vals – In Loving Memory Of
(Vaiguviiul, 2020)
■■■■□
Kuulas Kärt Kelder

Argo Valsi kolmas kauamängiv „In Loving Memory Of" on mitmekülgne album, kus on peidus vastandlikud, aga ka sümbioosis kõlavad unelevad ning intensiivsed meloodiad. 77-minutilisel teosel löövad helilained tihtilugu üle pea, kuid nendesse uppumine on pigem kõditavalt mõnus. Vähemalt siis, kui kuulaja ei proovi pidevalt narratiivi leida, vaid laseb end juhtida emotsioonidel, sest ka reaalelus ei allu need ju loogikale.

Albumi „In Loving Memory Of" kohta on selle välja andnud plaadifirma Vaiguviiul öelnud, et võrreldes „Tsihcieri" ja „Nokturniga" on Valsi uus looming avaram. Sellega saab nõustuda. Albumilt kõlab tundetoonides soojust, kuid julgemalt avaldub ka muusiku soov eksperimenteerida. Kuigi plaadilt leiab koostöid teiste artistidega, tõestavad mitmed lood Valsi uudishimu oma loomingu uuele tasandile viimise vastu.

Pea iga pala saab iseloomustada fraasiga „seest siiruviiruline, pealt kullakarvaline". Ei ole harv juhus, kus kuulates üht ja arvates, et juba on teine mängima hakanud, tuleb välja, et vana viis kestab edasi. Selline mänglevus annab albumile juurde mõnusa voolavuse ning tunni möödudes tekib iga kord hämmastus, kui järsku kõlab viimane lugu „Väsimatule unistajale slomo". Ja isegi see muusikapala ei lõppe nii, nagu kuulaja võiks aimata, vaid pärast mitut minutit pausi puhkeb õide uus helide palett.

„In Loving Memory Of" on üllatusterohke, kuid siiski argovalsilik album. Kindlasti soovitan seda kuulata looduses olles, sest just seal tulevad paremini esile lugudes peituvad värvipikslid ja helilained, mille kirevusse uppuda.

Maimu Jõgeda – The One About…
(2020)
■■■■□
Kuulas Natali Ponetajev

Akordionisti Maimu Jõgeda 2020. aasta mais ilmunud teine sooloalbum „The One About…" („Millestki, mis…") on muinasjutumaa avastamine enda ümber.

Muusika on haldjalikult päikesepaistene. Olgugi et plaadilt ei saa tuua välja ühtegi üdini rõõmsameelset lugu, läbib see helge hoiak kogu albumit. „The One About…" haarab hetkede kilde siitsamast ümbritsevast – kõigest, mis võib olla igaühe käeulatuses, kui vaid märkaks kinni püüda ja oskaks igapäevaelus meeles hoida –, luues kuulaja ümber erilise ruumi.

Valdavalt koosneb plaat Maimu Jõgeda originaalloomingust. Laulvad meloodiad, mis jõudu kogudes üksteise järel kõrgustesse pürgivad, on iseloomult omavahel küllaltki sarnased, kuid moodustavad oma ühtsuses stiilipuhta terviku. Siira ootusärevusega mõjub kõige sügavamalt „Jõululugu", mis loob ka kesk suvesoojust eheda jõulutunde. Palade tutvustusi on plaadiümbriselt huvitav lugeda, kuid lugude (veidi ehk liiga) sõbramehelikus maneeris lahtiseletamine riivab pisut kuulates tekkinud fantaasiamaailma ja kuulaja jaoks oleks nii mõnigi asi olnud lugematagi selge.

Tähelepanu köidavad enim traditsiooniliste torupilliviiside seaded, mis sulanduvad hästi Jõgeda originaalloomingu vahele, kuid oma muundunud kuues pole viisid kaotanud algse instrumendi väge ning meloodia katkematuse tunnetust. „Saajalaulus" on tajutav torupilli veidi ähvardav salapära, „Torupilliloos" saab biidiliku ja pulseeriva lõõtsakäsitluse kõrval meloodiast aga midagi igatsevat ja aegadetagust.

On rõõm, et jälle on ilmunud uut ja omanäolist eesti akordionimuusikat.

SEKKUV EEMALDUMINE. LAHTILASKMINE. OHVERDUS

Inimlik vajadus turvatunde järele püüab lakkamatult püsitut püsivaks muuta, ent jäigalt olemasoleva külge klammerdudes ja kõige kaduvust tunnistamata kaotame kontakti kõige olevaga.

Peeter Laurits

Just nüüd, progressi tipus majanduskasvust joobnuna, seninägematutel hedonismiharjadel, pealtnäha ammendamatus külluses, hüvede ja naudingute tsunamis põrkuvad nad tagasi elus olemise eufooria ekstaatilisima üleminekufaasi, surma ja lagunemise, hirmu ja leina ees. Peidavad näod piinlikkustunde taha, sulgevad silmad, sulgevad „Muutuste raamatu", kangestuvad, kivistuvad. Teesklevad, et ei mäleta ega mõista, mis nüüd järgnema peab.

LAKKAMATU VOOLAMINE

Lein üldjuhul korrapärastatakse ja maetakse koos laipadega. Valatakse betoonist rant ümber. Kaetakse elutu liivaga. Tõmmatakse rehaga ühtlased triibud. See meenutab nõukogudeaegset piiririba kündmist, hirmuäkke lõputut triipu ääretu avaruse rannal, kas pole? Eukleidiline ärevushäire.

Selle hirmuga on seotud ka maania koguda asitõendeid oma praeguse olemasolu kohta. Muuseumid on ummistunud mälestustest ja unistustest. Kollektsioonis muutub iga me *trivia* artefaktiks. Hiigelsuured museaalsed institutsioonid tegelevad nõiakunstiga: ikestavad ilma ja aastaajad, peatavad tolmu, kaetavad muutuste voolu, uputavad selle formaliini, lämmatavad inertgaasiga, restaureerivad, konserveerivad ja etendavad silmamoondust, nagu saaks püsitut püsivaks muuta. „Muutuste raamat" teeb aga meie kulul nalja. Kasvamine muutub kahanemiseks. Õitseng muutub närbumiseks. Kuhjumine muutub hajumiseks. Diastol muutub süstoliks ja rõõm leinaks. Järjest ainult sisse hingata ei saa, vahepeal tuleb välja hingata.

Muuseume armastasin ma hullupööra juba lapsena. Tallinna vanalinn oli neid täis. Vanemate antud piletiraha eest ostsin kommi, sest püsikundena lasti mind tasuta sisse. Kommid tuli jagada valvuriprouadele, sest ka nemad olid maiad ja kandsid kommikotte kaasas. Kostitasime vastamisi ja mina sain alati rohkem. See oli kapitalismi algkursus.

Kasvamine muutub kahanemiseks. Õitseng muutub närbumiseks. Kuhjumine muutub hajumiseks ja rõõm leinaks. Järjest ainult sisse hingata ei saa, vahepeal tuleb välja hingata.

Ekslesin ülemäärasest suhkrust transsi viiduna keskaegsete võlvide all ja imetlesin aarete muumiaid. Unistasin kooliminekust, kuidas ma siis juba targana ise oma muuseumi teeks. Minu unistuste muuseum oli teistsugune, palju ägedam, küll samade võlvide all, aga külluslik ja kaootiline – mäekollide kristallid, raudrüüd ja merineitsite topised läbisegi ja pilla-palla nagu põgenedes maha unustatud. Samavõrd kui ma armastasin muuseume, armastasin ma ka elevante portselanipoes.

Peeter Laurits on kunstnik, kes on rikastanud fotograafilisi väljendusvahendeid ja avardanud foto rolli Eesti kultuuriruumis. Praegu on ta loomingu keskmes posthumanistlik eetika.

Kui Ameerika väed ja kohalikud banded 2003. aastal Bagdadi muuseumi rüüstasid, olin ma juba 40-aastane ja tublisti alalhoidlikum. Vaadates videokaadreid Sumeri, Mesopotaamia, Babüloonia ja Pärsia tsivilisatsioonide aardekambrite lagastamisest ning laialitassimisest, täitsid mind raev ja nördimus. Samal ajal ka ehmatav äratundmine – kas see ongi mu lapsepõlve unistuste muuseum?

LOOBUMISE KAUNIS KUNST

Mõned peavad seda küüniliseks, aga mulle meeldivad varemed, eri korrapärad, mida teistsugused stiihiad üle võtavad. Kõige pidulikumad on mahajäetud linnad. Ängkôr, Pompei, Palenque, Ayutthaya, Sukhothai, Machu Picchu, Ağdam, Prõpjat. Selles, kuidas sammal kivi närib, kuidas arhitektuurse struktuuri loogikasse sekkuvad hoopis teistsugused loogikad, on universumi tantsu kütkestavat ilu. Lõpmatu hulk eri skaalas ja tempos hinguseid, üheaegne lagunemine ja võrsumine. Tšornobõli katastroof on suurejoonelisim looduskaitseala.

Selles, kuidas sammal kivi närib, kuidas arhitektuurse struktuuri loogikasse sekkuvad hoopis teistsugused loogikad, on universumi tantsu kütkestavat ilu.

1949. aastal esitles **Georges Bataille** uut majandusteooriat poliitökonoomilises traktaadis „Neetud osa. Essee üldisest ökonoomiast" („La part maudite. Essai d'économie générale"). Ta õpetab, et igas majanduses tekib ülejääk, „neetud osa", mis tuleb lüüa mitteproduktiivselt laiaks kas kunsti, erootika, kingituste või suurejooneliste vaatemängude kujul. Vastasel korral muutub see neetud osa sõdadeks ja enesehävituseks. Tuulde laskmata energia ülejääk tekitab majanduskasvu, aga kasvul on piirid. Kasv üle loomulike piiride tekitab kollapsi.

Bataille sai inspiratsiooni Ameerika looderanniku rahvaste haidade, tlingitite ja *kwakwaka'wakw*'ide *potlach*'i praktikast. *Potlach* on pidustus, mille käigus põletakse tseremoniaalselt oma vara ja tehakse bravuurseid kingitusi. *Potlach*'i korraldamise ettekäändeks sobib mis tahes sündmus: pulmad, varrud, matused või kalendripühad. See on hõimusidemete tugevdamise ja ühistunde pühitsemise tseremoonia ning rituaalne kontakt teispoolsusega. Pere või küla jõukust ei hinnatud selle järgi, kui palju kellelgi on, vaid kui palju ta tuulde laseb, see tähendab, et ei hinnatud mitte jõukust, vaid energiat. Tuleroaks anti ja laiali jagati ehteid, tööriistu, kanuusid, terveid majapidamisi, et vabaneda neetud osast. Ühtlasi peeti *potlach*'ide käigus läbirääkimisi ühiste ressursside kasutamise üle – kus keegi kala püüab või puid langetab.

1951. aastani oli *potlach* Kanadas kriminaliseeritud, aga sellele vaatamata säilis traditsioon elujõulisena. Kümme aastat tagasi pidin võõrustama Brigitta festivalil üht *kwakwaka'wakw*'ide seltskonda. Nende pealik oli 70 ringis tark mees, kes oli korraldanud juba mitmeid *potlach*'e ja kogu oma vara laiali jaganud. Tema lootis, et jõuab enne surma veel sellise vaimse küpsuseni, et pidada viimane *potlach*, kus ta loobub ka oma nimest – siis oleks elu hästi korda läinud. Sügav kummardus talle.

KLAMMERDUMISE TAAK

Selle asemel et oma majanduskasvust aegsasti vabaneda, lahti lasta, meie hoopis ahmime, akumuleerime ja kuhjame. Võimetus käidelda oma jäätmeid on võigas globaalne probleem, meid lämmatavad järjest pikemad polümeerimolekulid. Kas mäletate, kuidas Kilgore Trout läbi Sugar Creeki kahlas?

Soome kunstnik **Tuomo Vuoteenoma** (tõlkes Voodihaige) kirjutab oma „Purgatori" näituse kontekstis kunstiteosest kui ohtlikust jäätmest. Nagu igas majandusharus, tekitab ületootmine ka kunstis ladustamisprobleeme. Kui kaua peaks kunstiteost säilitama? Kas liigne kunst tuleks uputada merre, nagu tehakse tihti tööstuslike jäätmetega? Kunsti loomine tekitab küll vähem toksilist saasta kui näiteks meelelahutustööstus, kuid Vuoteenoma mõtleb sellegipoolest, kuidas mittevajalikku kunsti paremini hävitada.

John Cage'i mesostihhon „Overpopulation and Art" algab väitega, et viiekümnendatel jõudis kätte hetk, mil elavaid inimesi oli rohkem kui kõigi aegade surnuid kokku. Olevik sai võrdseks minevikuga, surnud jäid vähemusse ja meie elame nüüd tulevikus. Kuidas see meie suhtlemist muudab? Cage räägib oma loengus inimestevaheliste suhete muutmisest, sellest, et meid võib aidata üksnes täiesti uus mõte, see, millest keegi veel aru ei saa, müsteerium ja korduvate variatsioonidega muusika, aga asjal on ka teine tahk.

IBMi hinnangul toodab inimkond päevas 2,5 kvintiljonit (2,5 × 10^9) baiti informatsiooni. Me muudame kiirenevas tempos oma planeedi aatomeid informatsiooniks – aine viiendaks agregaatolekuks tahke, vedela, gaasilise ja plasma kõrval. **Melvin Vopsoni** arvutuste kohaselt peaks senise kasvutempo jätkudes olema ligikaudu 350 aasta pärast salvestatud rohkem bitte, kui on meie planeedil aatomeid. Üle poole Maa massist peaks selleks ajaks informatsiooniks muutunud olema. Selle aruande avaldas eelmisel nädalal kirjastus American Institute of Physics.

Postmodernne Lääne tsivilisatsioon on oma olemuselt palju konservatiivsem, kui meile tunnistada meeldiks. Õõtsume ebalevas turvaorgias, kanname moekaid kaitsemaske, varsti juba sisseehitatud virtukaga, aga mida me teeme pärast orgiat? Üksnes küsimused, kas ülerahvastust ja majanduskasvu on võimalik pidurdada või kas kapitalismile on alternatiivi, mõjuvad tüli norimisena. Me ei taha uusi mõtteid ega teada seda, millest keegi veel aru ei saa, me ei taha müsteeriumit, me tahame korduvate variatsioonidega muusikat ja turvatunnet, olgu see nii illusoorne kui tahes. Muutused ja seni kogemata seisundid tekitavad ärevust, neid tuleb vältida nagu viirust, need pagendatakse avangardse kultuuri skeenele, kus neid on turvaline pealt vahtida, pärisellu neid ei kutsuta. Hirm on žgutiga kinni. Kunstnikus, kes kipub ettenähtud turvatsoonist liiga kaugele ekslema, silmapiirilt kaduma või „pärisellu" sekkuma, nähakse ohtu. Just otsustavaid muutusi ja tundmatuid territooriume me aga „Muutuste raamatu" käesoleval leheküljel õppima ja praktiseerima peamegi. Sekkuvat eemaldumist. Lahtilaskmist. Ohverdust. *Potlach*'i.

Me ei taha uusi mõtteid ega teada seda, millest keegi veel aru ei saa, me ei taha müsteeriumit, me tahame korduvate variatsioonidega muusikat ja turvatunnet, olgu see nii illusoorne kui tahes.

NEED ESSEED ON KAASTEKSTIDEKS SIRJE RUNGE INSTALLATSIOONILE „SUUR ARMASTUS / KAUNIS LAGUNEMINE", MIDA SAAB ALATES NOVEMBRIST KOGEDA EESTI VABAÕHUMUUSEUMIS JA JÄLGIDA VEEBI VAHENDUSEL.

LINDUDE SUHE TEHISMATERJALIDE JA TEHISMAASTIKEGA

Inimese jaoks võib linnaloodus olla ühelt poolt midagi võõrast ja seega alistamist vajavat, aga teisalt hoopis midagi väärtuslikku. Üsna sarnane on lugu lindudega linna tehismaastikul – ka neile võib inimese loodu kujutada nii ohtu kui ka hindamatut ressurssi.

Tuul Sepp ja **Elin Sild**

Inimene on kujundanud ümber pea kõik Maa elupaigad ja inimese loodud materjalid on jõudnud kõikjale loodusesse. Metsarada pidi astudes kohtab varem või hiljem klaaspudelit või vana plekkpurki. Looduslikke elupaiku läbivad lõikena asfaltteed. Läänemere üheks levinuimaks mikroobjektiks on saanud sinine kiud – polüpropüleenist köite lagunemise produkt.

EVOLUTSIOON JA TEHISMATERJALID

Milline on lindude suhe tehismaterjalidega? Inimtegevuse tulemusena on lindudel rohkem *valikuid*, millest toituda ja millest pesa ehitada, aga vähem *võimalusi*, kus ja kuna seda teha. Samal ajal kui looduslikud elupaigad on kokku kuivamas, on tekkinud evolutsiooniliselt uudsed valikud kasutada pesaehitusel, oma osavuse esitlemisel, iseenda ja poegade toitmisel ning elupaiga otsimisel inimese loodut. Lindude arvukuse vähenemine näitab aga paraku, et valikute suurenenud hulk ei kompenseeri alati kaotatud võimalusi.

Linnu vaatepunktist on majade katused kui merega ümbritsetud laiud, kus rebane ja kährik ei pääse pesade kallale.

Evolutsiooniliselt uudset on võimalik *kasutama õppida*. Muutuvas keskkonnas on õppimisvõime kohanemise eeldus. Tuntud näide on Suurbritannia rasvatihased, kes õppisid ära treppidele jäetud piimapudelite fooliumkorkide avamise. Õppimisel on aga oma hind. Lind võib õppida ära vale asja, mis võib pakkuda talle lühiajalist kasu, kuid olla pikemas perspektiivis kahjulik. Lisaks on õppimine kulukas, kuna see raiskab aega ja ressursse, mida võiks kasutada millegi muu meelduva jaoks. Uudne keskkond ja uudsed materjalid pakuvad väljakutset lindude õppimis- ning kohanemisvõimele.

Tuul Sepp on Tartu Ülikooli loomaökoloogia vanemteadur, kelle põhilisteks uurimisteemadeks on linnastumise ja reostuse mõju loomadele ning vähi evolutsioon ja ökoloogia.

Evolutsiooniliselt uudset on ka võimalik *mitte kasutama õppida*. Tehismaterjalide ohtude tundmaõppimine on riskantne. Õppimist võimaldav negatiivne kogemus ei tohi lindu tappa. Kui tehismaterjaliga seotud risk on liiga suur, ohustab linnu elu, ei ole õppimine võimalik. Teist elu pole meile kellelegi antud.

TEHISMAASTIKUD LINNULENNULT

Maanteede tehissileduse kutsuv avarus on lindudele evolutsiooniline tupik, millest on raske välja ronida. 2019. aasta lind öösorr, kellele meeldib käia maanteedel puhkamas ja toitumas, on siinkohal üks kurb näide – palju öösorre saab teedel hukka. Hiljuti leidsin Tartu tänavalt autoga kokku põrganud metstildri. Teede ja tänavatega loodud tehislagendikud ei ole samad mis metsavälud, kuid linnul on seda vahet raske ära õppida.

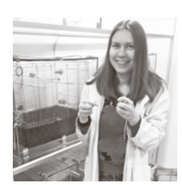

Elin Sild on Tartu Ülikooli loomaökoloogia teadur, kelle põhilisteks uurimisteemadeks on lindude ökofüsioloogia ja koinfektsioonide mõju lindude tervisele.

Kas lind võib tõesti pidada laiuvat maanteed loodusliku lagendiku analoogiks? Vaatame inimese loodud maailma linnu silme läbi. Kõrghoonetega linn on kui järske kaljurahne täis maastik – sobiv elupaik kaljutuvidest põlvnevatele kodutuvidele. Majade katused on kui merega ümbritsetud laiud, kus rebane ja kährik ei pääse kajakapesade kallale. Elektripostid ja elektritraadid on kui puud, mille sirged kutsuvad oksad sirutuvad kümnete kilomeetrite kaugusele. Kile on kerge ja vettpidav materjal, mida kasutada pesaehitusel. Nöörijupid, kõrred ja plastdetailid on kui käepärased (või siis nokapärased) oksakesed, mille põimimine pesa struktuuri on lihtne.

Miks kasutada loodusliku asemel tehislikku? On elupaiku, kus inimese loodud materjali on lihtsam leida kui looduslikke pulgakesi-kõrrekesi. Linnapargist ja tänavaservadest riisutakse (sõna otseses mõttes) piinliku täpsusega kokku iga kuivanud kõrreke ja leheke, röövides nii looduslikud materjalid, mis oleksid väärtuslikuks talvituspaigaks putukatele ja järgmisel kevadel heaks pesaehitusmaterjaliks lindudele.

OHTLIK JA VÕÕRAS LINNALOODUS

Inimene näeb looduslikke materjale linnaruumis tihtipeale kui segadust, kontrollimatust, loodusele allajäämist. Tehismaterjalid näitavad korra võitu kaose, inimese võitu looduse entroopia üle. Kui linnas ongi loodus, peab see olema *kontrollitud*: muru täpselt 5–7 cm kõrguseks niidetud, lehed kokku riisutud, põõsaste oksad pügatud, peenardel sirged äared ja lilleklumbid betoonkastides.

Loodus tundub ohtlik. Seal varitsevad kiskjad, haigused, tundmatu ja võõras. Linnaelul on aga teisigi, tihtipeale suuremaid terviseohte, aga kuna need on evolutsiooniliselt uued, ei oska me neid karta. See pole inimliigi eripära. Ka lindusid meelitab linna turvaline ja ressursirohke elupaik, kuid evolutsiooniliselt uudsed ohud, nagu valgusreostus, keemiline reostus ja ebasobiv toit, vähendavad ahvatleva elupaiga tegelikku väärtust. Linna kolinud lindude jaoks võib linnaelupaik olla siiski võimalus jätta seljataha loodusliku keskkonna parasiidid ja haigused, looduslikud kiskjad ja konkurendid. Linn ei ole linnu jaoks tingimata halb koht. See sõltub liigist, kas lind suudab linnaelust ka midagi võita.

Paradoksaalsel moel võib hooldamata, räämas, *vaene* linn toetada suuremat linnuliikide *rikkust* kui saksapärase täpsusega hooldatud jõukas linn. Segasummasuvilaslikud äärelinnad on lindudele soodsam koht kui maaelupaikade vaesunud põllumajandusmaastik. Tuleviku linnaplaneerimise eesmärk võiks olla elurikkust toetava segaduse laskmine linna, tegemata sealjuures järeleandmisi linna ilus, mugavuses ja ohutuses.

ELLUJÄÄJAD JA ÄRAKASUTAJAD

Mõned linnud on inimese loodud keskkonnas *ellujääjad*. Nad on olnud selles paigas alati, ka enne inimese toodud muutusi. Nad ei lahku, vaid kohanevad. Nad tulevad toime, jäävad ellu, kannatavad ära. Ellujääjad on igas maailma paigas erinevad, kuna need on kohalikud liigid, kes linnade tekkel alles jäävad – kuigi väiksema arvukusega kui algses, looduslikus keskkonnas.

Teised linnud on *ärakasutajad*. Neile meeldib inimese loodud keskkond. Nad saavad siin paremini hakkama kui teised liigid, neil on siin konkurentsieelis. Nad kolivad linna ja eelistavad seda looduslikule elupaigale. Ärakasutajatele on iseloomulikud lai toiduvalik (nad pole spetsialiseerunud ühele kindlale toidule), suured ajud (see võimaldab probleemide lahendamist ja õppimist) ning paindlikkus pesitsuspaiga valikul. Ärakasutajate hulka kuuluvad näiteks varblased, hakid, varesed.

Tasub tähele panna, et kui lindude liigirikkus maaelupaikades väheneb, siis linnades see pigem kasvab. See võib olla lindude jaoks soodne, aga mitte alati. Mõnele liigile on inimese loodud maastik ja materjalid ökoloogiline lõks. See meelitab, kuid on ohtlik.

PEIBUTAV LÕKS

Inimese loodut kasutades väheneb lõksu sattunud liikide ellujäämus ning sigimisedukus. Samas ei suuda nad sellele vastu panna, kuna evolutsioon pole andnud neile vahendeid nende uudsete ohtude äratundmiseks ja vältimiseks. Näiteks võivad veelinnu pessa punutud kiletükid tõsta pesa temperatuuri munasse peidetud õrna loote arenguks ebasobivale tasemele ja linnupojad võivad kilenööri juppidesse kinni jääda või plastitükke sisse süüa.

Kui tehismaterjal on saadaval, kiputakse seda kõigist ohtudest hoolimata kasutama. Veelinnud suulad kasutavad pesaehitusel rohkelt mereprügi. Kui aga randa hoolega koristada, on ka suulapesades vähem tehismaterjale ja rohkem looduslikku. Kui plastprügi on palju, kasutatakse seda ka pesaehitusel rohkem. Suuladele pole antud oskust teadlikult plastprügi vältida, aga inimesel on võimalik oma prügitootmist kontrollida ja enda järelt ära koristada.

Mündil on ka teine pool. Mõnikord võivad pealtnäha kahjulikud materjalid lindudele kasulikeks osutuda. Mõned linnud on õppinud paigutama oma pesadesse sigaretikonisid, mis tõrjuvad seal elutsevaid parasiite. Inimese lähedalt näpatud materjalid ja esemed võivad aidata kaaslastele muljet avaldada, tõestades linnu osavust ja ilumeelt potentsiaalsetele partneritele. Harakad varastavad säravaid asju põhjusega.

Mõned linnud on õppinud paigutama oma pesadesse sigaretikonisid, mis tõrjuvad seal elutsevaid parasiite.

Austraalia lehtlalinnud, kes kaunistavad oma tantsuareene paarilise meelitamiseks eelistatult siniste objektidega, võivad muuta oma ehitise eriti silmapaistvaks siniste pudelikorkide ja kõrrejuppidega. Innovatsioon on ka mõne linnuliigi jaoks hinnas! Mis seal ikka imestada. Oli aeg, mil värviline kilekott oli ka eestlaste seas staatuse sümbol.

KAOSE VÕIT

Kui lind võtab kasutusele tehismaterjali või tehisruumi, on alati võimalik leida sellele analoog looduslike materjalide ja paikade hulgast. Elektripost on kui lagendikul kasvav puu. Elektritraadid kui oksad. Maantee kui metsavälu. Plastprügi ja nöörijupid kui oksad-kõrred. Läbi linnu silmade vaadates leiavad tehismaterjalid uue rolli looduslikus keskkonnas, tehismaailm moondub tagasi looduslikuks, kaos saavutab võidu korra üle.

Tehisliku lagunemine viib elu iidvanade ja loodusliku valikuga läbiproovitud lahendustega edasi. Elamise eesmärk on ellu jääda ja paljuneda, muudel püüdlustel ei ole tähtsust ega jõudu evolutsioonis püsima jääda.

Mis osa meie loodud tehismaterjalidest toetab neid eesmärke inimese ja teiste loomaliikide puhul? See küsimus on võtmetähtsusega, kui vaatame inimese loodud maailmas ringi ja küsime, mis jääb siit püsima ka tuhandete, sadade tuhandete, miljonite aastate pärast.

#everythingisforbidden

Vene Teatri sügiseste esietenduste seas näeb 10. septembril lõpuks ilmavalgust koroonapiirangute tõttu edasi lükkunud Karl Laumetsa lavastus „Utoopia" ning juba 25. septembril jõuab vaatajate ette ka Tatjana Kosmõnina lavastatud krimikomöödia „8 armastavat naist". Kõigil Vene Teatri etendustel on sünkroontõlge eesti keelde! Vaata: *veneteater.ee*

Ülevel „8 armastavat naist", all „Utoopia". Fotod: Nikolay Alliksoov

05.09.

SVETA BAAR 3!

Meie kallis Sveta Baar tähistab 5. septembri päeva- ja õhtutundidel juba kolmandat tegutsemisaastat! Õnnitlejatele ja muidukiibitsejatele avatakse uksed kell 14, kavas on (loomulikult) suur kook, üllatuslikud ja vähem üllatuslikud *live*- ning DJ-etteasted, mõni debüüt, mitmed vanad lemmikud, aga ka uued tegijad, *b2b*-maraton jne/jpm. On, mida oodata!
Vaata lähemalt: *facebook.com/BaarSveta*

05.09.

KIRJANDUS TÄNAVAL

Nagu ikka, toob septembri algus kirjarahva ja muud huvilised kokku Kadriorgu Lydia Koidula tänavale, kus saab 5. septembril Tammsaare ja Vilde muuseumide väärikas läheduses erinevat kultuurset meelelahutust ja vaimukosutust ammutada. Oma telgid ja programmid pakivad kauniks laupäevaks lahti eri kirjastused jm väljaanded, raamatukogud, muuseumid, raamatupoed jne. Tänavugi leiab kavast ka Kultuurilehe telgi, kust leiab omakorda Müürilehe vestlusringi: kell 16.30 arutlevad külluse ja kasinuse teemal Kaisa Ling, Hasso Krull ja Toomas Erikson!
Info: *kirjanduskeskus.ee/kirjandustanavafestival*

07.09.

TEHISINTELLEKTI EETIKAST TÜHIS

Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi ehk TÜHI filosoofiaklubi kutsub 7. septembril kell 16.15–19.15 kaasa mõtlema igati päevakajalisel ja intrigeerival teemal tehisintellekti eetikast. Lähemalt valgustab kuulajaid filosoof ja TÜHI direktor Tõnu Viik. Ruumiks esialgu, nagu ikka, A-507.
Lähem teave: *facebook.com/tyhifilosoofiaklubi*

12.09.

MEMME (RÕÕM JA) VAEV

Teatri Must Kast trupitöö tulemusel (aga kui mõni üksik nimi siiski ka ära tuua, siis lavastajaks on Maret Tamme ning dramaturgiks Joosep Susi) ja koroonaaegu trotsides jõuab nüüd lõpuks ikkagi lavale kauaoodatud „Memm". Millest räägib „Memm"? Eks ikka lapselaste ja vanaemade suhetest. Ehk siis ühel või teisel moel teadagi meist kõigist ja meie kõigi vanaemadest. Esietendus 12. septembril kell 19.30.
Mängukava jm teave: *teatermustkast.ee*

Foto: Henry Griin

14.—20.09.

VAJADUSPÕHINE DISAINIÖÖ

15. juubelit tähistav Disainiöö toimub sel aastal 14.–20. septembrini ja seekord on festival tõstnud fookusesse vajaduspõhise disaini. Disainiöö ruumiline kese on Kopli poolsaarel paikneva endise Põhjala kummitoodete vabriku angaarides. Sündmuste seas näeme näiteks BRUNO 2020 nominentide tööde näitust, pidulikult antakse välja disainiauhinnad, toimuvad *design talk*'id, avatakse installatsioone ja fotonäitusi, lisaks on kauplemiseks valla Disainitänav ja Moepõik. Aga see pole muidugi veel kõik.
Vaata lähemalt: *disainioo.ee*

16./19.09.

IMPERAATOR SINU ELUTOAS

Aigar Valsi teine kauamängiv „Imperaator" ilmub peatselt. Esmalt panemegi ta eelkuulamiseks üheks päevaks, nimelt 16. septembriks üles Müürilehe veebisaidile. 19. septembril on aga võimalik saada osa esitluskontserdist, mis ilmub ekraanidele ja kõlaritesse otse Aigari ning tema venna/bändikaaslase Argo maakodust Kullaaugult! Uksed 21.45, *live* 22.00.
Voogedastust saab jälgida aadressil *aigar.guru*.

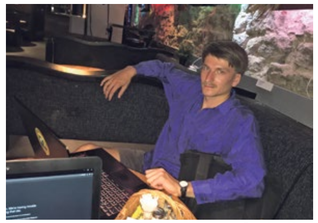

Foto: Argo Vals

21.—26.09.

PRIMA VISTA TULEB SIISKI!

Muidu maikuine kirjanduspidu Prima Vista on kohanenud praeguste oludega nõnda, et jaganud oma programmi kahele sügisesele nädalale. Festivali teise pooleni novembris on veel aega, aga esimestest sündmustest saame osa juba 21.–26. septembril. Vahtralehepunakollasesse Tartusse oodatakse esinema muidugi festivali selleaastast patrooni Viivi Luike, kavas on aga ka Aleksander Ivaskevitši autoriõhtu, kohtumine hiljutise juubilari Jelena Skulskajaga, Tartu-Luunja luulelaev Henrik Visnapuu loomingu seltsis ja palju muudki toredat.
Lähem kava: *kirjandusfestival.tartu.ee*

26./27.09.

MIDA ON VEEL TANTSIDA?

Sveta Grigorjeva tantsulavastust „TEKHNE" mängitakse 26. ja 27. septembril (kell 19.00) Sakala 3 teatrimajas. Tegemist on ühtaegu loengu, *performance*'i ja tantsuga, mille vahendusel lavastaja ja esitaja Grigorjeva uurib, mida on veel üldse tantsida – neoliberaalses ühiskonnas, aina hoogsamate neofašistlike tendentside taustal… Kas tantsu saab kasutada antikapitalistliku tööriistana? Või on ehk just tants viimane päästev õlekõrs? Info Facebooki sündmusest „Sveta Grigorjeva lavastus „T E K H N E"".

28.09.

KEHA JA VAIMU KORDUSED

28. septembril esietendub Kanuti Gildi SAALis Karl Saksa „Planet Alexithymia" – teadusulmeline vaate- ja kuuldemäng, mis ammutab informatsiooni eksperimentidest, protseduuridest, sündroomidest ja diagnoosidest. See räägib kehast, mis on surutud keskkonda, või teadvusest, mis on surutud kehasse, ning mõlemad peavad tegelema rutiini ja pragmaatiliste kordustega – olgu siis *black box*'is, vanglas või põllumaal. Laval Ruslan Stepanov ja Karl Saks.
Edasist infot: *saal.ee*

RAAMAT

HUNDIKE JA KARUKE HOOANDJAS

Kuni 6. oktoobrini on võimalik toetada (s.t eeltellida!) Hasso Krulli kirjutatud ja Albert Gulgi illustreeritud lasteraamatut „Hundike ja karuke". Teos räägibki muidugi hundikesest ja karukesest, kes elavad ühes metsas. Läbi metsa voolab jõgi ja jõesaarel elab lohe, keda hüütakse Kolepüksiks. Hundike ja Karuke käivad muidugi ühelt poolt Kolepüksi koopas, aga satuvad ka prügimäele, seiklevad soos, ooperis ja kunstimuuseumis… Toetamisvõimalustest ja auhindadest lähemalt: *hooandja.ee/projekt/hundike-ja-karuke*

KIRJANDUS

OOTAMATU RAAMATUKLUBI

Nunnu raamatupood Puänt on tulnud taas välja nunnu ideega. Ühtlasi on tegemist rõõmusõnumiga kõigile, kes „tahaks midagi head lugeda, aga ei oska kohe validagi". Raamatuklubi töötab „üllata & usalda" printsiibil: lugeja fikseerib, kas ta tahab lugeda eesti või inglise keeles (või huvitab hoopis jaapani kirjandus?), ja täpsustab ka vahemiku, kui kauaks ta soovib ootamatuid külalisi oma postkasti kutsuda, tasub arve ja jääb ootele. Ja kord kuus valivadki Elisa ja Triinu talle lugemiseks midagi eriti kohast. Kas tundub intrigeeriv?
Uuri lähemalt: *puant.ee*

Foto: Tõnu Tunnel

KUNST

AJAVAD NAHKA

Äsja Vaal Galeriis avatud näitus „Ajan nahka" toob ühte ruumi Laura Põllu kohaspetsiifilise installatsiooni, joonistused ja keraamika ning Piret Karro luule- ja proosatekstid ning fotod. Tõuke Põllu ja Karro omavahelisele dialoogile andsid selle aasta sündmuste käigus kehtestatud liikumispiirangud, eriti nende raames teravalt välja joonistunud praktilised küsimused elupaikade ja kooselu konstellatsioonide kohta.
Info: *vaal.ee*

DRAAMA FESTIVAL 2020

8. – 13. SEPTEMBER TARTUS

DRAAMA.EE

DRAAMA

PILETID PILETILEVIS